

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-учбовий центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НАУКА, ОСВІТА, СУСПІЛЬСТВО: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної науково-практичної конференції

*27–28 грудня 2016 р.
м. Київ*

У 2-х частинах

Частина перша

Київ
Інститут інноваційної освіти
2016

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого
звання старшого наукового співробітника Затвердженого Постановою Кабінету
Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

НЗ4 **Наука, освіта, суспільство: актуальні питання і перспективи розвитку :**
Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 27–28 грудня
2016 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-учбовий центр прикладної
інформатики НАН України. У 2-х частинах. — Київ : ГО «Інститут інноваційної
освіти», 2016. — ч. 1. — 140 с.

Матеріали конференції рекомендуються учнівській молоді, молодим вченим, науко-
вим працівникам, викладачам, здобувачам вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам
вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: *І.В. Козак*
Коректор: *П.А. Нємкова*

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2016
© Інститут інноваційної освіти, 2016
© Друк ФОП Москвін А.А., 2016

Підписано до друку 30.12.2016. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 8,14.
Зам. № 3012-17. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-067-259-11-89.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.

ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

УДК 373.2.02:793.3 (045)

К.І. АБАБІЙ,

студентка Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Т.Л. ДОРОШ,

науковий керівник, кандидат наук з державного управління, професор кафедри фортепіано
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ХОРЕОГРАФІЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДОШКІЛЬНЯТАМИ

Анотація. У статті розкрито роль дидактичних ігор на хореографічних заняттях із малюками. Доведено, що в ігровій діяльності, яка позитивно впливає на виховний процес дошкільнят, дидактична, розвивальна й виховна функції знаходяться в тісному зв'язку.

Ключові слова: дошкільнята, хореографічне заняття, дидактичні ігри, рухи, вправи.

Постановка проблеми. Вагоме значення в роботі з дітьми дошкільного віку має емоційний відгук на музику. Ця здібність розвивається не лише під час сприймання музики, а й в активних музично-ритмічних рухах, де особлива увага приділяється ігровій діяльності. Саме завдяки грі дитина набуває знання, досвід, розвиває образне мислення, пізнає навколишній світ.

Стан дослідження. Значна плеяда науковців музичного мистецтва (Я. Кушка, О. Лобач, С. Садовенко, В. Сухар та ін.) вважають, що ігри, у тому числі й дидактичні, позитивно впливають на виховний процес дитини під час навчання, розвивають її комунікативні здібності, здатність до образно-емоційного сприйняття музики. Утім, незважаючи на велику кількість наукової літератури, питання щодо впровадження дидактичних ігор у роботі з дошкільнятами саме на хореографічних заняттях розроблено недостатньо. Цим і зумовлена актуальність обраної теми.

Мета статті полягає в тому, щоб визначити роль дидактичних ігор на хореографічних заняттях із дошкільнятами, продемонструвати їх виховний вплив на розвиток малечі.

Виклад основного матеріалу. В українському педагогічному словнику за редакцією С. Гончаренка вказано, що дидактичні ігри — це ігри для навчання й виховання дошкільників, які сприяють розвитку сенсорних (чуттєвих) орієнтацій

дітей (на форму, розміри, колір, розташування предметів у просторі), спостережливості, уваги, пам'яті, мисленню [1, с. 89].

Слід пам'ятати, що саме в грі дитина навчається, виховується, розвивається (грається навчаючись і навчається граючи).

Музично-дидактичні ігри, що спрямовані на розвиток у дитини узгоджених рухів із характером музики, а також на почуття ритму, представлені в роботі О. Лобач «Музично-дидактичні ігри в початковій школі». Автор наводить приклади рухливих музично-дидактичних ігор, де кожне ігрове завдання містить обов'язкові компоненти навчального завдання. Так, наприклад, у грі «Сонечко» діти демонструють артистичні здібності, вчаться рухатися відповідно до характеру музики, плескати в долоні, присідати, імітувати пробудження сонячних променів. У грі «Тренер» діти навчаються узгоджувати свої рухи з якістю музичних звуків, уважно слухають слова пісні й відтворюють їх під музику (на легенький звук вони стрибають, на важкий — присідають, на високий — руки вище, на низький — ховайся нижче) [3, с. 41].

Наведені приклади ще раз підтверджують думку про те, що в ігровій діяльності дидактична, розвивальна й виховна функції знаходяться в тісному зв'язку, що робить навчальний процес цікавим, творчим, очікуваним.

У цій статті ми розглянемо дидактичні ігри, що застосовуються на хореографічних заняттях із дошкільнятами, як залучення дітей до танцювальних і ритмічних ігор, вправ. Музично-ритмічна діяльність позитивно впливає на настрій малечі, яка не лише отримує задоволення, гарний настрій, а й вчиться орієнтуватися в просторі, свідомо керувати рухами, відчувати й сприймати музику, чуттєво пізнавати та розуміти навколишній світ.

Слушним є думка С. Садовенко про те, що музично-ритмічні вправи, музичні ігри «допомагають формувати координацію рухів і орієнтацію в просторі, закріплювати поняття «ліворуч — праворуч»... формують музичний темп і ритм, активізують музично-ритмічну діяльність... сприяють контролю емоційно-вольового стану дітей» [4, с. 107—108].

Для того, щоб діти на хореографічних заняттях мали можливість проявити свої здібності, нахили, талант, розвинути креативне мислення, самостійність і застосовувати набуті знання в подальшому шкільному житті, виділимо наступні правила:

- * прагнення підтримувати зусилля дітей, стимулювати їх ініціативу, створювати доброзичливу атмосферу в колективі;

- * будування навчально-виховного процесу на рівноправних стосунках, активній взаємодії хореографа з дітьми;

- * добирання цікавих ігрових завдань, що допомагають дитині відтворити відповідні рухи, набуті досвід у виконавстві пластичних фігур згідно з характером музики;

- * здатність хореографа продемонструвати власним показом будь-яке завдання в танцювальних рухах, зосередивши увагу на тому, як діти реагують, які емоції та почуття викликає у них музика, як виконуються завдання, які труднощі виникають при засвоєнні матеріалу, як усунути недоліки.

Не слід забувати, що головною умовою дидактичних ігор є зацікавлене ставлення до неї малюків. «Вихованці мають отримувати радість і задоволення від процесу виконання ігрового завдання, а також від його результату» [5, с. 3].

За своєю суттю дидактичні ігри мають бути різноманітними, багатофункціональними, викликати в дітей позитивні емоції, здатність творчо діяти. Для творчого процесу характерним є не формальне набуття знань, умінь, навичок, а застосування їх як засобів для відкриття нових шляхів, раніше не відомих, що призводить до ефективного кінцевого результату.

Розглянемо дидактичні ігри та вправи, що застосовуються на хореографічних заняттях із дітьми віком 4-5 років у дитячій студії хореографії «First dance» (Перший танок), ТРЦ «Французький бульвар», ДЦ «Теремок» м. Харкова.

Хореографічне заняття розпочинається з маршової музики (марш А. Філіпенка). Діти входять до залу, налаштовуються на бадьорий, урочистий настрій, займають конкретне місце (на підлозі розташовані маленькі кружечки), обирають кольори (синій або червоний) за власним бажанням. Дітям належить запам'ятати своїх «сусідів», що стоять праворуч і ліворуч. Мета заняття — розвивати вміння розрізняти кольори та виховувати доброзичливе ставлення один до одного. Червоний колір викликав у дітей асоціації із калиною, буряком, помідорами. Синій — із небом, морем, волошкою (трав'янистою рослиною).

Після привітання («Добрий день, дітвора, щастя вам і добра! Зичу вам усім багатства і сердечного тепла!»), хореограф розповідає дітям про дружні стосунки, які мають бути між «сусідами»: «Привітайте один одного, щиро усміхніться, поплескайте у долоні, спочатку перед собою, а тепер над головою й знову усміхніться» (на кожне слово діти разом із керівником відтворюють відповідні рухи, намагаються емоційно зобразити свої почуття в міміці та жестах).

Заняття продовжується музично-дидактичною грою «Подорож до казкового королівства» (музика Г. Гладкова з мультфільму «Бременські музики», менует принцеси). Кожна дівчинка вдягає на голову корону, уявляє себе принцесою. Хореограф звертає увагу дітей на характерні риси королівської особи, яка має рухатися повільно, із правильною поставою тіла, гордовито піднятою головою, не прискорюючи рух, не дивлячись на підлогу. Раптом музика змінюється (музика С. Прокоф'єва з балету «Ромео і Джульєтта»), це крокують лицарі, які завітали до казкового королівства. Хлопчики намагаються «тягнути» уперед носки, робити кроки з високим підняттям колін, чітко відтворювати ритм маршової музики. Усі дівчатка-принцеси зацікавлено спостерігають за видовищем, із задоволенням плескають у долоні, вітають відважних героїв.

Наступна дидактична гра «Добрий жук», який зустрічає джмелика, павучка й усі разом запрошують малят до танцю та співу (вірш Л. Бегун, музика І. Білика, пісня для дітей «Жук»). Мета — навчити дітей імітувати рухи та звуки, що характеризують образ веселих комах. Кожна дитина намагається уявити себе комахою, яка прибула до нас із фантастичної планети. На початку пісні діти стрімко бігають по колу, високо піднімають коліна, імітують політ жука, відтворюють тиху пісеньку жука «жу-жу-жу». На слова пісні «Були в нього крила і багато рук» діти починають активно махати руками, присідати, щоб понюхати чарі-

вну квітку, зануритись у дивовижні квітучі кущі. Коли музика зупиняється, хлопчики та дівчатка швидко лягають на спину й продовжують махати в повітрі руками та ногами, імітуючи рухи жука, який не може перевернутися на живіт. Таким чином, діти намагаються передати характерні риси всіх персонажів, рухатися легко, ритмічно.

Після цієї гри керівник пропонує малятам зупинитись, трохи відпочити, зробити глибокий вдих і наступний за ним плавний видих, щоб поновити дихання.

Слід пам'ятати, що тематика і зміст дидактичних ігор на хореографічних заняттях із дошкільнятами має бути різноманітною, привабливою, емоційно виразною. У їх основі є завдання, розгорнуті дії, персонажі, художні образи тощо. Природна рухливість та активність дітей цієї вікової категорії змушує педагога-хореографа застосовувати різноманітні пантомімічні рухи, жести, що дозволяє малечі зосередити увагу на змінах музичного образу, проявити свої переживання, посилити їх через особистий творчий вияв.

Не менш привабливою для дітей є вправа та гра «Їжачок» (музика Д. Кабалевського «Їжачок»). Мета — розвивати здатність до образно-емоційного сприйняття музики й одночасно зміцнювати та покращувати м'язи тулуба. Діти пригадують свою зустріч із цією твариною (у лісі, у садочку, на дачі), розповідають про маленькі темні голочки їжачка, намагаються зобразити його маленьким клубочком: сідають на підлогу, охоплюють долонями рук ноги, що зігнуті в колінах та міцно стискають до них підборіддя. Звучить гостро акцентована музика й діти, залишаючись у цій позі, починають гойдатися на спині, зображувати пересування цієї тварини, яка намагається нанизати на гострі голки яблука, груші, гриби. Музика зупиняється й їжачок припиняє рух, засинає, відпочиває. Раптом скрізь сон він чує короткі звуки. Непосидючий маленький клубочок просинається, навколо себе озирається й знову гойдається (вправа повторюється 3-4 рази).

Окрім перелічених ігор та вправ варто залучати дітей до інсценування українських народних мелодій, пісень. Зв'язок музики з життям дозволить дитині свідомо сприймати, аналізувати, зіставляти почуте з відомими їй явищами, вносити в розуміння музики щось своє [3, с. 13].

У наступній половині хореографічного заняття діти ознайомились із українською народною піснею «Ой лопнув обруч». Мета — навчити відтворювати вже знайомі танцювальні рухи, розвивати мімічну виразність дітей.

Жвавий танець вимагав від дошкільнят швидких рухів корпусу, але при цьому хореограф звертав увагу на граціозність і пластичність рухів, які під музичний супровід мають бути природними, вільними. Їх необхідно зберігати, не втрачати, яскраво відтворювати в образі. У такт стрімкого танцю діти застосовують такі рухи, як «колупалочка» з притопами, «пружинка» з поверненням корпусу (дівчатка та хлопчики рухаються по колу за годинниковою стрілкою, обличчям до центру кола, зі зміною музики та вказівками хореографа — стають обличчям до глядачів, спиною до центру кола, і продовжують ті ж самі рухи), поплескування долонями, постукування пальцями, поступування ногами. Дітвора

активно реагує на музику, танцювально-ігровими діями розкриває музично-поетичний текст пісні. Спостерігаючи за дошкільнятами, хореограф слідкує за жестами та мімікою, помічає, щоб їх дії були не хаотичними, а контрольованими, збереженими в пам'яті.

Наступна дидактична гра «Знайди квітку». Мета — навчити дітей виразно виконувати елементи вправи з атрибутами (паперові пелюстки), імпровізувати рухи. Керівник повідомляє дітям: «Облетіли пелюстки, обірвав їх вітер» (вони розлетілись по всій залі). Діти під музику намагаються знайти різнокольорові пелюстки квітки, відтворити в рухах як їх підхоплював вітерець (хвилеподібні рухи рук із різною амплітудою), як вони кружляли й спадали до землі (хитання корпусу та головою вліво та вправо), як вони їх підіймали (випади в сторони то лівою, то правою ногами). У цьому процесі діти розвивали творчі здібності, асоціативне мислення, необхідність самовираження. Їх увагу привертала краса власних танцювальних рухів.

Остання вправа хореографічного заняття — «Телефон». Мета — виробляти гнучкість ніг. Діти сідають на підлогу, витягують уперед ноги, двома руками обіймають ступню правої ноги й намагаються дотягнути її до вуха, така ж вправа проводиться з лівою ногою. Таким чином, поза нагадує телефон, по якому можна спілкуватися із «сусідами» (нога є слухавкою).

Після проведення вправ і музичних ігор, дітям оголошується про кінець заняття, який підійшов до свого фінального завершення. Дошкільнята досить швидко мають пригадати своє місце, знайти на підлозі маленький кружечок свого кольору, розташуватись поруч зі своїм «сусідом». Керівник звертається до малюків: «Ось закінчилася гра. Розставатись вже пора. Ви виховувались, вчилися, танцювали, веселились. І в наступну нашу зустріч ми продовжимо цю гру». Діти прощаються й виходять із зали під звуки маршу (марш І. Берковича).

Висновки. Підводячи підсумки, можемо констатувати, що застосування дидактичних ігор на хореографічних заняттях допомагають малечі активно реагувати на музику, самостійно обирати музично-пластичні рухи, досягати їх чіткого й виразного виконання, бути ініціативними, доброзичливими в колективі однолітків. У результаті цих дій зберігається індивідуальність кожної дитини, а в загальному вигляді формується музична культура майбутнього громадянина українського суспільства.

Перспективи подальших досліджень. Подальші дослідження цього питання дозволять продемонструвати нові дидактичні ігри, за допомогою яких діти привчаються мислити й застосовувати набуті знання для пізнання навколишнього світу, що в свою чергу знаходить відгук і в емоційній сфері.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. — Київ : Либідь, 1997. — С. 89.
2. Кушка Я.С. Методика музичного виховання дітей / Я.С. Кушка. — Видання друге, доопрацьоване. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів культури і мистецтв І-ІІ рівня акредитації у 2-х частинах. Частина 1. — Вінниця : Нова книга, 2007. — 216 с.

3. Лобач О. Музично-дидактичні ігри в початковій школі / О. Лобач. — К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. — 104 с. — (Бібліотека «Шкільного світу»).
4. Садовенко С.М. Ти, малий, скажи малому... : музична логоритміка / С.М. Садовенко. — К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. — 218 с.
5. Сухар В.Л. Дидактичні ігри. Старший дошкільний вік / Авт.-упоряд. / В.Л. Сухар. — Х. : Вид-во «Ранок», 2012. — 192 с. (Дошкільна освіта).

Т.М. БОГДАН,

доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ ДО РАННЬОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

В Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті визначено, що модернізація системи освіти спрямовується на забезпечення розвитку і соціалізації дітей і молоді, виховання особистості, здатної орієнтуватися в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовленої до життя і праці в суспільстві. Знайомство з професіями дорослих важливе тому, що воно є невід'ємною частиною всебічного розвитку особистості, і пов'язано з усією системою навчально-виховного процесу. Саме в період дошкільного дитинства діти виявляють великий інтерес до професій дорослих: виникає бажання наслідувати старших, діти відчують радість і задоволення від трудових зусиль, усвідомлюють користь своїх дій, виявляють бережливе ставлення до праці дорослих. Все це дає можливість обрати дитині свій шлях в майбутньому, адже дитина, яка прийшла сьогодні в дитячий садок, — це майбутній трудівник, активний учасник звершень, що відбуваються в нашій країні.

Відтак, у контексті сучасних соціально-економічних змін, реформування концептуальних і структурних основ національної системи освіти, особливої значущості набуває підготовка майбутніх вихователів до формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про світ професій дорослих. Тому, у дошкільників потрібно формувати «конкретні знання та уявлення про працю, навчити їх цінувати її, збудити в них інтерес до участі в праці» [1, с.73].

Питання професійної орієнтації розглядалися А. Клімовим, Є. Павлютенковим, М. Пряхниковим, М. Тименком, М. Янцуро, та іншими. Проведено глибокі дослідження з проблем розвитку і формування у дітей уявлень про працю дорослих (Д. Ельконін, С. Крягжде, В. Логінова, М. Машовець, П. Шавір, Т. Поніманська та інші).

Мета статті полягає у розкритті організаційно-педагогічних умов підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про світ професій дорослих.

Особливості ранньої профорієнтації в дошкільному віці — є однією із важливих і актуальних тем сьогодення. Підготовка до вибору професії важлива тому, що вона є невід'ємною частиною всебічного розвитку особистості, і її слід розг-

лядати в єдності та взаємодії з моральним, трудовим, естетичним та фізичним вихованням.

Рання профорієнтація, дає дитині суму певних знань про професії, і це сприяє її всебічному розвитку, та готує до подальшої професійної діяльності, за умови, що вихователь сам володіє знаннями основних особливостей профорієнтаційної роботи з дітьми.

«Знання про працю, ставлення до праці дорослих, мотиви, спрямованість праці, починають регулювати вчинки дітей, перебудовувати їх мотиви і ставлення до власної праці, предметів, створених людьми. Звідси знання про працю та професії повинні займати одне з провідних місць в освітній роботі дитячого саду ...», — пише В. Логінова [2, с. 143].

М. Пряжніков зазначає, що «...Рання (дитяча) профорієнтація проводиться завчасно, коли до безпосереднього вибору професії залишається багато років. Вона переважно носить інформаційний характер загальне ознайомлення зі світом професій), а також не включає спільного обговорення мрії і досвіду дитини, набутого нею в якихось видах трудової діяльності [3, с. 54].

Питання профорієнтації завжди були у центрі уваги держави і суспільства, але сьогодення потребує принципово нових підходів до організації та функціонування системи професійної орієнтації підростаючого покоління. Знання про професії дошкільники можуть отримувати із трьох основних джерел: в дошкільному навчальному закладі (ДНЗ), в родині (сім'я та найближчі родичі), а також із засобів масової інформації, переважно телебачення і мережі інтернет.

На сьогодні у дошкільних навчальних закладах Чернігова і Чернігівської області навчання і виховання дітей дошкільного віку в більшості здійснюється за програмами розвитку «Дитина» [4], Українське довкілля» [5] та «Я у Світі» [6]. З аналізу кожної окремої програми видно, що всі приділяють увагу знайомству дітей із професіями, але не на рівні окремої задачі, а попутно у різних розділах. При всіх їх перевагах жодна програма не націлює на більш повне використання форм і методів для формування у дошкільників уявлень про світ професій.

У Чернігівському національному педагогічному університеті на факультеті початкового навчання велика увага приділяється підготовці студентів спеціальності «Дошкільна освіта» до ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку. З цією метою під час вивчення курсів «Дошкільна педагогіка» і «Теорія та методика співпраці з родинами» студенти отримують інформацію з цієї проблеми як під час лекцій, так і у процесі проведення практичних занять.

Студенти повинні чітко уявляти завдання педагога при проведенні ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку:

- створити природне стимулююче середовище, спрямоване на формування внутрішньої позиції щодо навколишнього, здатності усвідомлювати рукотворне походження предметного світу;
- розширити знання дітей про існування різних професій;
- стимулювати в них прояви ініціативи у творчій діяльності, розвивати вміння налагоджувати співробітництво задля досягнення кращих результатів;

- формувати вміння ставити перед собою конкретну мету, добирати оптимальні прийоми роботи, відповідні знаряддя праці;
- виховувати інтерес до нового та надзвичайного, розуміння того, що працелюбність є показником людської гідності та здатності вдосконалювати себе.

Для ознайомлення дітей з різноманітними сучасними спеціальностями, доцільно використовувати такі форми та методи профорієнтаційної роботи: профорієнтаційна бесіда, розповідь, сюжетно-рольова гра, наочні методи роботи (спостереження натуральних об'єктів і розгляд зображень об'єктів), заняття, пояснення, перегляд і обговорення казок, фільмів, телепередач профорієнтаційного змісту, тематичні розваги.

Форми профорієнтаційної роботи включають: індивідуальні заняття, конкурси, розваги, показ фотомонтажів про професії, участь у гуртках, знайомство дітей зі спеціальностями оточуючих їх людей.

Щоб процес ранньої профорієнтації не носив епізодичного характеру, доцільно раз на тиждень знайомити дітей з новою професією, а потім протягом тижня закріплювати знання у інших видах діяльності.

Саме тому для ознайомлення дітей з професіями дорослих доречно використовувати елементи технології проектування.

Під час проекту діти мають змогу:

- випробовувати свої сили, поєднуючи їх з бажаннями;
- практично застосовувати набуті знання й навички у взаємодії з дорослими та ровесниками;
- реалізовувати своє природне прагнення діяти творчо, активно виявляти своє ставлення до людей і середовища;

У зв'язку з тим, що дитина дошкільного віку не в змозі сама розробити проект, проектна діяльність у дошкільному закладі носить характер співробітництва, в якому беруть участь діти та вихователі, а також залучаються батьки. Батьки стають безпосередніми учасниками освітнього процесу, збагачуючи свій педагогічний досвід, відчуваючи почуття причетності і задоволення від своїх успіхів та успіхів дитини.

У сучасному світі дуже важливо вміти не тільки засвоювати певні знання, а й оперувати ними, застосовувати їх у розв'язанні як життєвих так і професійних проблем, мислити творчо, креативно. Тому при ранній профорієнтації у роботі з дітьми доцільно використовувати технології розвитку творчості ТРВЗ.

Головними принципами ТРВЗ є:

- розв'язання суперечностей;
- системний підхід (вміння бачити навколишній світ у взаємозв'язку всіх його елементів);
- вміння віднайти необхідний у даній ситуації резерв.

На основі ТРВЗ розроблено методи, завдяки яким вихователь разом з дітьми може знаходити логічний вихід з будь-якої ситуації, а вихованець — грамотно вирішувати свої проблеми. Зникає страх діяти з будь-яким предметом, викори-

стовувати його тільки за прямим призначенням. Предмет і навіть явище стають багатофункціональними, що знімає масу проблем у грі, побуті, спілкуванні.

У практиці роботи ДНЗ доцільно надавати перевагу таким методам ТРВЗ:

1) Метод мозкового штурму — це один з найбільш відомих методів колективної творчості та активізації розумової діяльності. Мозковий штурм — пошук способів вирішення проблем, навіть нереальних. Наприклад, як перевезти вантаж через річку, коли немає човна; зникло світло, а у нас працюють комп'ютери.

2) Метод суперечності. Суперечності — один з елементів діалектики (закон єдності й боротьби протилежностей). На мові ТРВЗ звучить так: суперечність — наявність двох суперечливих якостей в одному об'єкті, коли наявність однієї властивості виключає можливість інших. Користуючись цим методом можна проводити з дітьми у ДНЗ наступні ігри. «Так — ні» — вчить шукати суттєві ознаки, щоб поставити влучне запитання. Гравець загадує слово (наприклад, назву професії, або інструмента, необхідного людині даної професії). Інші — ставлять запитання, відповідаючи на які можуть бути лише слова «Так» чи «Ні» до того часу, поки не відгадають загадане. «Добре — погано» — вчить в будь-якому об'єкті, явищі, якості бачити обидві сторони: позитивну і негативну. Наприклад, бути фермером — це добре чи погано. Діти починають порівнювати позитивні та негативні сторони професії.

3) Метод спроб і помилок. Його сутність полягає у розв'язанні проблемного завдання через добір різноманітних варіантів вирішення. Мисляча людина безсистемно перебирає різні варіанти: «А якщо зробити так?» Це найдавніший і найпростіший метод пошуку нових розв'язків. Вдаються до нього для розв'язання завдань нижчого рівня.

4) Метод контрольних запитань є удосконаленим варіантом методу спроб і помилок, а також одним із методів активізації творчого мислення. Перелік навідних запитань (спроб), за допомогою яких підводимо дітей до виконання поставленого завдання, найрізноманітніший.

5) Символічна синектика — використання невербальних знаків: міміки, жестів, рухів, геометричних фігур, умовних позначок пантоміми для зображення певної професії, життєвих ситуацій. Переказ казки та вивчення вірша за схематичними позначеннями.

6) Емпатія — поставити себе на місце іншого, передати його думки, почуття. Всі діти по черзі ставлять запитання, які стосуються певної професії, одна дитина дає відповіді. Наприклад, до професії вчителі можна задати такі запитання: Чи слухаються тебе діти? Які предмети учні вчать у школі?

У результаті впровадження елементів ТРВЗ у дітей збагачується коло уявлень, зростає словниковий запас, розвиваються творчі здібності. За допомогою відповідних технологій діти у цікавій формі дізнаються про професії дорослих, що сприяє ранній профорієнтації дітей дошкільного віку.

Не менш важливе місце у профорієнтаційній роботі з дітьми займають інформаційно-комунікаційні технології. На сьогоднішній день існує велика кількість комп'ютерних програм, ігор, презентацій, навчальних мультфільмів. У багатьох іграх та програмах присутні елементи новизни, сюрпризності, незвичнос-

ті, в них використовуються засоби заохочення, що так подобається дітям. Застосування комп'ютерів, мультимедійних та інформаційних технологій у якості дидактичних засобів, використовується для підвищення мотивації та індивідуалізації навчання, розвитку творчих здібностей дітей та для створення благополучного емоційного фону. Використання мультимедіа у навчанні не тільки збільшує швидкість передачі інформації дітям та підвищує рівень її засвоєння, а й сприяє розвитку таких процесів як увага, пам'ять, мислення, уява, мовлення, розвиває почуття кольору, композиції, створює умови для інтелектуального, емоційного та морального розвитку дітей. Використання інформаційно-комунікативних технологій у ДНЗ допомагає вихователю на більш професійному рівні знайомити дітей із професіями дорослих.

Педагогічними умовами формування знань про професії дорослих у дітей дошкільного віку є: визначеність змісту професій, зрозумілих дошкільникам; формування системи знань і уявлень про сферу професій; визначеність гуманістичних цінностей (основ доброти, людяності, працьовитості та відповідальності, суспільної значущості праці,) в контексті особистісно-орієнтованої освіти; використання методів і прийомів, планування змісту роботи з формування знань про професії; використання дидактичних ігор; врахування індивідуальних особливостей дитини; використання дитиною отриманих уявлень в ігровій діяльності; врахування особливостей становлення у дітей інтересу до праці; взаємодія родини із дитячим садком, яка ґрунтується на основі розуміння батьками основного призначення ДНЗ. Найважливішою умовою організації трудової діяльності дітей є планомірне, цілеспрямоване керівництво нею з боку вихователя.

У Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка приділяється велика увага підготовці майбутніх вихователів ДНЗ до ранньої профорієнтації дітей дошкільного віку. Ми вважаємо що профорієнтацію треба починати у дошкільному віці і велику увагу приділяти при навчанні у школі, тоді випускники, закінчивши школи, зможуть визначитися із майбутньою професією до вступу у ВНЗ. На сьогодні значна кількість випускників поступають у ВУЗи, за будь-яким причинами, тільки не з власного бажання. На нашу думку описані у статті форми і методи роботи з дітьми дошкільного віку допоможуть їм у подальшому виборі майбутньої професії.

Література

1. Поніманська Т. І. Дитина і навколишній світ / Відп. ред. З. П. Плохій // Методичні рекомендації до програми виховання дітей дошкільного віку «Малятко». — К.: «СВЕНАС», 1993. Білан О.І., Возна Л.М., Максименко О.Л. С. 64-77.
2. Логинова, В.И. Дошкольная педагогика / [под ред. В.И. Логиновой, П.Г. Саморуковой]. — Москва: Просвещение, 1983. — 288 с.
3. Пряжников Н.С. Теория и практика профессионального самоопределения. Учебное пособие / Н. С. Пряжников. — М.: МГППИ, 1999. — 108 с.
4. Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, Н.І. Богданець-Білокаленко [та ін.]; наук. ред.: В.Г. Беленька, М.А. Машовець; Мін осв і науки України, Київ, ун-т ім. Б. Грінченка. — К.: Київ, ун-т Б. Грінченка, 2016. — 304 с.

5. Білан О.І. Програма розвитку дітей дошкільного віку «Українське дошкілля» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 264 с.
6. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» (нова редакція) у 2 ч. Ч. II. Від трьох до шести (семи) років / Аксьонова О.П., Аніщук О.М., Артемова Л.В. (та інші) наук. кер. О.Л. Кононко. — Київ: ТОВ «МЦФЕР-Україна», 2014. — 452 с.
7. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні. — К.: Освіта, 2012.

Н.Г. БУЗІЯН, Т.Ю. ЛЕБЕДЕНКО,

викладачі Технологічного коледжу

Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КУРСОВОМУ ПРОЕКТУВАННІ

Курсове проектування — це організаційна форма навчання, що використовується на заключному етапі вивчення навчальної дисципліни. Воно спонукає студентів використовувати знання, отримані протягом всього періоду навчання, до розв’язання комплексних виробничо-технічних задач, пов’язаних зі сферою їх майбутньої діяльності як спеціалістів.

Метою курсового проектування є надання студентам професійних умінь, а також поглиблення, узагальнення, систематизація та закріплення знань з дисципліни; формування навичок самостійної розумової праці.

Курсові проекти студенти виконують за індивідуальним завданням, яке має характер навчальної задачі. Ця задача зазвичай формується таким чином, щоб у ній було відображено конкретний виробничий зміст, пов’язаний з технологічним процесом на виробництві. В уяві студента ця задача виступає як конкретне навчально-виробниче завдання; студент, виконуючи своє завдання, навчається проектувати об’єкт, оволодіває методикою розрахунків, користується нормативною та довідковою літературою, технологічною та конструкторською документацією, креслить схеми, складає технічну документацію тощо.

У нашому коледжі зі спеціальності 181 «Харчові технології», ОПП «Зберігання і переробка зерна» готують, в тому числі, технологів круп’яного виробництва. Виробництво круп різного асортименту базується, в основному, на переробці зерна гречки, рису, вівса, проса, кукурудзи, ячменю, пшениці і гороху. Оскільки зерно є дорогою сировиною, важливо правильно організовувати і проводити технологію його переробки, щоб отримати, по можливості, більший вихід готової продукції високої якості при мінімальних експлуатаційних витратах. Тому технолог круп’яного виробництва повинен вміти оцінювати технологічні властивості вихідної сировини і забезпечувати її ефективну переробку. У процесі виконання курсового проекту студенти вивчають вимоги круп’яної промисловості до якості сировини, особливості зерна окремих культур як сировини для виробництва круп, типові технологічні схеми підготовки зерна до переробки і виробництва готової продукції, технологічне обладнання. Студенти засвоюють методику розрахунку і підбору технологічного обладнання для підготовчого (зерноочистка) і

луцильного відділень різних крупозаводів з урахуванням заданої продуктивності та асортименту готової продукції. Таким чином, важлива задача курсового проектування — розширення і поглиблення отриманих теоретичних та практичних знань, детальне вивчення особливостей виробництва круп різного асортименту, а також формування компетенції з організації та цілеспрямованого управління технологічними процесами переробки зерна в крупу.

Робота студентів над курсовим проектом виконується протягом тривалого часу. Щоб спростити розрахункову частину роботи над проектом, яка носить доволі громіздкий характер, вивільнити час для творчої розумової праці, доцільно використовувати можливості інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема, можливості табличного процесора MS Excel.

У цій статті ми вирішили показати використання розрахункових таблиць, розроблених у середовищі табличного процесора MS Excel, при виконанні розрахунків обладнання для підготовчого та луцильного відділень крупозаводу на прикладі переробки зерна проса на пшоно.

Щоб виконати розрахунок і підбір технологічного обладнання для очистки зерна проса, у середовищі табличного процесора MS Excel треба відкрити для роботи файл **Зернооч_Просо.xls** та взяти для роботи аркуш **Просо**. Використовуючи таблицю на цьому аркуші, занести у відповідні клітинки вихідні дані заданої продуктивності заводу (т/добу, Q_z), паспортні дані продуктивності машин (т/год, q_m) для повітряно-ситового сепаратора та каменевідбірника, коефіцієнт продуктивності обладнання a і отримати значення розрахункової продуктивності заводу (т/добу, Q_p), розрахункову n_p та прийняту n кількість обладнання, фактичне навантаження на обладнання (т/добу, q_{ϕ}). Потім треба самостійно визначити і занести марку повітряно-ситового сепаратора та каменевідбірника у відповідні клітинки таблиці.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J
1	Розрахунок і підбір технологічного обладнання підготовчого відділення крупозаводу									
2										
3	№ з/п	Обладнання	Марка	Задана продуктивність заводу, т/добу, Q_z	Розрахункова продуктивність заводу, т/добу, Q_p	Продуктивність машини, т/год, q_m	Коефіцієнт продуктивності обладнання, a	Розрахункова кількість обладнання, n_p	Прийнята кількість обладнання, n	Фактичне навантаження на обладнання, т/год, q_{ϕ}
4	1	Повітряно-ситовий сепаратор		120	144	12	0,75	0,67	1	8
5	2	Повітряно-ситовий сепаратор		120	144	12	0,75	0,67	1	8
6	3	Повітряно-ситовий сепаратор		120	144	12	0,75	0,67	1	8
7	4	Каменевідбірник		120	144	9	0,5	1,33	2	6

У наведеному прикладі, як бачимо із рисунка, в таблицю внесено значення заданої продуктивності заводу $Q_z = 120$ т/добу, продуктивності машин $q_m = 12$ т/год. та $q_m = 9$ т/год, значення коефіцієнту продуктивності обладнання a 0,75 та 0,5.

Для розрахунку розсійників у середовищі табличного процесора MS Excel із файла **Зернооч_Просо.xls** взяти для роботи аркуш **Просо_1**. Використовуючи таблицю на цьому аркуші, занести у відповідні клітинки вихідні дані заданої продуктивності заводу (Q_3 , т/добу), питомого навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні (q , т/добу), відсоткові значення розподілу просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу (%), і в результаті отримати значення прийнятої кількості розсійників для підготовчого відділення, n_3 .

У наведеному далі прикладі, як бачимо із рисунка, в таблицю внесено значення заданої продуктивності заводу $Q_3 = 120$ т/добу, питомого навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні $q = 3$ т/добу, відсоткові значення розподілу просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу: очищення зерна – 30 %, контроль відходів зерноочисного відділення – 8 %. В результаті автоматичних табличних розрахунків отримано значення $n_3 = 2$.

	А	В	С	І
1	Розрахунок розсійників			
2				
3	Задана продуктивність заводу, Q_3 , т/добу	120		
4	Питоме навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні, q , т/добу	3		
5	Загальна площа просіювальної поверхні, F_3 , кв. м	40		
6	Розрахункова кількість розсійників, n_p	2,96		
7	Прийнята кількість розсійників, n	3		
8	Фактична площа просіювальної поверхні, F_f , кв. м	40,5		
9	Розподіл просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу, %:			
10	очищення зерна	30		
11	контроль відходів зерноочисного відділення	8		
12	Розрахункова площа просіювальної поверхні, F_p , кв. м:			
13	очищення зерна	12,15		
14	контроль відходів зерноочисного відділення	3,24		
15	Розрахункова кількість секцій, n_p :			
16	очищення зерна	3,6		
17	контроль відходів зерноочисного відділення	0,96		
18	Прийнята кількість секцій, n :			
19	очищення зерна	4		
20	контроль відходів зерноочисного відділення	1		
21	Фактична площа просіювальної поверхні по етапах, f_f , кв. м:			
22	очищення зерна	13,5		
23	контроль відходів зерноочисного відділення	3,38		
24	Розрахункова кількість розсійників для підготовчого відділення, n_p	1,25		
25	Прийнята кількість розсійників для підготовчого відділення, n_3	2		

Аналогічні таблиці створені для розрахунку і підбору технологічного обладнання для очистки зерна гречки, рису, вівса, кукурудзи, ячменю, пшениці і гороху (для зручності в роботі 8 окремих файлів для 8 культур).

Щоб виконати розрахунок і підбір технологічного обладнання для лушення зерна проса, у середовищі табличного процесора MS Excel треба відкрити для роботи файл **Лушення_Просо.xls** та взяти для роботи аркуш **Просо**. Використовуючи таблицю на цьому аркуші, занести у відповідні клітинки вихідні дані заданої продуктивності заводу (т/добу, **Qз**) та паспортні дані питомого навантаження на 1 см довжини валка (т/добу) для вальцедекового верстата, продуктивності машин (т/добу, **q м**) для повітряного сепаратора та шліфувальної машини і в результаті отримати значення розрахункової та фактичної довжини лушильної лінії (см, **L**) для вальцедекового верстата, розрахункову та прийняту кількість обладнання (**п р**), фактичне навантаження на обладнання (т/добу, **q ф**). Потім самостійно визначити і занести марку для вальцедекового верстата, повітряного сепаратора та шліфувальної машини у відповідні клітинки таблиці.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	Розрахунок і підбір технологічного обладнання лушильного відділення крупозаводу										
2											
3	№ з/п	Обладнання	Марка	Задана продуктивність заводу, т/добу, Qз	Продуктивність машини, т/добу, qм	Питоме навантаження на 1 см довжини валка, т/добу, qм	Розрахункова довжина лушильної лінії, см, L	Розрахункова кількість обладнання, пр	Прийнята кількість обладнання на один прохід, п	Фактична довжина лушильної лінії, см, L	Фактичне навантаження на обладнання, т/добу, qф
4	1	Вальцедековий верстат		120,0		0,3	375,0	6,3	7,0	420,0	0,3
5	2	Повітряний сепаратор		120,0	12,0			10,0	10,0		12,0
6	3	Шліфувальна машина		120,0	12,0			10,0	10,0		12,0

У наведеному прикладі, як видно із рисунка, в таблицю внесено задану продуктивність заводу $Q_z = 120$ т/добу, продуктивність машин $q_m = 12$ т/добу для повітряного сепаратора та шліфувальної машини, 0,3 т/добу питомого навантаження на 1 см довжини валка вальцедекового верстата.

Для розрахунку розсійників у середовищі табличного процесора MS Excel із файла **Лушення_Просо.xls** треба взяти для роботи аркуш **Просо_1**. Використовуючи таблицю на цьому аркуші, занести у відповідні клітинки вихідні дані заданої продуктивності заводу (**Qз**, т/добу), питомого навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні (**q**, т/добу), відсоткові значення розподілу просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу (%), і в результаті отримати значення прийнятої кількості розсійників для лушильного відділення, **п з**.

У наведеному прикладі, як видно із рисунка, в таблицю внесено значення заданої продуктивності заводу $Q_z = 120$ т/добу, питомого навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні $q = 3$ т/добу, відсоткові значення розподілу просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу: сортування зерна перед лушенням — 24 %, сортування і контроль крупи — 17 %, контроль лузги і мучки — 21 %.

	A	B	C
1	Розрахунок розсійників		
2			
3	Задана продуктивність заводу, Qз, т/добу	120	
4	Питоме навантаження на 1 кв. м просіювальної поверхні, q, т/добу	3	
5	Загальна площа просіювальної поверхні, Fз, кв. м	40	
6	Розрахункова кількість розсійників, пр	2,96	
7	Прийнята кількість розсійників, п	3	
8	Фактична площа просіювальної поверхні, Fф, кв. м	40,5	
9	Розподіл просіювальної поверхні по етапах технологічного процесу, %:		
10	сортування зерна перед лушенням	24	
11	сортування і контроль крупи	17	
12	контроль лузги і мучки	21	
13	Розрахункова площа просіювальної поверхні, Fр, кв. м:		
14	сортування зерна перед лушенням	9,72	
15	сортування і контроль крупи	6,89	
16	контроль лузги і мучки	8,51	
17	Розрахункова кількість секцій, пр:		
18	сортування зерна перед лушенням	2,88	
19	сортування і контроль крупи	2,04	
20	контроль лузги і мучки	2,52	
21	Прийнята кількість секцій, п:		
22	сортування зерна перед лушенням	3	
23	сортування і контроль крупи	2	
24	контроль лузги і мучки	3	
25	Фактична площа просіювальної поверхні по етапах, fф, кв. м:		
26	сортування зерна перед лушенням	10,13	
27	сортування і контроль крупи	6,75	
28	контроль лузги і мучки	10,13	
29	Розрахункова кількість розсійників для лушильного відділення, пз	2	
30	Прийнята кількість розсійників для лушильного відділення, пз	2	

В результаті автоматичних табличних розрахунків отримано значення $n_z = 2$.

Аналогічні таблиці створені для розрахунку і підбору технологічного обладнання для лушення зерна гречки, рису, вівса, кукурудзи, ячменю, пшениці і гороху (8 окремих файлів для 8 круп'яних культур).

Представлений вище опис підбору обладнання та таблиці MS Excel показують, що громіздка рутинна розрахункова робота може бути значно спрощена та уніфікована (для 8 різних культур), що полегшує роботу над курсовим проектом, а також спонукає студентів оцінити та використовувати у своїй майбутній професійній діяльності корисні різноманітні та дуже зручні можливості ІКТ.

Література

1. Бутковский В.А., Мельников Е.М. Технология мукомольного, крупяного и комбикормового производства (учебник). М.: Агропромиздат, 1989.
2. Егоров Г.А. Краткий курс мукомольного и крупяного производства (практическое руководство). М.: Хлебпродинформ, 2000.
3. Використання інноваційних технологій навчання — запорука підготовки спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу»., 2006.
4. Впровадження інноваційних технологій в навчальний процес — один із факторів досягнення нового рівня конкурентноспроможності майбутніх спеціалістів: Збірник «Організація навчально-виховного процесу»., 2007.
5. Даниленко Л.І. Педагогічні інновації та інноваційні педагогічні технології: сутність і структура: Науково-методич. збірник «Нові технології навчання»., 2005.

В.Д. ДЕМИДЕНКО,

вчитель вищої категорії, старший учитель гімназії №283 II-III ступенів м. Києва

ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Сьогодні в суспільстві відбуваються значні зміни, як у соціально-економічній, так і культурній сферах життя України. У зв'язку з цим Державною національною програмою «Освіта (Україна ХХІ століття)» пріоритетними визначено гуманізацію та гуманітаризацію системи освіти, що має сприяти вихованню й розвитку духовної культури підрастаючого покоління. У реалізації цієї мети значна роль належить естетичному вихованню, спрямованому на формування в особистості естетичної культури.

Мова і культура взаємопов'язані. Є твердження, що культурні процеси впливають на мову, а мова на культуру. Складним є питання впливу мови на культуру. Е. Сепір зазначав, що не можна визнати і справжньої причинної залежності між культурою і мовою. Зрозуміло, що зміст мови нерозривно пов'язаний з культурою. Мова у своїй лексиці більш-менш точно відображає культуру, цілком справедливим є і те, що історія мови й історія культури розвиваються паралельно.

Цілісний процес виховання передбачає художньо-естетичну освіченість і вихованість особистості. Виховуючи у молоді естетичні погляди, смаки, які ґрунтуються на народній естетиці та на кращих надбаннях цивілізації, національне виховання передбачає вироблення умінь власноручно примножувати культурно-мистецьке надбання народу, відчувати й відтворювати прекрасне у повсякденному житті.

У шкільній практиці існує певна диспропорція: поряд із посиленою увагою до розвитку інтелекту недостатньо уваги приділяється вихованню культури почуттів. Спостерігається розрив між засвоєними знаннями, принципами й реальними вчинками школярів.

Педагогічні проблеми виховання естетичної культури підлітків, а отже старшокласників є закономірним відтворенням протиріч між вимогами суспільства й реальним станом культурного рівня молоді, між ідеалом естетично культурної людини й недостатньо дієвим механізмом сучасного навчально-виховного процесу в середніх освітніх закладах.

В естетичному вихованні школярів використовують різні джерела: а) твори образотворчого мистецтва. Під час спостереження картини або скульптури, яка відображає життя людини, природи, в дитини розвивається не лише сприйняття, а й фантазія: вона мислить, уявляє, «домальовує» зображене, бачить за картиною події, образи, характери; б) музику, яка, відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру, впливає на емоційно-почуттєву сферу людини, на її поведінку; в) художню літературу. Головним виразником естетики в літературі є слово. На думку К. Ушинського, слово як засіб вираження в літературному творі набуває подвійної художньої сили. Словесний образ має ще й понятійну основу і сприймається насамперед розумом. Тому література є важливим засобом розвитку інтелекту учнів; г) театр, кіно, телебачення, естраду, цирк. Цінність їх у тому, що, крім змістової частини, вони об'єднують у собі елементи багатьох видів мистецтв (літературу, музику, образотворче мистецтво, танець); г) поведінку і діяльність школярів. Достойні вчинки учнів, успіхи в навчанні, праці, спортивній, громадській, художній діяльності повинні стати предметом обговорення з естетичних позицій; д) природу, її красу в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі; е) факти, події суспільного життя. Героїчні вчинки людей, краса їхніх взаємин, духовне багатство, моральна чистота й фізична досконалість часто є предметом обговорення з учнями; є) оформлення побуту (залучення дітей до створення естетичної обстановки в школі, класі, квартирі).

Одним з головних шляхів естетичного виховання є навчальна робота. На розв'язання завдань естетичного виховання спрямована також позакласна виховна робота

Основні завдання естетичного виховання такі:

- 1) виховання в особистості почуття прекрасного;
- 2) формування умінь і навичок творити красу в повсякденному житті;
- 3) формування умінь відрізняти прекрасне від потворного;
- 4) формування умінь жити за законами духовної краси,

Змістом естетичного виховання є естетичне сприйняття, естетичні судження, естетичні знання, естетична культура, естетичні ідеали, естетичні почуття, естетичні переживання, естетична насолода, естетичні смаки, естетична діяльність.

Сформовані естетичні смаки, естетичний ідеал, розвинена здатність оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного. Сприймаючи прекрасне, аналізуючи його, порівнюючи з відомим і баченим раніше, вона відповідно оцінює його. Рівень такого естетичного мислення залежить від умового виховання, вміння здійснювати мислительні операції.

У процесі естетичного виховання важливо навчити учнів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може бути байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Тому важливо, щоб діти вміли розрізняти справді красиве і потворне.

Під час естетичного сприймання виникають певні емоції, тому виховання має створювати сприятливі для формування емоційної сфери учнів умови, адже багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство.

До основних факторів естетичного виховання людини в розвиненому суспільстві належить виховання: у праці та інших видах людської діяльності; під впливом навколишнього предметного середовища; через вплив творів мистецтва; в ході занять художньою самодіяльністю; теоретичне естетичне виховання.

Усі чинники естетичного виховання органічно взаємодіють між собою. Особливо важливим є розвинути прагнення людини до підвищення своєї естетичної та художньої культури, стимулювати її потребу в безперервному глибокому та різнобічному самоосвіті та самовихованні. Рівень культури залежить від ступеня естетичної активності самої особистості, а всі фактори спрямовані саме на те, щоб її розвивати й стимулювати. Розвивається не тільки логічне, а й асоціативно-образне мислення.

Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання, списку прочитаних книг, почутих музичних творів, а й організації власних почуттів, духовного зростання особистості, регуляція і корекція поведінки. Естетичне виховання проникає в усі сфери життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів.

Отже, перед сучасною школою стоїть проблема пошуку нових шляхів активізації і розвитку естетичного на особистість школяра.

Виходячи з викладеного, можна зробити такі висновки:

- кращі твори музики, живопису, літератури розвивають почуття прекрасного, формують високі естетичні смаки, вміння розуміти і цінувати мистецтво;
- важливим чинником розвитку естетичних почуттів школярів вважається формування емоційної культури особистості, глибокого чуттєвого осмислення дієвості слова, мистецтва, художньої спостережливості, єдності образної та емоційної пам'яті, уяви і фантазії через виховання естетичної культури;
- вироблення потреби піддавати естетичній оцінці всі аспекти життя і мистецтва, свідомо осмислювати, узагальнювати свої спостереження і досвід.

Кінцева мета естетичного виховання — формування готовності людини до естетичної діяльності як важливого компонента естетичної культури. Існують різні види такої діяльності:

- організація естетичного середовища, в якому живе, працює, вчиться, відпочиває людина;
- конкретна творча діяльність в галузі мистецтва, літератури та ін.;
- пропаганда мистецтва, естетичних ідеалів;
- естетична виразність у навчальній, виробничій, побутовій діяльності;

- виявлення естетичної культури у взаєминах із людьми.

Естетичне виховання — це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності, здатність до творчого самовиявлення притаманного людині. Однак ця здатність вимагає свідомого, цілеспрямованого, планомірного і систематичного розвитку.

Важливою складовою всебічного гармонійного розвитку особистості є естетичне виховання.

Перехід до нового типу гуманістично-інноваційної освіти, що сприятиме істотному зростанню інтелектуального, культурного, духовно-морального потенціалу особистості та суспільства. В результаті цього відбудуться потужні позитивні зміни у системі матеріального виробництва та духовного відродження, структурі політичних відносин, побуті і культурі.

Система естетичного виховання будується з урахуванням принципу творчої самодіяльності учнів. Це виявляється у здатності школярів переносити вироблені творчі навички на виконання будь-якої справи.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show>
2. Про концепцію виховання дітей та молоді у національній системі освіти: Рішення колегії М-ва освіти України від 28 лютого 1996 р. N №2/4-8 // Інформ. зб. М-ва освіти України. — 1996. — № 13.
3. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/bases/ua-amehyr/str5.htm>
4. Концепція естетичного виховання учнівської молоді в умовах відродження української національної культури [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://posibnyky.vntu.edu.ua/r_k/dodg.html

С.В. ЄФРЕМОВ,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов
Національного фармацевтичного університету (м. Харків, Україна)

ВПЛИВ МУЗИКИ ТА ПІСЕНЬ НА ЗНАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Музику постійно використовують на заняттях іноземних мов, тому що пісні є переважним педагогічним інструментом під час вивчення мови. Аутентичні матеріали відіграють величезну роль у процесі викладання — як під час вивчення мови, так під час знайомства вивчаючих англійську мову з культурою конкретної країни. Тому пісні дуже вкрай корисні, тому що вони презентують іншу культуру та запис таких пісень містить аутентичний голос.

Музика як і мова дуже виразна. Виразність досягається на супrasegmentно-му рівні, тобто інтонацією, ритмом, тоном та наголосом. Інтонація та наголос відіграють важливу роль для правильного розуміння. Під час неправильних інтонацій та наголосів співбесіднику знадобиться використовувати зусилля, щоб зрозуміти сенс висловлювання. Для носія мови цей недолік показує відсутність інстинктивного почуття мови у співрозмовника.

Підчас вивчення іноземної мови перш за все людина зіткається з непорозумінням вимови. Це нагадує потік звуків, у найкращому випадку вдається розпізнати деякі знайомі слова, тому що сприйняття на слух залежить від безліч чинників таких як:

- життєвий та речовий досвід людини яка слухає його;
- вміння сконцентрувати увагу;
- ступень гостроти зору;
- зацікавленість;
- емоційного стану [1, с. 50].

Прослуховування та спів пісень впливає на декілька чинників, а саме:

1. сприяє розвитку вимови;
2. знайомить з різноманітними діалектами вивчаємої мови;
3. засвоює нову лексику;
4. закріплює минулу лексику;
5. здійснює запам'ятовування ритму, наголосу, рими та мелодії;
6. покращує сприйняття англійської мови.

Для створення умов швидкого повного розуміння англомовної пісні варто здійснити наступні дії, а саме:

- намагання розуміти текст пісні (прослуховування композиції намагаючись зрозуміти максимальну кількість слів упродовж декількох разів);
- прослуховування та читання тексту пісні (включення субтитрів — біжучий рядок, намагаючись розібрати та перекласти кожне слово);
- виписування незнайомих слів ;
- прослуховування пісні без опорного тексту (прослуховування пісні дивлячись на текст, намагаючись зрозуміти кожне слово виконавця).

Робота по текстах англомовних пісень є гарним засобом вивчення нових слів, а саме:

1. читання тексту пісні декілька разів;
2. вибір слів та словосполучень для вивчення;
3. знаходження їх значення;
4. використання слів в інших контекстах.

Тексти пісень забути неможливо тому що варто використовувати деякі дії а саме :

- час від часу прослуховування однієї або іншої пісні;
- розуміння тексту;
- самостійна перевірка розуміння;
- записування тексту під час прослуховування аудіо- запису;
- зрівняння його з офіційним варіантом.

Пісні запам'ятовуються швидко тому що вони:

- поповнюють словниковий запас;
- покращують вимову;
- сприяють запам'ятовуванню фраз, використанню закінчень та допоміжних дієслів;

- корисні для здоров'я (сприяє роботі дихального апарату, скріплює стінки суглобів, продовжує життя);
- надихають людину на подальше вивчення англійської мови [2, с. 88].

Таким чином, англійські пісні відіграють одну з найголовніших ролей у вивченні англійської мови які сприяють запам'ятовуванню англійських слів, вивченню пісень завдяки аудіо- записам в інтернеті та відтворення пісні у подальшому використанні. Англійські пісні надають можливість людини отримувати додатковий словниковий запас для покращення навичок спілкування англійської мови.

Література

1. Перловская Н., Валькив О. „Вивчення англійської мови у пісенньому значенні” // Мовне навчання. — 2014. — 100 с.
2. Ромашкина О. „Як навчитися читати по англійськи” // Як пісні сприяють вивченню мови. — 2016. — 99 с.

В.І. ЗУБКО,

студентка природничого факультету

Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ

Сучасні умови розвитку суспільства, коли держава розвиває демократичні суспільні дії, духовний простір, інтегрує до європейської спільноти, зумовлюють модифікацію освітніх парадигм, появу нових методик, технологій, інструментарію навчально-виховного процесу, переорієнтацію підходів і пріоритетів методичної та психологічної готовності педагога до реалізації завдань освітянської галузі, до життя та діяльності у швидкозмінних умовах соціокультурного життя і професійної діяльності, формуванню життєво важливих компетенцій, розвитку інформаційних і соціальних навичок. Учитель є ключовою постаттю в сучасних освітніх процесах, духовним наставником та людиною, здатною заповнити «глечик» та «запалити» вогнища жаги до знань в учнях.

Цим зумовлено виняткове значення системи науково-методичної роботи, головна мета якої — надання реальної дієвої допомоги педагогу в розвитку професійної майстерності та активізації творчого потенціалу [1, с. 4].

У процесі методичної роботи здійснюється підвищення наукового рівня вчителя, його підготовки до засвоєння змісту нових програм і технологій їх реалізації, постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методики викладання, вивчення і впровадження у шкільну практику передового педагогічного досвіду, творче виконання перевірених рекомендацій, збагачення новими, прогресивними й досконалими методами і засобами навчання, вдосконалення навичок самоосвітньої роботи вчителя, надання йому кваліфікованої допомоги з теорії та практичної діяльності [3, с. 137].

Методична робота — це система аналітичної, організаційної, діагностичної, пошукової дослідницької, науково-практичної, інформаційної діяльності, заснована на досягненнях науки та передового педагогічного досвіду з метою удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників та підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Розвиток цілісної системи методичної роботи в школі з метою підвищення її ефективності повинен здійснюватися відповідно до ряду важливих вимог, а саме:

1. Відповідність системи внутрішньошкільної методичної роботи сучасному соціальному замовленню суспільства, держави, школи за умов її соціальної розбудови. Ця група принципів орієнтує організаторів методичної роботи в школі на певні та точні вимоги держави до розбудови української національної школи відповідно до чинного законодавства України про освіту

2. Науковість методичної роботи. Цей принцип орієнтує керівників методичної роботи на досягнення відповідності всієї системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів сучасним науковим досягненням.

3. Системність методичної роботи. Цей принцип вимагає підходу до методичної роботи як до цілісної системи, оптимальність якої залежить від єдності мети, завдань, змісту, форм і методів роботи з педагогами, від спрямованості на високі кінцеві результати.

4. Комплексний характер методичної роботи. Цей принцип передбачає єдність і взаємозв'язок всіх сторін і напрямків підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

5. Систематичність, послідовність, наступність, безперервність, масовість. Ці принципи передбачають всебічне охоплення педагогів різними формами методичної роботи протягом навчального року, перетворення методичної роботи у частину системи безперервної освіти.

6. Творчий характер методичної роботи, максимальна активізація діяльності педагогів. Чітка визначеність методичної роботи, врахування особливостей конкретної школи, вчителя, диференційований підхід до педагогів.

7. Оперативність, гнучкість, мобільність методичної роботи.

8. Колективний характер методичної роботи при розумних співвідношеннях групових та індивідуальних, формальних та неформальних, обов'язкових і добровільних форм і видів методичної роботи та самоосвіти педагогів.

9. Створення сприятливих умов для ефективної методичної роботи, творчих пошуків педагогів [2, с. 82—83].

Загальне керівництво методичною роботою здійснює директор школи, який створює необхідні умови для підвищення ідейно-теоретичного рівня і кваліфікації педагогічних працівників; організовує методичну роботу заступник з навчально-виховної роботи, який опирається на голів методичних об'єднань, учителів-методистів, старших учителів, учителів вищої категорії, наставників, керівників шкіл передового досвіду тощо [2, с. 84].

Література

1. Волкова Валентина Василівна Організація методичної роботи / Валентина Василівна Волкова. — К. : Шк. світ, 2010. — 128 с.
2. Методична робота в школі: теоретичні засади ; система роботи; досвід / Укл. Григораш В. В. — Х. : Основа, 2010. — 304 с.
3. Мороз І. В. Менеджмент і маркетинг в освіті: навч.-метод. посіб. / І. В. Мороз. — К. : Освіта України, 2009. — 192 с.

І.О. ЛИЦЕНКО,

аспірантка кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КОРИСТУВАЧАМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ

Упровадження концепції персоналізації в соціальній сфері Великої Британії обумовлено соціальними та економічними причинами. Спочатку вона виникла з метою привернення уваги суспільства до проблем людей з особливими потребами та необхідності забезпечення їх соціалізації. Водночас, з економічної точки зору, як зауважують О. Дріссенс [1], К. Елліс [2], Дж. Глезбі [3] та ін., необхідність скорочення витрат на соціальні послуги в умовах розвитку ринкових відносин зумовила пошук більш ефективних способів розподілення та управління ресурсами в соціальній сфері.

Аналіз зазначених вище джерел уможливорює узагальнити методичне забезпечення реалізації концепції персоналізації в соціальній роботі Великої Британії з категоріями найбільш соціально вразливих користувачів освітніх послуг для набуття ними соціальної незалежності та автономії (див. табл. 1.).

У звіті Департаменту охорони здоров'я Великої Британії (Personalised Health and Care 2020 : a Framework for Action, 2014 р.) окреслено заходи з метою розвитку концепції персоналізації в соціальній роботі, які мають бути реалізовані протягом найближчих років на місцевому та державному рівнях, а саме:

- підтримувати довіру громадян до системи соціальних послуг;
- забезпечити користувачам вільний вибір соціальних послуг та гарантувати їх якість;
- надати соціальним працівникам доступ до всіх даних, інформації, технологій, які їм необхідні;
- впроваджувати інновації в системі соціальних послуг;
- розробити оптимальну вартість для платників податків [4].

Таблиця 1.

**Методи соціальної роботи з користувачами
соціальних послуг на засадах персоналізації**

Категорія користувачів	Ціннісні орієнтації	Методи роботи
1	2	3
Діти та молодь, позбавлені батьківського піклування або сироти, діти з особливими освітніми потребами (із фізичними та психічними захворюваннями, діти-біжінці, діти нацменшин, бездомні)	успішність в освітньому закладі, мотивація на отримання (підвищення рівня) освіти; цінність освіти; професійна спрямованість, мотивація на працю як основу добробуту; опанування компетенцій, зокрема комунікативної, необхідних для функціонування в суспільстві та майбутній професійній діяльності; доступність здобуття якісної освіти; почуття приналежності до певної культурної групи; засвоєння моральних цінностей для підготовки до життя в соціумі й конструювання власної моделі поведінки в ньому; економічна грамотність (уміння розпоряджатися грошима, знання основ економічної системи суспільства)	<i>розробка</i> гнучких навчальних планів, індивідуальних освітніх траєкторій; <i>проведення</i> індивідуальних, додаткових занять; <i>надання</i> додаткових освітніх можливостей (підготовчі курси, заняття за інтересами та ін.); <i>залучення</i> до участі в культурно-дозвіллевій діяльності разом із однолітками, <i>підтримка</i> фізичного та психічного здоров'я, <i>підвищення</i> культурного рівня, <i>включення</i> до суспільно-значущої діяльності (організація різноманітних заходів, аматорських об'єднань, гуртків та клубів за інтересами, занять спортом, відвідування театрів, музеїв, екскурсій тощо); <i>створення</i> кімнат незалежного проживання (Rooms for Independent Living) для вихованців інтернатних закладів з метою опанування ними умінь самостійно вести домашнє господарство, розраховувати власний бюджет, при цьому <i>надання</i> їм наступних послуг: соціально-побутових (забезпечення всім необхідним для проживання), психологічних (проведення консультацій щодо створення здорового психологічного клімату, добрих стосунків з іншими мешканцями), інформаційних (інформування про те, як вирішити певні життєві ситуації); <i>залучення</i> до виконання громадсько-корисної трудової діяльності — наприклад, <i>створення</i> для молоді з обмеженими можливостями креативних майстерень соціальної інклюзії (Creative Workshops for Social Inclusion)

1	2	3
Дорослі, зокрема самотні люди похилого віку або з обмеженими можливостями	сімейно-родинні зв'язки; широке коло спілкування; відчуття групової приналежності; позитивна ідентичність; висока самооцінка і високий рівень самоповаги; задоволеність теперішнім та впевненість у завтрашньому дні (досягнення успіху, позитивне бачення власного майбутнього); суспільно-політична активність; доступність соціальних благ; почуття соціальної захищеності, стабільності	<i>організація</i> сімейно-родинних груп проживання (Community Hubs) або реконструкція приміщень в інтернатних закладах (поділ великих палат перегородками на сімейні кімнати) для забезпечення права та надання можливостей створювати сімейні пари та жити разом; <i>створення</i> клубів за інтересами, зокрема міжвікових, з метою встановлення та підтримки зв'язків не тільки в межах вікової паралелі, але й гармонійної міжвікової взаємодії при виконанні спільних соціально корисних справ; <i>надання</i> інформаційних та консультативних послуг щодо знання законів, прав та обов'язків; <i>залучення</i> до участі в громадських та політичних об'єднаннях, організаціях

Таким чином, реалізацію концепцій персоналізації в соціальній роботі Великої Британії можна поділити на три етапи: *перший* (80-ті роки), коли персоналізація розглядалася як процес, протилежний сегрегації; *другий* (90-ті роки), коли персоналізацію впроваджували в контексті соціальної інтеграції та інклюзії, та *третій*, сучасний, етап, на якому концепцію персоналізації розроблено як гнучкий процес в умовах динамічного соціально-економічного розвитку, а її головною особливістю є відхід від інституалізації соціальної сфери.

Сучасну концепцію персоналізації досліджено комплексно — у сукупності наступних компонентів: *суб'єктного* (користувачі соціальних послуг та соціальні працівники, їх взаємодія), *цільовий* (мета та завдання персоналізації, котрі відбивають такі аспекти, як включеність у групу, діяльність та соціум), *змістового* (принципи персоналізації, котрі відповідають Національним стандартам соціального обслуговування; та етапи її реалізації); *результативний* (досягнення користувачем соціальних послуг соціальної незалежності та автономії).

Література

1. Driessens, O. Personalization According to Politicians: a Practice Theoretical Analysis of Mediatization / O. Driessens, K. Raeymaeckers, H. Verstraeten, et al. // Communications : European Journal of Communication Research. — 2010. — N 35 (3). — P. 309-326.
2. Ellis, K. Direct Payments and Social Work Practice : The Significance of “Street-Level Bureaucracy” in Determining Eligibility / K. Ellis // British Journal of Social Work. — 2007. — N 37(3). — P. 405-422.
3. Glasby, J. Direct Payments and Personal Budgets : Putting Personalisation into Practice / J. Glasby, R. Littlechild. — 2d ed. — Bristol: Policy Press, 2009. — 232 p.
4. Personalised Health and Care 2020 : a Framework for Action : policy paper [Electronic resource] // Department of Health. — 2014. — Access mode : https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/384650/NIB_Report.pdf

О.Л. МУРАШОВА,

асистент кафедри аудиту ДВНЗ «Київський національний
економічний університет ім. Вадима Гетьмана»

ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ

Міжнародна комісія з питань освіти, науки і культури при ООН (ЮНЕСКО) проголосила два основні принципи сучасної освіти: «освіта для всіх» і «освіта через усе життя».

Одним з напрямків удосконалення організації навчального процесу є впровадження дистанційного навчання, яке розглядається як одна з сучасних навчальних технологій, що отримує все більш широке поширення, в тому числі в Україні, і стає помітною складовою системи вищої школи.

Чому дистанційне навчання? Тому що — зручно, доступно, економно, якісно. Це ідеальне рішення для тих, хто вважає за краще сучасні ІТ-технології в освіті і цінує свій час.

Сучасні технічні та програмні можливості перетворили дистанційне навчання в високоефективну форму засвоєння навчального матеріалу на основі інтерактивної взаємодії студента і викладача.

Дистанційне навчання доступне всім, незалежно від віку, освіти, роду діяльності або місця проживання.

Виникає питання. Які переваги має дистанційне навчання? Дистанційна вища освіта:

- дає можливість стати володарем стандартного диплома державного зразка;
- забезпечує гнучкість програм дистанційного навчання та індивідуальний підхід до навчання;
- дозволяє здобувати вищу освіту особам, позбавленим можливості отримати традиційну освіту;

- забезпечує навчальними програмами, що засновані на використанні інноваційних технологій;
- надає вільний доступ до навчання протягом доби, забезпечує можливість вчитися без відриву від виробництва.

Чимало систем дистанційної освіти досягли зараз такого рівня підготовки учнів, який не поступається рівню, що забезпечується традиційними навчальними закладами, а також відповідає всім встановленим вимогам за змістом і умовами навчання.

Студенти, що проходять навчання дистанційно, вивчають навчальний матеріал самостійно, виконують контрольні роботи, здають заліки та іспити відповідно до навчального плану, в постійному зв'язку з викладачами.

Система дистанційного навчання повинна являти собою:

- комплекс програмно-методичних засобів для автоматизації процесу дистанційного навчання;
- підвищення кваліфікації і визначення рівня компетенції викладацького складу, методики навчання;
- використання сучасних Internet-технологій, комп'ютерних навчальних програм та комп'ютерних тестуючих систем та дистанційного консультування.

Базова основа дистанційного навчання забезпечує індивідуальний, особистісний підхід викладача до кожного студента. Викладачі знаходяться в постійному інтерактивному контакті зі студентами: фіксують відвідуваність, перевіряють завдання, контрольні роботи та тести, обговорюючи на електронних семінарах, форумах і в чатах труднощі і проблеми, що виникли у студентів, відповідають на питання, індивідуально пояснюють найбільш складні теми.

В рамках навчання за дистанційними курсами дисциплін також проводяться консультації викладачами по навчальному матеріалу в форматі вебінарів.

Вебінар (англ. Webinar) — проведення онлайн-зустрічей через Internet в режимі реального часу. Протягом такої зустрічі надається можливість взаємодіяти з викладачем, тобто виконувати його завдання, відповідати на його запитання і задавати свої. Після завершення заходу залишається запис, який теж можна використовувати з метою навчання.

Так як дистанційне навчання — специфічна форма організації навчального процесу, то воно відрізняється від загальноприйнятої форми навчання тим, що орієнтоване головним чином на самостійну роботу студентів. Тому на навчально-методичні посібники полягає особливе функціональне навантаження.

Основними засобами дистанційного навчання є:

- спеціалізовані навчально-методичні посібники;
- комп'ютерні навчальні програми;
- інтерактивні лабораторні практикуми;
- контрольно-тестувальні комплекси;
- навчальні відеофільми, аудіозаписи;
- презентаційні матеріали.

Будь-яке впровадження — це складний процес. Впровадження дистанційної освіти в навчальний процес — складно подвійно, тому що треба:

- морально підготувати професорсько-викладацький склад до впровадження нових технологій;
- навчити викладачів, що глибоко не володіють комп'ютерною грамотністю, новим інформаційним технологіям;
- розробити базу внутрівузівських нормативно-правових документів, які регламентують впровадження та проведення дистанційної освіти;
- розробку дистанційних курсів проводити на платформі певної інформаційної системи дистанційного навчання, яка включає в себе набір відповідних інструментальних засобів і допоміжних утиліт, за допомогою яких процедури побудови дистанційного курсу значно спрощуються і не вимагають кваліфікації Web-майстра від розробника курсу.

Результат навчання, а саме рівень і якість знань, залежать, перш за все, від досвіду і кваліфікації викладача, а також від специфіки використовуваних навчальних програм.

З огляду на таку багатогранність організаційного механізму, дистанційне навчання відкриває нові можливості, значно розширюючи інформаційний простір, інформаційну сферу навчання, а викладений перспективний напрямок передбачає реформування, удосконалення та управління модернізацією системи освіти в умовах інформаційного суспільства, яке формується, використовуючи все різноманіття форм і методів навчання.

Література

1. Про Институт последипломного образования и заочного (дистанционного) обучения [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.univer.kharkov.ua/ru/entrant/entrant_cee/cee_aboutФормы дистанционного обучения [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://moeobrazovanie.ru/formy_distancionnogo_obycheniya.html

Д.Д. ОСАДЧУК,

аспірант Хмельницького національного університету

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МОРСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО ФЛОТУ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ

Наша країна сьогодні заявляє про себе як потужна морська держава. Розвиток в Україні вищої освіти, зокрема і вищої морської освіти, сьогодні переживає новий етап свого становлення. А тому питання підготовки фахівців морської галузі, зокрема і підготовки офіцерів морського торговельного флоту, набуває все більшої актуальності.

Входження України до європейського та світового освітнього простору вимагає підготовки висококваліфікованих кадрів у різних сферах, які готові фахово

працювати у будь-яких ситуаціях, в тому числі й в екстремальних. Екстремальні ситуації вимагають від людини швидкого реагування та правильного прийняття рішень, які дадуть змогу зберегти здоров'я, а іноді й життя не тільки своє, а й своїх колег, підлеглих. Тому фахова підготовка фахівців у сучасному мінливому світі, який сповнений значної кількості різного роду загроз, екстремальності, вимагає фахової підготовки кадрів до роботи в таких ситуаціях, врахування зарубіжного досвіду підготовки фахівців до діяльності у вищезазначених ситуаціях, розробку інноваційних форм і методів підготовки, покращання практичного складника в системі фахової підготовки морських офіцерів у вищих навчальних закладах. Цьому сприятиме виокремлення та усвідомлення особливостей такої підготовки.

Загалом проблема підготовки фахівців до роботи в екстремальних ситуаціях досліджувалася такими науковцями, як-от: В. Бажанюк, М. Козяр, В. Коширець, О. Лазоренко, Л. Помиткіна, Н. Потапчук, І. Сулятицький, М. Хасанов, Б. Шаповалов та ін.

Різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців морської галузі дістали висвітлення у наукових працях А. Гузя, А. Дулі, М. Бабишеної, Н. Бобришевої, Л. Герганова, О. Демченко, С. Козак, М. Кулакової, Л. Ліпшиць, О. Роменського, О. Фролової та ін.

Однак проблема підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях ще не набула повноцінного висвітлення в наукових дослідженнях.

Метою повідомлення є виокремлення особливостей підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Для повноцінної професійної діяльності випускники вищих морських навчальних закладів — майбутні офіцери морського торговельного флоту — окрім фахових знань, умінь та навичок, повинні володіти низкою професійно важливих якостей. Їх формування є неможливим без усвідомлення та врахування певних особливостей підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних умовах.

Розглянемо їх детальніше.

Врахування та імплементація міжнародних нормативно-правових стандартів у професійній підготовці фахівців морської галузі, зокрема Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (1978 р.) з Манільськими поправками 2010 р. Врахування та імплементація положень міжнародних нормативно-правових документів у вітчизняному законодавстві та у процесі професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах морського профілю дасть змогу підготувати висококваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця на світовому ринку праці. Як зазначає О. Демченко, «випускники вишів повинні показати такий рівень знань, який відповідав би одразу кільком напрямкам вимог: академічним, фаховим та міжнародним» [1, с. 45].

Важливість тренажерної підготовки майбутніх фахівців. Для якісної підготовки майбутніх фахівців, окрім засвоєння знань, умінь і навичок, важливе значення має практичний складник професійної підготовки. У контексті поруше-

ної проблеми, одне із чільних місць займають заняття на тренажерах, або тренажерно-практична підготовка. Однак, з погляду цілком об'єктивних причин, здійснити організацію тренування в умовах екстремальних ситуацій (явища природного характеру, техногенного, людського фактору) є досить дороговартісно та складно. Як зазначає Л. Герганов, «у практику підготовки плавскладу ввійшли системи і технології віртуальної реальності, які дозволяють людині увійти в змодельований комп'ютером світ і взаємодіяти не тільки з віртуальним судном, але і з абстрактним зовнішнім середовищем (морською акваторією, іншими суднами, погодними умовами на морі, аваріями тощо)» [2, с. 106]. Окрім цього, варто наголосити, що процес фахової підготовки майбутніх фахівців морської галузі повинен бути забезпечений сучасними тренажерними комплексами та якісно підготовленими інструкторами-викладачами. Загалом, якісно організована тренажерна підготовка майбутніх офіцерів морського торговельного флоту дасть змогу їм адекватно та швидко приймати рішення в екстремальних ситуаціях.

Морально-психологічна підготовка до професійної діяльності. Діяльність офіцера морського торговельного флоту вимагає наявності в нього ґрунтовної морально-психологічної підготовки, яка дасть змогу йому ефективно діяти в екстремальних ситуаціях. Дослідження науковців свідчать про те, що основним завданням морально-психологічної підготовки фахівців, майбутня діяльність яких пов'язана із виникненням екстремальних ситуацій, є формування психологічної готовності та моральної стійкості. Морально-психологічну підготовку майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях можна розглядати як певну систему заходів у контексті формування в них психологічної готовності та стійкості психіки до подолання негативного впливу екстремальних ситуацій на професійну діяльність.

Формування полікультурної та іншомовної компетентності. Професійна діяльність фахівців морського торговельного флоту відбувається в умовах полікультурного середовища. Тому їх фахова підготовка повинна бути спрямована на формування полікультурної та іншомовної компетенції, тобто на оволодіння курсантами знаннями, уміннями та навичками роботи в полікультурному середовищі. Погоджуємось із думкою О. Роменського, що «на сьогодні існує гостра необхідність навчити курсантів вищих морських навчальних закладів використовувати англійську мову в діалозі культур і цивілізацій сучасного світу, підготувати їх до спілкування в реальних життєвих ситуаціях, навчити їх самостійно отримувати нові знання з метою підвищення рівня власної професійної компетентності та конкурентоспроможності на світовому ринку праці» [3, с.189]. Сформованість іншомовної комунікативної компетентності офіцера морського торговельного флоту вказує на наявність в нього знань, умінь і навичок висловлювати свої думки, вміння адекватно та коректно спілкуватися із підлеглими, чітко донести свою позицію до них. Високий рівень сформованості комунікативної компетентності дасть змогу офіцеру морського торговельного флоту ефективно взаємодіяти із підлеглими, чітко віддавати накази, пояснювати виконання професійних дій тощо.

Майбутня професійна діяльність пов'язана із ризиками. Під час професійної підготовки фахівців морської галузі у вищих навчальних закладах необхідно враховувати, що вони повинні оволодіти сукупністю знань, умінь і навичок до роботи не лише в стандартних, але і позаштатних, екстремальних ситуаціях, які можуть виникнути у їхній майбутній професійній діяльності. Майбутні фахівці мають чітко знати як діяти в екстремальних ситуаціях.

Таким чином, до основних особливостей підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях можна віднести: врахування та імплементація міжнародних нормативно-правових стандартів у професійній підготовці фахівців морської галузі; важливість тренажерної підготовки майбутніх фахівців; морально-психологічна підготовка до професійної діяльності; формування полікультурної та іншомовної компетентності; майбутня професійна діяльність пов'язана із ризиками.

Перспективами подальших досліджень вбачаємо виокремлення та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх офіцерів морського торговельного флоту до роботи в екстремальних ситуаціях.

Література

1. Демченко О. М. Професійна діяльність фахівців морського флоту як педагогічна проблема / Ольга Миколаївна Демченко // Вісник Черкаського університету. Сер. : Педагогічні науки. — Черкаси, 2016. — Вип. 6. — С. 44–51.
2. Герганов Л. Д. Національні особливості формування професійної компетентності в поєднанні з обізнаністю в інформаційній безпеці плавскладу України для забезпечення конкурентоспроможності їх на світовому ринку праці / Л. Д. Герганов // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія». Сер. : Державне управління. — 2013. — Т. 226, вип. 214. — С. 104–108.
3. Роменський О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх моряків у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням / О. В. Роменський // Педагогічний альманах. — 2014. — Вип. 24. — С. 189–195.

УДК 371.2

О.О. ОСТАПОВА, А.В. ОСТАПОВ, О.В. ГОРДІЄНКО,

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті аналізуються тенденції розвитку системи вищої школи з урахуванням сучасних вимог світових та євроінтеграційних процесів. Увага акцентується на проблемах, що існують в сучасній вищій освіті та шляхи їх реалізації.

Ключові слова: тенденції розвитку освіти, соціально-економічний контекст, проблеми, структура підготовки спеціалістів, європейський простір.

Постановка проблеми. Сучасна система вищої освіти, що повною мірою відповідає вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості

людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб українська вища освіта посправжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті. Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є: невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки, зниження якості освіти, корупція в системі вищої освіти, відірваність від наукових досліджень, повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір. Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як руйнування системи професійно-технічної освіти, дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей, неможливість для багатьох випускників ВНЗ знайти роботу за фахом, інфляція освітніх і професійних стандартів, надмірне навантаження на викладачів та недостатнє фінансування університетів, зростання рівня корупції у ВНЗ та інші. Поза сумнівом, думка щодо негативних наслідків швидкого розширення системи вищої освіти, принаймні почасти, є обґрунтованою [8, с.410-415].

Стан дослідження. Проблеми розвитку освіти завжди перебували у центрі уваги науковців. Питанням раціонального управління фінансовими та матеріальними ресурсами ВНЗ, шляхів знаходження нових джерел поповнення їх бюджету, засобів адаптації до нових ринкових умов, напрямків здійснення освітніх послуг та наближення їх до світових стандартів присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Ці питання у різний час вивчали Ю. М. Алексеев, Й. М. Бескид, Я. Я. Болюбаш, Ю. Я. Бобало, І. О. Вакарчук, Ю. М. Вітренко, Є. Г. Єфімов, М. З. Згуровський, Р. Ю. Кігель, К. В. Корсак, В. Г. Кремень, В. І. Куценко, М. Я. Матвій, В. М. Новіков, О. І. Устенко, В. А. Яблонський, Г. Бекер, Т. Шульц та ін [1, с.12-16].

Аналіз сучасної соціокультурної ситуації дозволяє дійти висновку, що професійна школа, яка об'єднує вищі навчальні заклади всіх рівнів, має зробити крок до розв'язання складних сучасних проблем. ВНЗ і науково-дослідні інститути України мають достатній науковий та інтелектуальний потенціал, щоб упродовж 10-15 років перебудувати систему професійної підготовки фахівців у світлі нових світоглядних, соціальних і економічних потреб та новітніх тенденцій [3]. Тому освітня діяльність у ВНЗ має ґрунтуватися на таких основних принципах: відповідність освіти потребам соціально-економічного розвитку суспільства; забезпечення інтелектуального розвитку особистості, оволодіння нею ефективними методами самостійної пізнавальної діяльності; формування у молодих покоління високих морально-духовних якостей на засадах загальнолюдських і національних цінностей; розвиток високої екологічної культури й відповідальності за збереження довкілля.

Розв'язання цих складних завдань залежить насамперед від цілеспрямованої, науково обґрунтованої діяльності педагогів вищої школи, які володіють науковими знаннями з теорії та методики професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. На всіх стадіях розвитку суспільства на освіту і науку покладалися функції основного рушія прогресу. Немає сумніву, що вони є найефективнішою сферою інвестування, адже освіті відводиться пріоритетне місце у вихованні і формуванні в підростаючого покоління світогляду громадянина, патріота, висококваліфікованого фахівця. Громадяни, що здобули освіту належного рівня, стають головною продуктивною силою, джерелом духовної культури суспільства.

Основні завдання щодо розбудови і докорінного оновлення освітньої галузі нашої країни визначені Законом України «Про освіту», Указом Президента України «Про основні напрями реформування вищої освіти в Україні», національною програмою «Освіта» (Україна XXI століття) та іншими документами [3].

Сьогодні в Україні, на відміну від радянської системи підготовки фахівців, формується нова система вищої школи, що знаходить своє відображення у створенні приватних закладів освіти, запровадженні багатоступеневої та багатоваріантної системи вищої освіти, наданні додаткових освітніх послуг вищими навчальними закладами. Зараз освіта України, насамперед вища, потребує вдосконалення у напрямку реорганізації сфери управління нею, соціально-економічних перетворень та інтеграції у систему міжнародної освіти. Процес реформування національної освіти вимагає чіткої і комплексної науково-технологічної політики щодо її підтримки та стимулювання розвитку пріоритетних напрямків на базі використання як прямих, так і непрямих методів, включаючи пільгове оподаткування та кредитування [4, с.232].

Система вищої освіти за роки незалежності «пережила» процеси трансформації (в політичному, суспільному і економічному напрямках), лібералізації, що сприяло формуванню ринку освітніх послуг (РОП). На сьогодні головним стратегічним напрямом освітньої політики визначено модернізацію вищої освіти, яка має поширюватись і на структуру вищої освіти, і на організацію навчального процесу, і на зміст навчальних програм, і на управління ВНЗ.

Нова освітня парадигма, яка відображає перенесення акцентів від процесу навчання на його кінцеві результати, має лягти в основу державної політики в сфері вищої освіти.

Важливим напрямом модернізації вищої освіти визначено оновлення її економічного механізму, стрижнем якого є визнання за ВНЗ підприємницької функції. Першим кроком до розвитку підприємництва в сфері вищої освіти визначено комерціалізацію, яка зумовлена скороченням обсягів державного фінансування і зростанням попиту на послуги вищої освіти [6, с.18].

Найпомітнішою зміною, яка відбулась в системі вищої освіти України за роки незалежності, є поява ринку освітніх послуг. Його характеризують лібералізація попиту, пропозиції, ціноутворення. Розширення споживчого попиту на РОП, яке пояснюється зростанням рівня інтелектуалізації праці і швидким старінням знань, вимагає, з одного боку, від ВНЗ вироблення механізмів реагування на поведінку споживачів і диверсифікації освітніх послуг, а, з другого, від держави — формування гнучкої і дієвої політики щодо забезпечення доступності

вищої освіти, а також узгодження попиту населення на певні спеціальності з потребами ринку праці [2, с. 23–24].

В умовах тенденції масовості вищої освіти і збільшення її платності активізується така функція держави як забезпечення доступу до вищої освіти. У цьому контексті у дисертації розглянуто проблеми і перспективи кредитування навчання. Мова має йти не стільки про збільшення бюджетних витрат на цільові кредити на навчання, скільки на вироблення регулятивних і стимулюючих важелів для комерційних банків, здатних перевести кредити на навчання з розряду ризикових у забезпечені й вигідні.

Реалізація державної політики у сприянні працевлаштуванню молодих спеціалістів має впроваджуватись системно та послідовно на всіх стадіях виходу молоді на ринок праці: при виборі професії (стимулювання профорієнтаційної роботи), професійної підготовки (підвищення ефективності проходження практики), професійної адаптації (стимулювання роботодавців надавати молоді перше місце праці). Держава повинна напрацювати соціально-економічні механізми, здатні включати студента в сферу інтересів підприємницьких структур (надання місць для проходження практики студентами, формування перспективного попиту на молодих спеціалістів тощо).

Проблема збалансування ринку освітніх послуг і ринку праці не може бути вирішена без участі держави. На часі вироблення прогнозу потреби у висококваліфікованих робітниках та спеціалістах щонайменше на п'ять років як на державному, так і регіональному рівнях, формування бази даних про випускників ВНЗ, стимулювання профорієнтаційної роботи серед молоді. Держава повинна стимулювати різноманітні форми співпраці між ВНЗ і бізнесом. Орієнтуючи ВНЗ на врахування запитів роботодавців, важливим завданням держави є недопущення дефундаменталізації вищої освіти.

Стратегічним вектором оновлення економічного механізму розвитку вищої освіти має стати визнання за ВНЗ підприємницької функції. Позитивними наслідками реалізації підприємницької функції ВНЗ мають бути підвищення відповідальності ВНЗ за результати діяльності, більш раціональне і економне використання коштів з врахуванням нагальних потреб закладу, активізація пошуку шляхів поповнення позабюджетних коштів. Функціями держави у сфері регулювання підприємництва в освіті визначено регламентацію, прогнозування, стимулювання, регулювання, облік і контроль. В міру поглиблення ринкових відносин ВНЗ поступово мають трансформуватися в науково-освітні центри — організації підприємницького типу з такими основними видами діяльності, як наукові дослідження та надання освітніх послуг [5, с. 18].

Висновки. Система освіти суспільства має відповідати його стратегічним завданням. У Національній доктрині розвитку освіти в Україні підкреслено те, що освіта має стати стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені [7, с. 3]. Проте стан справ у галузі освіти, темпи та глибина перетворень не повною мірою задовольняють потреби особистості, суспільства й держави. Глобалізація, зміна технологій, перехід до інфор-

маційно-технологічного суспільства, утвердження пріоритетів сталого розвитку, інші властиві сучасній цивілізації риси зумовлюють розвиток людини як головну мету, ключовий показник йосновний важіль сучасного прогресу, потребу в радикальній модернізації галузі; ставлять перед державою, суспільством завдання забезпечити пріоритетність розвитку освіти і науки, першочерговість розв'язання їх нагальних проблем.

Суспільно неконтрольований розвиток техніки й технології, упровадження масштабних технічних проектів спричинили глобальну кризу цивілізації. Вихід з неї можливий лише шляхом здійснення освітньо-інтелектуальної, освітньо-виховної модернізації в системі освіти, й передусім у професійній освіті.

Література

1. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: Навч. Посібник для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти. — К.: ВВП «КОМПАС», 1997. — 64 с.
2. Вакарчук І. Мета реформ у вищій школі — якість і доступність освіти/ І. Вакарчук //Вища школа. — 2009. — № 4. — С. 3-30:
3. Закон України «Про вищу освіту» // Голос України. — 2002. — 5 березня.
4. Витрати на освіту, Research & Branding Group, 2 березня 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/ Education at a Glance 2011](http://rb.com.ua/ukr/marketing/tendency/8324/Education%20at%20a%20Glance%202011). OECD indicators. — Paris: OECD Publishing, 2011. — p. 232.
5. Вища освіта України: //Теоретичний та науково-методичний часопис. — 2(29). — 2008. — 250 с.
6. Молодь України: від освіти до праці / [Оксамитна С., Виноградов О., Малиш Л., Марценюк Т.; за ред. С. Оксамитної]. — К.: ВПЦ НаУКМА, 2010. — с. 18.
7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. — 2002. — 23 квітня.
8. Пасінович І.І. Досвід реформування вищої освіти в зарубіжних країнах та його використання в Україні / І.І. Пасінович // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Редкол.: Відп. ред. Панчишин С.М. — Львів, 2008. — Вип. 39(1). — С. 410-415

О.І. ОХМУШ-КОВАЛЕВСЬКА,

викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, м. Київ, Україна

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується тим, що у ньому все частіше звертають увагу на проблеми стану і подальшого розвитку системи інклюзивної освіти. Інклюзія спрямована на зміни в суспільстві в такому напрямі, щоб він забезпечував рівну участь своїх громадян і надавав їм таку можливість. Підготовка висококваліфікованих кадрів, а також їх постійний процес самовдосконалення для інклюзивної освіти є однією з умов реалізації самої інклюзії.

Розглядаючи питання дослідження та впровадження інклюзивного навчання в освітнє середовище варто згадати як зарубіжних так і вітчизняних науковців —

В.Бондар, Л.Вавіна, Є.Синьов, Л.Даниленко, Е.Данієлс, К. Стаффорд, Н.Дятленко, В.Засенко, Ю.Кавун, А.Колупаєва, Ю.Найда, І.М. Хафізулліна, Ю.Рибачук, Т. Сак, В.Хітрюк, Н. Софій, О. Таранченко та інші. А до питання саме інклюзивної компетентності педагога звертались такі вчені, як С.Максимюк, Н.Майсеюк, М.Чайковський. Інклюзивна компетентність трактується вченими, як рівень знань і вмінь, що необхідні для виконання професійних функцій в умовах інклюзивного навчання [1]. Зокрема, Хафізулліна І.М. розглядає інклюзивну компетентність педагога як складову ширшого поняття професійної компетентності педагога і виділяє в її структурі, закріплену суб'єктивним досвідом, систему знань, умінь і навичок, що використовуються в процесі діяльності при рішенні різних професійних завдань. Суть ключових компетенцій варто розглядати як компонент, що утворює певну систему, визначає і інтегрує усі інші складові компетентності (знання, уміння, досвід). Зокрема, до складу структури інклюзивної компетентності майбутніх педагогів дослідниця відносить ключові смислові компоненти інклюзивної компетентності: мотиваційний, когнітивний, рефлексія і операційний. Ці компоненти трактуються нею як здатність до усвідомлення змісту професійної діяльності в умовах інклюзивного навчання [2]. Відмітимо, що характеристики компонентів інклюзивної компетентності взаємопов'язані. І саме в реальному навчальному процесі вони формуються комплексно. Зауважимо, що при наявності розвинених компонентів інклюзивної компетентності, а також із врахуванням професійної підготовки та постійного самовдосконалення можна розраховувати на високий рівень професіоналізму та готовності викладача працювати в інклюзивному середовищі.

Отже, говорячи саме про інклюзивну компетентність педагога варто зазначити, що вона є важливою рисою, і якщо підтримувати її на високому рівні, розвивати всі її аспекти, то вона дасть можливість впевнено почуватися в інклюзивному загальноосвітньому просторі, здійснювати процес інклюзивного навчання на значно ефективнішому та продуктивнішому рівні.

Література

1. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник. — К: Кондор, 2005. — 667 с.
2. Хафізулліна І.М. Формування інклюзивної компетентності майбутніх учителів у процесі професійної підготовки : автореф . дис . на здобуття наук. ступеня канд . пед . наук: 13.00.08/ Ільмира Наїлівна Хафізулліна. — Астрахань , 2008. — 46 с.

К.С. ПІКОН,

віце-президент Global Professional Consulting, м. Нью-Йорк, США

СУЧАСНА МЕДИЧНА СЕСТРА В УКРАЇНІ ТА США: ХТО ВОНА – ПАРТНЕР ЛІКАРЯ ЧИ «ТЕХНІЧНИЙ ПОМІЧНИК»?

Реформування системи охорони здоров'я вимагає кардинальних змін у підготовці фахівців сестринської справи та підвищення рівня їхньої освіти. Потреба населення в сестринській допомозі зростає, оскільки сестринська справа — це одна з тих рідкісних професій, на яку завжди є попит. Незважаючи на те, що сьогодні в Україні працює більше півмільйона медичних сестер, постійно відчувається недостатність цього контингенту медпрацівників. На жаль, в Україні медсестринство сформувалось «під кутом» емпіричного погляду лікаря, без наукового обґрунтування параметрів діяльності фахівців сестринської справи. Всюди у світі спеціальність медсестри виокремлена. І лікар, і медсестра працюють як партнери. У нас же має місце підпорядкування медсестри лікареві, а її роль зводиться суто до виконання його вказівок і призначень. Але якщо лікар не знає технології медсестринського процесу — яке завдання він визначить медсестрі і як проконтролює якість її роботи? У цій ситуації стає очевидною необхідність реформування медсестринської освіти, яке повинно спрямовуватися не лише на зміну форм методів і технологій навчання, які використовуються в навчальних закладах, а й на розвиток нового стилю мислення медичних сестер, лікарів, керівників лікувально-профілактичних установ.

Зміна ролі медсестри в системі охорони здоров'я — ідея не нова. Це не просто данина моді чи турбота про престиж професії, це зміна концепції й усвідомлення суспільством того, що таке стан здоров'я, хто і як про нього має дбати. Відомо, що здоров'я залежить від медицини лише на 10%, решта лежить у площині психології, екології, способу життя, соціально-економічних чинників, відчуття надії, перспектив життя тощо. Але якщо розглядати медичну компоненту, то в нашій країні панує тотальне переконання відносно домінуючого місця в ній саме лікаря — так вважають пацієнти, медики. До того ж, і сама система делегує йому більше функцій, вимагає більше відповідальності, забуваючи при цьому, що життя хворого лише на певний відсоток залежить від лікаря. Насправді, допомога хворому — в руках усієї команди, котра працює з пацієнтом. Тож нині відбувається переосмислення частки відповідальності кожного з членів цієї команди, а відтак і функцій, які мають бути делеговані кожному з них. Минули часи, коли медичні сестри були «механічним додатком» до лікаря й виконували лише призначені ним маніпуляції [2, с. 11].

Сучасний медичний університет — це полідисциплінарний освітній центр, в якому історично сформована фундаментальна освіта поєднується з формуванням нових адаптаційних програм, спеціальностей, практик. Вища сестринська освіта, яка входить у структуру медичного університету, стала базою для конструювання нового освітнього простору, здатного значною мірою змінити систему підготовки медичних кадрів. Перехід на якісно новий рівень підготовки фахівців усіх рівнів сестринських служб можливий лише за активної взаємодії медичного університету з органами управління охороною здоров'я, з медичними установами та іншими струк-

турами та формами освіти, а також з урахуванням сучасного досвіду підготовки майбутніх фахівців сестринської справи у країнах, де медсестринська освіта здійснюється на рівні світових стандартів.

У пошуках відповідей на поставлені питання варто звернутися до системи освіти медичних сестер у США. Американська медсестра — це «права рука» лікаря. У сфері медсестринської справи є кілька освітніх ступенів: вчений ступінь в сестринській справі (Associate in Science Nursing або ASN), бакалавр сестринської справи (Bachelor of Science in Nursing — RN to BSN), магістр сестринської справи (Master of Science in Nursing або MSN). У США медсестра займається доглядом за пацієнтом, і цей підхід дуже відрізняється від роботи медсестри в країнах колишнього СНД: на одну медсестру припадає набагато менше пацієнтів, вона отримує якіснішу освіту і має високий рівень клінічного мислення та знань доказової медицини.

Мріючи про нові функції медсестер, не варто забувати про існуючі реалії, зокрема про співвідношення між кількістю лікарів та медсестер. Якщо в країнах Європи це співвідношення становить 1:4, то в Україні — приблизно 1:2. Це свідчить про те, що наші медсестри не можуть якісно виконувати згадані функції, окрім єдиної — бути на «підхваті» в лікаря. Та робота, яку виконують медсестри в Україні, в літературі називається «task-centered nursing». Ця робота полягає у виконанні завдань, поставлених лікарем: давати ліки (крапельниці, уколи) та робити процедури (перев'язки тощо). Така робота вимагає технічних умінь і практики, але практично не передбачає самостійності й ініціативності.

Медсестри звичайно вивчають основи медицини, але вони не зобов'язані думати і приймати рішення, в цьому немає необхідності. Більше того, в більшості українських лікарень через колосальну недостатність медсестер у них і немає особливого часу думати, оскільки за зміну вони здійснюють до 900 процедур і маніпуляцій, або ж підключають 15 крапельниць одночасно. В українських лікарнях ніхто не зважає на те, що, приміром, гормони та антибіотики потрібно вводити в чітко визначений час, а медсестра перевантажена і не встигає. Недаремно ж у США на посту медсестри в терапевтичному відділенні не більше 6 пацієнтів, (тоді як в Україні може бути і 20, і 30 хворих), а у відділенні інтенсивної терапії — 1-2.

У США медсестра робить те, що називається «patient-centered nursing» і це принципово інший підхід. Він вимагає, по-перше, набагато менше хворих для обслуговування однією медсестрою, по-друге, якіснішу освіту і високий рівень клінічного мислення, зокрема й знань доказової медицини. Адже медсестра — це один із медичних працівників, які відповідають за лікування хворого. Зазвичай медсестра знає про своїх хворих усе: починаючи від діагнозу, клінічних показників, необхідних лабораторних аналізів, ліків, процедур, плану лікування, апетиту, потреби у фізіотерапії та інших спеціалізованих видів лікування, закінчуючи сімейною ситуацією та умовами проживання вдома для планування виписки й, найголовніше, — запобігання подальшої госпіталізації. Зумовлено це, перш за все, прагненням до якісного лікування та системою охорони здоров'я загалом.

У США немає такого поняття, як лікар, який весь робочий день перебуває у відділенні. Лікарі до хворих приходять у відділення раз на день, іноді зовсім ненадо-

вго. Є, звичайно, госпітальні чергові лікарі, але вони також у відділенні присутні далеко не завжди, приходять лише за необхідності. А ось медсестри у відділенні завжди.

Слід зазначити, що хворі в американських лікарнях в основному важкі й потребують активного лікування, пацієнти з легкими захворюваннями в лікарню потрапляють інколи (зазвичай їх обслуговують у відділенні швидкої допомоги і відпускають додому) або дуже швидко виписуються. Максимальна кількість хворих, з якими працює одна медсестра в звичайному медичному відділенні протягом зміни — це вісім (в онкології менше). Зазвичай одній медсестрі призначають не більше шести пацієнтів, а в деяких штатах це число обмежене чотирма хворими.

Працюють медсестри впродовж дванадцятигодинної зміни, а не добу і не мають права спати на роботі, за це їх можуть звільнити. Нічні медсестри працюють так само, як денні [1, с. 104]. У кожному відділенні, поряд з медсестрами, є санітарки (на відділення в 30 хворих зазвичай дві-три), завдання яких — мити, годувати і міняти постіль кожному лежачому/залежному хворому (і допомагати тим, хто може самостійно вставати), а також вимірювання тиску, температури і кисню у всіх хворих. Загалом, медсестра перебуває з хворими цілий день. Симптоматичний контроль та ведення лікування на належному рівні — основне завдання медсестер — вони координують і відповідають за своєчасне й адекватне лікування та догляд за кожним своїм пацієнтом. Недарма медсестер у США називають *patient advocate* — тобто захисник хворого. Захисник від поганого лікування на користь хорошого [1, с. 178].

Медсестри у США не ставлять діагноз за симптомами, а контролюють саме лікування згідно з симптомами. Наприклад, біль, запор, пронос, нежить, нудота, кашель — це не діагноз, а симптоми. Оскільки медсестра завжди з хворим, то вона може їх виявити і повідомити лікаря, запропонувати лікування, а лікар або погоджується, що цей симптом необхідно лікувати певними ліками, або пропонує певний діагностичний тест, щоб виявити причину появи симптому. Лікарі часто запитують, що пропонує медсестра, оскільки знають її компетентність, довіряють їй, впевнені, що вона поганого не запропонує.

Наприклад, лікар планує виписати хворому морфін від болю, але не пам'ятає, чи є у хворого алергія на морфін чи ні, а медсестра це точно знає. Або ж лікар пропонує морфін, а медсестра пропонує також ще й ліки для стимуляції стільця, оскільки морфін діє як закріплюючий, а медсестра знає, що хворий і без цього препарату так схильний до запорів. Тобто медсестра — це думаючий помічник лікаря, а не технічний (уколи—крапельниці), в якомусь сенсі — порадник.

Слід зазначити, що в США у медсестер є своя рада, а головна медсестра — не просто рівноцінний партнер головного лікаря: у деяких питаннях її слово чи рішення важить більше. Там існують такі поняття, як невідкладна сестринська допомога, сестринська психотерапія, сестринський діагноз. Дуже активну діяльність проводить Асоціація медичних сестер США, зокрема видає навчальні посібники, організовує заходи, які допомагають медсестрам професійно вдосконалюватися, обмінюватися досвідом, обговорювати «внутрішні» проблеми.

Література

1. Ліщенко Н. О. Дворічна медсестринська освіта в США (за узагальненим досвідом штату Каліфорнія) / Н. О. Ліщенко. — Тернопіль : Укрмедкнига, 2006. — 264 с.
2. Чернишенко Т. І. Перспективи міжнародної співпраці в медсестринській освіті України / Т. І. Чернишенко, Н. О. Ліщенко // Медсестринство. — 2006. — № 1. — С. 10–13.

О.Є. ПРИМАЧЕНКО,

методист дошкільного навчального закладу (ясел-садка) № 8 «Теремок»,
м. Славутич, Київська обл., Україна

Н.М. ФЕДОРЧЕНКО,

завідувач дошкільного навчального закладу (ясел-садка) № 8 «Теремок»,
м. Славутич, Київська обл., Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕЙ СОФІЇ РУСОВОЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Одним з найважливіших педагогічних завдань, визначеним Законом України «Про дошкільну освіту», є виховання у дітей любові до України, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв.

Виховання патріотизму зараз перебуває в центрі уваги суспільства. Низка сучасних вчених (А. М. Богуш, Н. В. Гавриш, К. Л. Крутій) розкривають систему національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку, вказують на актуальність та потребу кардинальних змін. Є багато різних міркувань щодо нових підходів, напрямів, методів роботи, які відповідають викликам сьогодення. Саме тому в контексті національно-патріотичного виховання величезної ваги набувають педагогічні ідеї С. Русової.

Метою статті є висвітлення досвіду використання основних ідей С. Русової щодо виховання національної свідомості дошкільнят засобами народознавства у дошкільному навчальному закладі (ясла-садку) № 8 «Теремок» м. Славутич Київської обл.

В центрі педагогічних ідей Софії Русової — формування творчої, активної особистості з глибокими громадянськими якостями: національною свідомістю, гідністю, волелюбністю, палким патріотизмом, працелюбністю, високою моральністю тощо. Педагогічний колектив дошкільного навчального закладу «Теремок» спрямовує свою діяльність на формування національної свідомості вихованців, їх духовності, моральності, патріотичних почуттів. Згадаємо слова Софії Русової, — «...треба з малих літ викликати в дітях палку любов до рідного краю, ця любов завше жевриться в душі дитини, майже несвідомо вона любить свою хату, своє село, милується рідними левадами, широким степом або темним лісом. Треба цю маленьку іскорку роздмухати в гаряче щире почуття, хай дитина додивляється до краси рідного степу, слухає рідну пісню, рідну мову. Любов до рідного краю — гарне, чудове, могутнє почуття! Воно живе в душі людини, поки не вмирає її свідомість...» [1, с. 114].

Патріотизм — одне з найглибших почуттів, гордість за матеріальні й духовні досягнення свого народу, своєї Батьківщини, бажання зберігати її характерні особливості, культурні надбання, готовність захищати інтереси свого народу. Впевнені, щоб щиро любити свою Україну, діти мають пізнати та зрозуміти, що вони є частинкою національної спільноти. Тому знаходимо шляхи реалізації вказаних завдань на основі думки Софії Русової про те, що «...тільки тоді виховання буде дієвим, коли базуватиметься на національному ґрунті...» [3, с. 84]. Адже «...дитячий садок — це перша найрідніша школа для дитини, національна школа, в якій пробуджується її національна і громадянська свідомість. Кожна учителька дошкільного закладу має це добре пам'ятати, вносити в своє виховання найбільш національно-патріотичного елементу» [3, с. 85].

В своїй роботі спираємось на моральне виховання, що передбачає засвоєння дитиною загальнолюдських цінностей, доброти, толерантності. Плекаємо свідомих маленьких громадян з визначальними рисами любові до Батьківщини, гордості за свій народ. Прагнемо посіяти в дитячі душі насіння любові до рідної природи, народного мистецтва, фольклору, поваги до працьовитих людей.

Заслуговує на увагу реалізований педагогами нашого закладу українознавчий інтеграційний творчий проект «Ми — Українці». Проект розкриває зміст роботи з ознайомлення педагогів, дітей та батьків з українським народознавством. Адже національне відродження України Софія органічно пов'язувала з розвитком рідної мови, національної системи виховання всіх ланок: дитячого садка, сім'ї, школи. Спираючись на ідеї Софії Русової, у практичній діяльності ми виокремили такі напрямки проекту:

- центр народознавчих дошкільних наук;
- криниця знань маленьких українців;
- садок — родині про Україну.

У проекті «Ми — Українці» пропонуємо орієнтовну систему, яка охоплює освітньо-виховні завдання, форми організації, види роботи, методи та прийоми, які допоможуть цікавіше організовувати дану роботу. Реалізація проекту забезпечує високий рівень знань, умінь та навичок дошкільників, необхідних для подальшого навчання в школі, якісне виконання Базового компонента дошкільної освіти України, державних стандартів освіти. До кожного з напрямів проекту залучаються і педагоги, і діти, і батьки, і громадськість.

Стало традиційним проведення: постійнодіючого семінару-практикуму «Українське народознавство — найвища засада духовного розвитку дитини»; педагогічних читань, під час яких педагоги закладу ознайомлюються з працями видатної української просвітительки і громадської діячки Софії Русової, в яких відображені теоретико-методологічні основи української національної дошкільної освіти і національного дошкільного виховання. Новітні досягнення психолого-педагогічних наук, новинки методик і технологій дошкільної освіти, авторські знахідки демонструються педагогами на майстер-класах.

Велику увагу приділяємо ознайомленню дошкільнят з найближчим оточенням. Вважаємо, що діти мають щоденно бачили елементи етнокультури. Тому в дошкільному навчальному закладі створили кімнату народознавства, яку з горді-

стю називаємо «Скарбницею рідного краю». Народознавча кімната має повне навчально-дидактичне та методичне забезпечення, предметно-просторове розвивальне етносередовище, дає можливість реалізовувати народознавчі пізнавальні завдання. Вона є своєрідним світом сьогоднішніх та минулих років українського народу. Основна мета нашої кімнати прилучити дітей до історії, культури, традицій, звичаїв українського народу, активізувати пізнавальну діяльність малюків, збагатити їхню емоційно-чуттєву сферу, виховувати любов до рідного краю, шанобливе ставлення до майстрів художньої творчості. Експонати постійно поповнюються завдяки проведенню різноманітних форм роботи серед педагогів, батьків, дітей: дослідницько-пошукової діяльності, українознавчим експедиціям, обміну досвідом роботи, участі у конкурсах, виставках, а також майстерності учасників навчально-виховного процесу. У кімнаті народознавства «Скарбниця рідного краю» широко представлені такі експозиції:

- міні-мапа Чернігівщини;
- міні-макет міста Славутича;
- портрети видатних людей України та міста Славутича;
- історичні матеріали створення міста Славутича, роботи Чорнобильської атомної електростанції;
- експонати історії відкриття та діяльності дошкільного навчального закладу № 8 «Теремок»;
- тематичні теки про видатних людей України та міста Славутича (перших українських славетних князів, запорізьких козаків, народних майстрів, поетів, письменників);
- інтер'єр українського житла (предмети домашнього вжитку);
- виставка національного одягу українців різних регіонів;
- виставка української вишивки;
- виставка української народної іграшки;
- родовідне дерево;
- міні-макет сільського подвір'я;
- символи та обереги дому нашого;
- дидактичні матеріали народознавчого спрямування.

У кімнаті проводяться різноманітні форми роботи з дітьми (екскурсії, тематичні заняття, свята, розваги, театралізовані дійства, бесіди, зустрічі), педагогами (майстер-класи, педагогічні читання, семінари-практикуми, круглі столи, відкриті перегляди) та батьками (засідання діалог-клубу, виставки художнього салону сімейної творчості, консультації). На допомогу вихователям підготовлені накопичувальні картки, в яких відображена інформація про перелік експонатів української кімнати, примірна тематика народознавчих занять, розваг. Педагоги можуть обирати теми, виходячи із завдань програми, вікових особливостей та розвитку вихованців.

Наша «Скарбниця рідного краю» є місточком, який єднає попередні покоління з наступними, має неперевершений вплив на духовний та моральний розвиток вихованців. З інтересом проходять тут екскурсії для гостей дошкільного навчального закладу та міста Славутича.

Засобом міцного підґрунтя для подальшого виховання патріотів, творчих особистостей, свідомих громадян свого міста вважаємо проект «Моя маленька Батьківщина». Розширюємо досвід дітей інформацією про рідний край, розвиваємо творчість думки, мислення, фантазії; виховуємо любов до рідного міста, доброзичливість, дружелюбність, повагу до рідних людей, бажання дбати про добробут, вчимо вшановувати започатковані традиції у рідному місті та садку, любов та повагу до минулого й сьогодення. Софія Русова стверджувала: «Любов до рідної країни — це перший найкращий крок до широкої людської гуманності, пошана до людей — це вияв самоповаги й бажання собі й другим волі та незалежності» [2, с. 182]. Під час проведення різноманітних заходів створюємо атмосферу духовної та національної єдності всіх учасників освітнього процесу.

Щоб виростити дітей гідними високого звання громадянина України, належно підготувати їх до життя в умовах демократичного суспільства в дошкільному навчальному закладі використовуємо такі форми роботи:

- проектну діяльність, яка дає можливість комплексно підійти до розв'язання цього питання;
- проведення екскурсій до видатних місць, пам'яток;
- відзначення державних свят, пам'ятних дат (22 січня — День Соборності, 29 січня — День пам'яті героїв Крут, 20 лютого — День героїв небесної сотні, 8 травня День пам'яті та примирення, 9 травня — День Перемоги над нацизмом, 28 червня — День Незалежності України, 14 жовтня — День захисника України, 21 листопада День Гідності та Свободи, четверта субота листопада — День пам'яті жертв голодомору та політичних репресій);
- оформлення міні-музеїв у вікових групах;
- трудову діяльність дітей — участь у благоустрої майданчиків «У Теремочку, як у віночку»;
- виставки народного декоративно-ужиткового мистецтва;
- слухання українських музичних творів, малювання, милування природним довкіллям, спостереження;
- театралізовані постановки народознавчих традицій та звичаїв; календарно-обрядові свята та розваги (свято Миколая, свято Андрія, Різдвяні свята, свято Стрітення, Водохреща, Купальські свята, Обжинки);
- тематичні заняття про види народних ремесел: мистецтво різблярства, карбування, випалювання, художнього килимарства і ткацтва, української кераміки, української витинанки, української вишивки, писанкарства;
- бесіди про символи і обереги дому нашого;
- ознайомлення з українським фольклором: прислів'ями та приказками, величчю та мудрістю народних казок, читання легенд;
- тематичні дні та дні українознавства, під час яких педагоги організовують навчально-виховну діяльність на народознавчому матеріалі: бесіди, читання дитячої художньої літератури;
- дні відкритих дверей; клуби зустрічей; розваги, дозвілля; виставки, ярмарки, вечорниці; концерти виконання народних українських пісень; вивчення віршів, ігри-драматизації; родинні свята тощо.

Слід відмітити проведення низки заходів присвячених видатному педагогу Софії Федорівні Русовій — українознавчих свят, які сприяють залученню дітей до невичерпного народного виховного джерела.

У вікових групах створені національні осередки із патріотичною назвою «Моя Батьківщина, моя Україна», в яких зібрані українські символи, обереги, іграшки, альбоми, вишиванки, посуд тощо.

Куточки книги залучають малят до чарівного світу української художньої літератури. Тут широко представлені книги різних видів, жанрів, виготовлені власноруч батьками та дітьми.

Проведення інтегрованих занять у закладі відзначається впровадженням вихователями нетрадиційних підходів, забезпечує високий рівень знань та навичок дітей, якісне виконання Базового компонента дошкільної освіти України у новій редакції, державних стандартів освіти.

Під час ознайомлення дітей із сьогоденням розповідаємо про досягнення українців у суспільному житті, мистецтві, спорті. Ознайомлюємо з громадськими діячами: політиками, волонтерами, діячами мистецтв, видатними українськими спортсменами.

Широко впроваджуємо музейну педагогіку. Міні-музеї в дошкільному навчальному закладі — це особливий розвивальний простір, створений з метою розширення національного й культурного світогляду дітей, долучення їх до світу мистецтва, формування життєвої компетентності. Так, у кімнаті народознавства «Скарбниця рідного краю», методичному кабінеті та вікових групах, завдяки творчості, майстерності та фантазії педагогів, батьків і дітей виникли міні-музеї, які містять великий потенціал для національно-патріотичного, особистісно-орієнтованого та всебічного розвитку наших вихованців. Педагоги та діти долучаються до музейної педагогіки шляхом відвідування краєзнавчого музею міста Славутича.

Софія Русова зазначала, що хороший вихователь піклується не тільки про умови життя дитини у садочку, але й про згуртування батьків та матерів навколо дитячого садка: «Головне завдання вихователя — об'єднати їх в один широкий гурток, зацікавлений в найдорожчих своїх інтересах, в розвитку своїх дітей». Повністю розділяємо точку зору видатного педагога і сприяємо підвищенню ролі та авторитету сім'ї, батька, матері у вихованні дітей на кращих традиціях гуманності, доброти, взаємодопомоги, відчуття єдиної родини від сім'ї до міста-дому та збереження найкращих соціальних, культурно-мистецьких надбань Славутича. Впроваджуємо інтерактивні форми роботи з родинами, де батьки — не просто слухачі, а діячі. Засідання клубу «Турботливі батьки» проводимо з метою вирішення актуальних питань розвитку та виховання дитини, які хвилюють одночасно педагогів та батьків; випуск родинних газет «А у нас в сім'ї ось так, а у вас?» відображають яскраві події із життя родини, сім'ї. Ведення рукописного журналу «Я виховую так», — записи батьків з власного досвіду виховання; художній салон сімейної творчості — проводимо у формі виставки виробів з природного та інших матеріалів виготовлених всією родиною; діалог клуб — обмін досвідом виховання; проведення родинних свят у дошкільному навчальному закладі створює

атмосферу спільності інтересів батьків, дітей та педагогів, сприяє збагаченню, розширенню, уявлень про виховання дітей, допомагає батькам зрозуміти зміст і завдання виховання. Цікавими формами роботи були: виготовлення дерева роду «Наше родинне деревце», акція «Прикрасимо ялинку своїми руками». Батьки проявляють ініціативу, випробують запропоновані методи та прийоми на практиці, висловлюють і доводять власну думку. Ці та інші форми роботи з батьками сприяють тісній співпраці, об'єднанню всіх членів родини, сім'ї.

Керуючись поглядами Софії Федорівни Русової про те, що основи національно-патріотичного виховання мають закладатися в дошкільному віці дитини, педагоги дошкільного навчального закладу «Теремок» ставлять за мету проведення таких форм роботи, які забезпечать високий рівень знань та навичок дітей, сприятимуть формуванню національної свідомості, патріотичних почуттів, любові до рідного краю, гордості за свій народ, прагнення зберігати його культуру та духовну спадщину.

Література

1. Русова С. Ф. Нові методи дошкільного виховання / С.Ф. Русова. — Прага: Сіяч, 1927. — С. 112-118.
2. Русова С. Ф. Теорія і практика дошкільного виховання: вибрані твори. Т. 1 / С. Ф. Русова. — К.: Либідь, 1997. — С. 171-257.
3. Русова С. Ф. Національна школа: вибрані твори. Т. 1 / С. Ф. Русова. — К.: Либідь, 1997. — С. 83-85.
4. Богуш А. М. Українське народознавство у дошкільному закладі [/ А. М. Богуш. — К.: Вища школа. — 2002. — 407 с.
5. Зайченко І. В. Педагогічна концепція С. Ф. Русової / І. В. Зайченко. — Ч.: Деснянська правда, 2006. — 232 с.
6. Закон України «Про дошкільну освіту» // Освіта України. — 2001. — № 33. — С. 3-6.
7. Кодекс етики, честі, порядності, добросовісного та ефективного управління Славутицької територіальної громади / затверджений рішенням Славутицької міської ради № 347-16-V. — 2007. — 32 с.
8. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді / затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 641. — 2015. — 24 с.

Л.О. РУБАН,

викладач Маріупольського механіко-металургійного коледжу
Державного вищого начального закладу «Приазовський державний технічний університет»

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З БІОЛОГІЇ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ 1-2 РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ

Нові проблеми, які постають перед людством на початку третього тисячоріччя, вимагають, з одного боку, посиленого розвитку вольових та інтелектуальних якостей особистості, які б були спрямовані на ефективне оволодіння засобами для повноцінної реалізації поставленої мети, а з іншого — на узгодження цих засобів із вічними загальнолюдськими цінностями [2, с. 45].

Для мене як викладача біології, який працює з п'ятнадцятирічними підлітками дуже важливо, які людські якості матиме кожен з них. Чи допоможе ця людина іншій у складній ситуації, чи порядною вона буде, чи не соромно мені буде, що саме ця людина навчалася в мене...? А для того, щоб цього сорому не сталося, кожен викладач повинен взяти на себе відповідальність за результат своєї праці. Завжди так було: щоб отримати позитивний результат, щоб збудувати будинок, щоб навчити і виховати дитину, необхідно докласти максимум зусиль. І працювати необхідно в системі, з добром і радістю, з любов'ю та натхненням.

«Ми радіємо, осягаючи істину, говорив у свій час індійський мислитель Рабіндранат Тагор. — Якщо радості немає, то це значить, що ми тільки знайомі з істиною, але не зуміли осягнути її».

У наш час привернути увагу сучасних підлітків, які навчаються у коледжі на першому курсі та обрали майбутню спеціальність механіка або електрика, тепло-техніка або сталевара, програміста або організатора виробництва, до навчального матеріалу з біології дуже непросто. Матеріал, задекларований програмою МОНУ, досить складний і науковий. Біологія це досить непроста наука. Теми, на які вона поділяється, серйозні і, в деякій мірі, навіть важкі для сприймання. Студенти-першокурсники швидко втомлюються, у них зникає будь-який інтерес. Вони вважають, що загальноосвітні знання, які їм «нав'язують» на першому курсі, не знадобляться у майбутній професії. На першому занятті студенти досить інертно ставляться до ролі біологічних знань у житті кожної людини. І тут викладач повинен не випустити момент і мотивувати студентів: зацікавити як змістом дисципліни, так і собою як творчою особистістю, як особливим регламентом роботи навчального закладу, так і стипендією, яка сплачується кожному за результатами навчання.

Я вважаю, що мотивація до навчання — одна з головних умов реалізації навчально-виховного процесу. Мотивація навчальної діяльності в умовах сучасного навчання може мати різноманітні прояви. Вона не лише сприяє розвитку інтелекту, але і є рушійною силою удосконалення особистості в цілому. Мотивація — це, кажучи простою мовою, інструмент, що допомагає робити те, чого не хочеться. І, чим менше хочеться, тим більші і витонченіші стимули потрібні. Стимул (з лат. батіг) — у Стародавньому Римі загострений прут або палиця, якими підганяли рогату худобу. У широкому розумінні стимул — спонукування до дії. Він виступає при-

чиною, яка зацікавлює людину у здійсненні певної діяльності. Ну що? Вам вже цікаво? Так от, і будь-якого студента можна зацікавити якоюсь історичною подією, або дослівним перекладом складного біологічного терміну, або зоровою асоціацією, або часточкою гумору, або емоційним сплеском тощо.

Я — викладач біології, і тому намагаюсь будувати свої заняття в такий спосіб, щоб самі студенти врешті зрозуміли, що життя — це найвища цінність кожної людини, а вивчає життя у всіх її проявах саме біологія. Тому ця наука — «number one». Заняття з цього найцікавішого предмету повинні бути більш творчими, розкутими, вимагати від усіх учасників безпосереднього залучення і призводити до виникнення особливого емоційного ставлення до цієї дисципліни. І можу сказати, що й справді, такі заняття більше подобаються моїм першокурсникам, ніж буденні навчальні колишні заняття у школі. Але це не секрет, що до коледжу, технікуму, ліцею або училища найчастіше йдуть слабкі діти. Ті, яких школа «відпустила з радістю». А в нас навчаються всі: і слабенькі, і обдаровані. В 15-16 років першокурсник — ще дитина. Хоча і майже доросла, але ж таки — дитина. А дитину можна зацікавити! І змістом навчання, і процесом навчання. Я з перших ж занять намагаюсь розповісти першокурсникам щось таке цікаве, щоб вони і роти «пороззявляли», щоб вони з нетерпінням чекали наступне заняття і бажали зустрічі зі мною, як з цікавим педагогом, другом і наставником, вчителем у повному сенсі цього слова. Щоб не соромились поставити мені будь-яке запитання і отримали доступну у розумінні відповідь. Ми всі з вами були колись школярами. Свою любов до навчального предмета ми тісно пов'язували з любов'ю до викладача. Наприклад, ще у школі хімію я не любила саме через вчителя. І вже потім, навчаючись в університеті, я зрозуміла, що хімія — це дуже цікава і практично значуща наука. А сталося це тому, що мені дуже пощастило в університеті з викладачем хімії. Тому завжди намагаюсь бути для своїх студентів цікавою, творчою, простою у спілкуванні, насамперед людиною, а вже потім — викладачем.

З метою зацікавлення студентів до навчання у своїй роботі я використовую нестандартні заняття. Такі, як: заняття ділової та рольової гри (заняття-консилиуми, заняття прес-конференції, заняття-слідства, заняття захисту проєктів); театралізовані заняття: заняття-вистави, заняття-концерти, заняття-казки, заняття-етюди); заняття-змагання у вигляді КВК, клубу «Як? Чому? Що я можу зробити»», конкурсів, турнірів, змагань тощо; заняття-панорами, заняття-подорожі, «Орел і решка»; заняття лабораторного дослідження, заняття-експедиції тощо; заняття комунікативної спрямованості (заняття-диспути, заняття-усні журнали, заняття філософських роздумів, заняття-мрії); підсумкові заняття у вигляді захисту індивідуальних творчих робіт, творчих заліків, відкритої платформи «Control picture», інтегровані та бінарні заняття (заняття творчості, заняття краси, заняття народної мудрості) та ін. Але ж я згодна з тим, що перебільшення нетрадиційних форм і методів може призвести до «перебору». Можна і «загратися». Тому необхідно потроху привчати студентів до академічної форми навчання. Після того, як в студентів закріпився стійкий інтерес до дисципліни «Біологія», вони звикли до різноманітної, але завжди цікавої подачі навчального матері-

алу, я поступово вводжу традиційні форми занять вищої ланки освіти: лекції, семінари, колоквиуми.

Біологія містить дуже багато наукових, на перший погляд, незрозумілих термінів та визначень. Полегшенню розуміння пояснюваного матеріалу сприяють чітке тлумачення слів, уточнення термінів (понять), використання аналогії та образного зіставлення, переформулювання (перефразування) основних питань, повторення під час роз'яснення найскладніших моментів. Ефективність пояснення залежить від забезпечення надійного й оперативного зворотного зв'язку, поінформованості викладача про ступінь розуміння, глибину осмислення студентами сутності пояснюваного явища. Педагог має уважно стежити за пізнавальною діяльністю студентів, їхньою реакцією, зосередженістю, а також ставити запитання, які дають змогу оцінити дохідливість свого пояснення. Я використовую різноманітні тренувальні вправи на взаємозв'язок терміна з поняттям, використання цих термінів у різних навчальних ситуаціях тощо. Також у своїй роботі доволі часто використовую опорні конспекти, які студенти доповнюють або самостійно, або у групах.

Дуже важливо чергувати застосування словесних методів навчання у поєднанні з наочними й практичними. Наочні методи, що зазвичай використовуються на заняттях біології, — це ілюстрування, демонстрування та спостереження. Студентам дуже цікаві будь-які досліди з біології. Вони, наче малі діти, радіють тому, що дослід вдався і студенти отримали наявний результат. Дуже важливо у цю мить підтримати студента, похвалити його, спонукати до продовження роботи.

Але у кожній студентській групі зустрічаються і такі студенти, що на перший погляд здається, ніби вони не вміють ані читати, ані писати, або просто бояться сказати хоч слово. Такі діти дуже важко йдуть на контакт з дорослою людиною — викладачем. Тому я організувала роботу клубу взаємодопомоги під назвою «Tutors' club», де більш-менш сильні студенти беруть шефство, тобто стають тьюторами слабких студентів. Бо я вважаю, що найкращим вчителем для таких студентів є той студент, який добре засвоїв матеріал і бажає допомогти своєму одногрупнику. При цьому розуміння навчального матеріалу здійснюється на рівні «Викладач — студент — студент». Але вважаю, що кожен вид праці повинен оцінюватися і, якщо слабкий студент після навчання з тьютором, отримає позитивну оцінку, то студент-тьютор отримує додатковий бал. Але ж треба сказати, що тьютор, навчаючи іншого, сам краще засвоює навчальний матеріал. Тому таку допомогу можна вважати взаємною. І нерідко траплялися випадки у моєму педагогічному досвіді, коли колишній слабкий, інертний, безвідповідальний двієчник наприкінці року сам ставав тьютором.

Ще одна дуже цікава форма роботи з групою при підведенні підсумків заняття. Я вважаю, що на занятті кожен організаційний етап, кожна хвилина навчання дуже важливі. Але мені дуже важливо, з якими думками студент піде з заняття, що він для себе відкрив, чи запам'ятаються ці 90 хвилин, чи пройдуть даром. Після кожного заняття, під час підведення підсумків навчання, я пропоную студентам взяти участь у відкритій платформі «I say as I understand» («Кажу як розумію»). На початку курсу діти соромляться говорити про свої почуття, дивляться один на

одного, посміхаються, навіть були спроби глузування один над одним. І майстерність викладача у цій ситуації повинна бути на висоті. Викладач повинен зробити все, щоб йому повірили і довірилися. А тому він сам повинен повірити у студентів. Будь-яка цікава історія з особистого життя, яку може розповісти викладач, може порушити цей психологічний бар'єр недовіри. Викладач повинен першим сказати про свої почуття на цій відкритій платформі. І тоді діти підуть за ним. Не всі разом. Хтось на першому занятті, хтось — на десятому. Але викладач повинен показати кожному студенту, що від для нього дуже важливий, що студент викладачу цікавий і необхідний. На жаль, дуже часто трапляється так, що ці підлітки не потрібні своїй родині. Вони стають потрібними викладачу. Це дорогого варте.

Останнім часом на телебаченні, у соціальних мережах все більше і більше чути про бажання українців подорожувати, навчатися, працювати за кордоном. І все більшого значення набуває знання англійської мови. Я протягом останнього 2016 року особливо активно застосовую на своїх заняттях різноманітні назви, цитати, вислови видатних людей англійською мовою. Студентам це дуже цікаво. І можна сказати, що така форма роботи мотивує студентів не тільки до навчання біології, а й іноземної мови. Я сама настільки зацікавилась англійською мовою, що після вивчення у школі і університеті французької мови, почала самостійно вивчати англійську. І навіть отримала Сертифікат школи Єшко. Щоправда, поки ще Сертифікат початкового курсу. Але це — тільки початок.

І ще я дуже рада, коли мої студенти, отримавши диплом «молодшого спеціаліста», не зупиняють своє навчання, а продовжують його у ВНЗ 3-4 рівня акредитації. А коли вони змінюють свою технічну спеціальність на психолога, лікаря або біолога, я просто шаленію від щастя.

В.О. Сухомлинський писав: «Не забувайте, що ґрунт, на якому будується ваша педагогічна майстерність, — у самій дитині, в її ставленні до знань, і до вас, учителю. Це бажання вчитися, натхнення, готовність подолати труднощі. Дбайливо збагачуйте цей ґрунт, без нього немає школи... Усі наші задуми і пошуки перетворюються на порох, якщо немає дитячого бажання вчитися» [3, с. 142, 153]. Але бажання вчитися викладач повинен дуже обережно «народжувати», з неймовірним терпінням і любов'ю до дитини.

Велика відповідальність за те, як буде проходити адаптація студентів-першокурсників до нових умов навчання, лежить саме на педагогові. Будь-який «всезнаючий» і «всевладний» викладач повинен бути толерантним наставником, щоб виховувати грамотну, чуйну, відповідальну, впевнену у собі, толерантну, чесну людину, яка ще матиме адекватне почуття гумору і вмітиме радіти і за себе, і за оточуючих. Яка буде прагнути розвиватися, діяти, творити добро все життя. Загалом таку особистість — студента спроможний виховати, сформувати лише фахово підготовлений і толерантний у всіх відношеннях педагогічний колектив. Тому слід добиватися того, щоб усюди — в сім'ї, навчальній аудиторії, там, де йде обмін ідеями, думками, де відбувається навчання і спілкування, — толерантність, гуманність, чесність і відповідальність стали нормою поведінки та взаємоповаги [1, с. 120].

Література

1. Осипова Т.Ю., Бартенева І.О., Біла О.О. Виховна робота зі студентською молоддю: Навч. посіб. / За заг. ред. Т.Ю. Осипової. — Одеса: Фенікс, 2006. — 288 с.
2. Пальчевський С.С. Педагогіка / С.С. Пальчевський. — К.: Каравела, 2007. — 576 с.
3. Сухомлинський В.О. Сердце віддаю дітям. — К., 1971. — 532.

М.В. САВЧИН,

магістрант кафедри педагогіки і методики початкової освіти,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

І.І. ГАВРИШ,

кандидат педагогічних наук, асистент кафедри педагогіки і методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Постіндустріальне освітнє середовище характеризується гуманізацією та демократизацією, що й зумовлює необхідність у перегляді цілей, змісту, технологій професійної підготовки вчителя. Одним із важливих завдань підготовки сучасних фахівців стає не тільки оволодіння необхідними знаннями, уміннями та навичками, а й набуття системи педагогічних цінностей та переорієнтація професійної підготовки вчителя на формування особистісних ціннісних орієнтацій студента та його готовності до якісної педагогічної діяльності в сучасній загальноосвітній школі.

Аналіз наукових робіт, в яких актуалізуються питання щодо важливості врахування цінностей у етичному, загальнокультурному та професійному рівнях педагога виявив, що в останні роки помітно посилилася увага дослідників до цієї проблеми. Фундаментальні проблеми теорії професійної освіти висвітлено у працях А. Алексюка, О. Киричук, Н. Кічук, В. Ликової, Н. Ничкало, В. Паламарчук, О. Пехоти, О. Савченко, Н. Хомич, М. Ярмаченка та ін. Вчені розглядають і окремі питання проблеми формування професійно-педагогічних цінностей майбутніх вчителів початкових класів: цінності освіти (І. Бех, М. Боришевський та ін.); педагогічні цінності та їх класифікації (І. Ісаєв, Р. Чижакова та ін.); формування професійних ціннісних орієнтацій учителя (В. Денисенко, З. Курлянд, О. Мартинюк та ін.); аксіологічний напрямок гуманізації педагогічного процесу (О. Власенко, З. Демченко, Є. Шиянов та ін.); впровадження ціннісного підходу до підготовки майбутніх учителів (В. Бездухов, Г. Бурцева, О. Тепла та ін.).

Так, проведений аналіз психолого-педагогічної літератури виявив, що науковці поняття “педагогічні цінності” та “професійні ціннісні орієнтації” використовують як семантично одностайні, хоча вони співвідносяться як загальне (суспільне) та індивідуальне (особистісне). Саме тому постала необхідність у визначенні їх дефініцій.

Поняття “цінність” характеризується різноманітністю трактувань, адже цінності змінюються в ході історичного розвитку суспільства, а також розглядаються науковцями різнопланово — з погляду філософії, соціології, педагогіки та психології. У психолого-педагогічній літературі дане поняття визначається як норми, стійкі орієнтири педагогічної діяльності, особливості, за допомогою яких педагог задовольняє свої потреби, установки до здійснення ним діяльності тощо.

Щодо педагогічних цінностей, то Г. Печерська визначає їх як цінності освіти, її цілі, принципи, норми, які регламентують педагогічну діяльність і виступають у якості пізнавально-дієвої системи та слугують сполучною ланкою між суспільним світоглядом у сфері освіти та діяльністю педагога [3, с. 252-257]. Відповідно, професійні ціннісні орієнтації дослідниця визначає як систему професійної спрямованості та ставлення до педагогічної діяльності та її різних сторін, що відображають змістову сторону, основу і сутність професійної діяльності; вони визначають її цілі і засоби, регулюють поведінку особистості у професійній діяльності [3, с.253]. Виходячи з цього, можна стверджувати, що професійно-ціннісні орієнтації ґрунтуються на педагогічних цінностях сучасної освіти і вони перебувають в нерозривній єдності і утворюють своєрідну систему, яка регулює діяльність вчителя.

Поняття “професійно-педагогічні цінності” філософ М. Каган розуміє як комплекс інтеграційних утворень особистості, які проявляються у виборчому відношенні до різних видів навчальної діяльності залежно від рівня засвоєння ним досвіду, загальноприйнятих цінностей [1, с. 205].

Важливим у формуванні професійно-педагогічних цінностей є період навчання у вищому навчальному закладі. В процесі професійного становлення молодого фахівця цінності змінюються — одні можуть втрачати свою направляючу функцію, другі зникають, а треті навпаки з’являються на відповідній стадії становлення. Саме тому існує нагальна потреба у створенні сприятливих психолого-педагогічних умов організації навчання у ВУЗах, мотивації студентів до роботи над собою, забезпеченні особистісної значущості для майбутнього педагога засвоєваних ним знань та самого процесу учіння, відповідному соціально-психологічному середовищі, що матиме вплив на формування цілісної ціннісної сфери їх особистості.

Для того, щоб створити сприятливі умови формування професійно-педагогічних цінностей студентів необхідним є розуміння особливостей цієї діяльності. Зокрема, В. Паскар виділила такі особливості їх формування у майбутніх вчителів початкових класів :

- формування соціальної позиції і ціннісних орієнтацій студентів відбувається тільки в діяльності, а саме : навчанні, спілкуванні, праці, грі та ін.;
- цінності сьогодні багато в чому змінилися, що зумовлюється появою нового педагогічного мислення;
- на першому місці повинно бути формування психологічної готовності до педагогічної праці;

- потрібно проводити професійні випробовування, адже якщо професія отримана всупереч цінностям особистості, то це може стати джерелом конфліктів, так званих професійних фрустрацій;
- професійне самовизначення молоді потрібно починати з виховання переконаності в необхідності праці як для самої особистості майбутнього вчителя початкових класів, так і для всього суспільства;
- розвиток цінностей студентів залежить від наслідування, що визначається життєвими прикладами;
- специфіка студентства як категорії молоді полягає в тому, що для них матеріальне заохочення не стоїть у ряді найбільш актуальної орієнтації, яка реалізовується у професії [2, с. 90–92].

Впливаючи з цього, можна стверджувати, що процес формування професійно-педагогічних цінностей майбутнього вчителя є складний і для його успішності потрібно враховувати велику кількість факторів. Як зазначає І. Червінська, успіх у цьому процесі досягається, якщо є бажання, потреби, інтереси професійного характеру. Вона вважає за необхідне розглядати феномен професійно-педагогічних цінностей з позицій мотиваційного, змістово-процесуального та рефлексивного компонентів [4, с. 247].

Отже, професійно-педагогічні цінності повинні входити у найважливіші основи стратегії освіти, адже вони є системоутворюючим ядром у структурі особистості майбутнього фахівця початкової школи, тобто вони є орієнтирами, які визначають ставлення педагога до самого себе, учнівського колективу, своєї професійної діяльності та розкривають глибинний гуманістичний зміст учительської праці.

Література

1. Каган М. Філософська теорія цінностей / М. Каган — ТК “Петрополіс” — 1997 р. — 205 с.
2. Паскар В. Особливості формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів початкових класів у процесі фахової підготовки / В. Паскар // Молодь і ринок : наук.-пед. журн. — 2010. — № 6. — С. 89–94.
3. Печерська Г. Професійні ціннісні орієнтації вчителів / Г. Печерська // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер. : Психол. науки. — 2013. — Т. 2, — Вип. 10. — С. 252–257.
4. Червінська І. Соціокультурна детермінація професійно-педагогічних цінностей у майбутніх учителів початкових класів / І. Червінська // Гірська школа Українських Карпат. — 2013. — № 10. — С. 245–247.

О.П. СТАРЧЕНКО,

викладач економічних дисциплін Харківського радіотехнічного технікуму

О.О. ХАРСУН,

викладач економічних дисциплін Харківського радіотехнічного технікуму

ОСОБЛИВОСТІ І СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Харківський радіотехнічний технікум готує спеціалістів за напрямками

- Інформаційні технології;
- Механічна інженерія;
- Електроніка та телекомунікації.

Рівень фінансової грамотності визначає рівень добробуту людини нині і у майбутньому. Вивчення економічних дисциплін є невід'ємною частиною професійної підготовки випускників ХРТТ.

У наш час існує безліч об'єктивних та суб'єктивних причин, що обумовлюють складність формування економічної освіти, особливо в рамках технічного навчального закладу.

Економічні дисципліни в технічних вузах носять варіативний характер і це відриває від виробництва підготовку фахівців пов'язаних саме з ним. А між тим велика частина наших випускників тим чи іншим чином будуть тісно пов'язані з економічною діяльністю підприємств України та ближнього зарубіжжя.

Молоді фахівці в галузі ІТ технологій, які навчаються за спеціальностями «Інженерія програмного забезпечення» та «Комп'ютерна інженерія» на початку своєї професійної діяльності рідко працюють над створенням нового програмного продукту, вони, як правило, підтримують і адаптують уже існуючі економічні програми на замовлення підприємства, враховуючи його технологічні характеристики, умови функціонування та асортимент продукції. Що ж стосується спеціалістів з напрямку «Механічна інженерія», то глибокі знання технологічного процесу виробництва, тривалості виробничого циклу, нормування і ціноутворення є невід'ємною частиною їх фахової підготовки.

Завдання яке ми ставимо перед собою:

- вмістити великий об'єм економічної інформації в досить малий часовий проміжок;
- підтримувати міжпредметні зв'язки з урахуванням фахової підготовки;
- в курсі вивчення економіки і організації виробництва дати базові знання з економіки і паралельно ознайомити студентів з уже існуючими програмними продуктами та провести стислий аналіз їх особливості;
- стимулювати пізнавальну діяльність студентів при вивченні нефахових дисциплін;
- спонукати студентів до науково-пошукової роботи за межами фахової діяльності.

На початковому етапі викладання економічної теорії, при проведенні семінарських занять, доповіді студентів супроводжуються презентаціями, які ство-

рюються ними самостійно. Це дає можливість не тільки здобути нові економічні знання, а й поглибити фахову підготовку майбутнього спеціаліста.

В подальшому вони самостійно монтують міні фільми, озвучують їх, а студенти старших курсів, після проходження навчальної практики створюють фрагменти програм, що дають можливість розрахувати, довжину виробничого циклу відповідно до його виду, здійснити вірні маркетингові прийоми для просування товару на ринок, провести прості економічні розрахунки собівартості, вартості та ціни.

Розглянемо докладніше, проаналізувавши програму з дисциплін «Економіка та організація виробництва» для студентів четвертого курсу спеціальності «Інженерія програмного забезпечення» та з дисципліни «Економіка та планування виробництва» спеціальності «Комп'ютерна інженерія».

В кінці фахової підготовки ми вивчаємо організацію та планування діяльності підприємства, ресурси підприємства і виробничий процес.

На лекційних заняттях викладачі ознайомлюють студентів з основними економічними поняттями теми, дають короткі характеристики економічних процесів в контексті виробництва.

На семінарських заняттях студенти закріплюють здобуті теоретичні знання на прикладі програм «Парус бюджет», «Парус підприємство», «1С: Підприємство», «Смета», «ALL АҚМ» та інші.

Кожна з цих програм має свої індивідуальні особливості, розрахована для роботи на підприємствах різної форми власності і різної економічної направленості. Чим більше ІТ програм економічного спрямування, хоча б оглядово, будуть знати наші студенти, тим конкурентноспроможнішими вони будуть на ринку праці.

При проведенні таких семінарів доцільно проводити інтегровані заняття з економіки та програмування, або з економіки та іноземної мови, що дає змогу студентам поглибити міжпредметні зв'язки, удосконалити практичні навички, а викладачам здобути нові знання в з ІТ технологій.

В останньому семестрі кількість навчальних годин збільшується вдвічі і це дає змогу перерозподілити час в бік практичного навчання. В цей період доцільно проводити лекційні, семінарські та практичні заняття у співвідношенні 2:4. Дві години лекційних занять чергувати з двома годинами семінарських та двома годинами практичних занять.

На семінарських заняття уже по відпрацьованій схемі ми аналізуємо роботу програм «Парус бюджет», «Парус підприємство», «1С: Підприємство», «Смета», «ALL АҚМ». На практичних заняття проводяться конкретні економічні розрахунки, спочатку вручну, а вже потім із застосуванням програм. При цьому знання з економіки тісно переплітаються із фінансовим та управлінським обліком, маркетингом, менеджментом, логістикою.

Постає питання: «Як бюджетний навчальний заклад забезпечити такою кількістю економічних програм?»...

Дуже просто: майже всі фірми-розробники цих програмних продуктів охоче надають навчальним закладам безкоштовні навчальні версії, окрім того запрошують на безкоштовні семінари, ділові ігри та тренінги.

Аналіз подальшого працевлаштування наших випускників показав, що 2% із них вступають до медичних, 5% до фінансових, 8% до економічних ВУЗів, 10% - своєю професією вибирають комп'ютерну безпеку та продовжують навчання в структурі МВС.

Процес навчання — це цілеспрямована взаємодія викладача і студента на протязі всього періоду перебування студента в стінах ВНЗ. Плідна співпраця дає можливість студенту здобути фахові знання, стати висококваліфікованим спеціалістом, знайти в майбутньому цікаву та високооплачувану роботу, а викладачеві перебувати в постійному пошуку нових форм і методів викладання, підвищувати свій професійний рівень і залишатися молодим душею на довгі роки.

Зацікавленість і мотивація викладачів економічних дисциплін, їх кваліфікація, психологічна та педагогічна підготовленість до інновацій в економіці та педагогіці дозволяють досягати найкращих результатів при підготовці фахівців, де в якості результатів можна прийняти їх затребуваність на ринку праці.

L.V. TOPCHIEVA,

student of the faculty of the management of education of
Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

THEORETICAL PRINCIPLES OF HOLDING THE INTERNATIONAL MONITORING OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND SKILLS PISA

Challenges of globalization, development of modern communication technologies, expansion of the EU, socio-economic and political changes in the country require the increasing demands for quality of education. The quality of education has become the successful development of the society, one of the sign for assessing the competitiveness and success of the state.

The participation of the national education system in international monitoring studies of the quality of students' knowledge will help accelerate the European integration of Ukraine into the international educational space and get more information about the quality of education and increase its level.

The problem of monitoring the quality of education, including international monitoring studies occupies an important place in education, covering a range of issues concerning the quality of student evaluation, exploration and development of optimum mechanisms which ensure the quality of education in the XXI century.

The formation of the legal field about the monitoring of the quality of education in Ukraine began relatively recently, however, there were a lot of documents that define certain aspects of the process. Today the current legal sources are the laws of Ukraine "On Education" and "On General Secondary Education", the National Doctrine of Education, approved by Presidential Decree of Ukraine from 17.04.2002 №347/2002; orders of the Ministry of education and science of Ukraine from

17.07.2013 №995 “Some issues of monitoring the quality of secondary education” and other normative documents regulating the activities of the Ministry of education and science of Ukraine regarding the evaluation of the state educational system.

According to the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 04.02.2016 №72-p “Some questions of Ukraine’s participation in an international study of education quality PISA 2018” Ukraine will participate in an international study of education quality PISA 2018. Ex-deputy of Minister of Education and Science of Ukraine Inna Sovsun said that educational system would be able to get out from among the outsiders international educational comparative studies and would assess the results compared with other countries [1, p. 13].

Therefore, the acquaintance with the system of international monitoring study of pupils’ knowledge PISA is very important for Ukraine because it is not sufficiently widespread in the education system of our country and that’s why it attracts a great interest of many scientists because of needing to study it from different aspects. Policy makers around the world use PISA findings to gauge the knowledge and skills of students in their own country economy in comparison with those in other participating countries/economies, establish benchmarks for improvements in the education provided and/or in learning outcomes, and understand the relative strengths and weaknesses of their own education systems [2, p. 10].

Analysis of scientific research proves that the question of the implementation of the monitoring research, including monitoring of the education means the determining of educational quality and it is considered by different points of view of foreign and Ukrainian scientists: I. Annenkov, S. Babynets, K. Bodélo, A. Vilohin, R. Estable, A. Isaev, J. Cardine, T. Krasnov, Z. Malkova, N. Maksymchuk, N. Melnikova, D. Polev, M. Potashnyk, S. Shyshov and others.

The problems associated with the introduction of external evaluation in the context of the establishment of national monitoring and ensuring equal access to quality education in Ukraine are studied by L. Hrynevych, I. Likarchuk, O. Lyashenko, V. Temnenkov and others. O. Lyashenko, S. Rakov, O. Sidorenko and other Ukrainian scientists promote a gradual positive development for the restructuring of the National Monitoring System Quality Education of Ukraine. International systems educational indicators, educational problems of using statistics to monitor the quality of education were examined by T. Lukin, L. Parashchenko, M. Slyusarevskyy [3].

In theoretical terms there is a need for a comprehensive study of trends in the introduction of international monitoring of quality of knowledge of students, such as PISA, TIMSS, PIRLS, CIVIC, SITES, which are conducted by influential international organizations, including Institute of education of UNESCO, International Association for the evaluation of educational achievement (IEA), International Association for the evaluation of the quality of education (IAEA), Organization of economic cooperation and development (OECD), the international children’s Fund UNICEF, the Economic Development Institute of the World Bank.

One of the most important international monitoring studies for evaluating the quality of basic education is PISA (Programme for International Student

Assessment: Monitoring Knowledge and Skills in the New Millennium) which is an international program of assessment of student achievements in areas “reading literacy”, “mathematical literacy”, “science literacy”, allowing to receive information on the results of studies in different countries, to make international comparisons analysis and to determine the future development of education.

PISA is an ongoing programme that offers insights for education policy and practice and that helps monitor in students' acquisition of knowledge and skills across countries [4, p. 25].

The relevance of the research topic due to the necessity of a better understanding of the Government and society, the functioning of the educational system, the importance of international monitoring studies, their role in accelerating the European integration processes in the country, providing an opportunity to familiarize themselves with the educational systems of the EU countries, to develop a new strategy for the development of national education policy that will improve the quality of knowledge of students and enhance the competitiveness of the country.

The aim of our study is the characterization of theoretical and methodological foundations of international monitoring study of students' knowledge PISA.

Achieving this goal involves solving a number of problems:

1) to examine the state of development problems of international monitoring studies reveal current trends of international monitoring and describe concepts and terminology research;

2) to separate organizational stages of development of the international monitoring quality research knowledge pupils PISA;

3) to identify the theoretical principles of international monitoring study of students' knowledge PISA;

4) to identify the methodological of international monitoring study of students' knowledge PISA;

5) to prove the expediency and perspective of international monitoring study PISA students' knowledge in Ukraine and to develop guidelines for effective international monitoring study of quality of knowledge of pupils in PISA Ukraine.

The study of theoretical and methodological principles of PISA will serve as a valuable source of information for educational policy makers, researchers, educators, public, parents and students.

The provided recommendations for effective international monitoring of the research quality of knowledge students PISA in Ukraine will contribute to increase the quality of education in our country and improvement of its performance in successive research PISA, that allows you to not only get objective and comparable data on the level of preparation of students for a certain direction, but also to identify the problematic sides of the education system; find the optimal algorithm for solving urgent issues; improve the performance of students in literacy; increase the level of professionalism of the teachers.

References

1. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні // Вісник ТІМО. — 2012. — С. 13–67.
2. PISA 2015 Assessment and Analytical Framework. Science, reading, mathematic and financial literacy [Electronic resource]. — 2016. — OECD Publishing, Paris. — Access mode: http://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa_19963777
3. Гриневич Л.М. Освітні індикатори для міжнародного оцінювання (на прикладі доповіді «Погляд на освіту 2011: індикатори ОЕСР») / Л.М. Гриневич // Теорія і методика управління освітою. — 2011. №7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://arhive.n.uv.gov.ua/e-journals/ttmuo/2011_7/3.pdf
4. PISA 2015 Results Excellence and equity in Education. [Electronic resource]. — 2016. — Vol. I. — OECD Publishing, Paris. — Access mode: <http://www.oecd.org/education/pisa-2015-results-volume-i-9789264266490-en.htm>

В.Ю. ФИЖДЕЛЮК,

викладач рисунка Вижицького коледжу прикладного мистецтва ім. В.Ю. Шкрібляка

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З РИСУНКА

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку творчих здібностей студента на заняттях академічного рисунка.

Ключові слова: академічний рисунок, творчі здібності, творчість.

Постановка проблеми. Проблема розвитку творчої особистості, її самодіяльності, активності та життєтворчості є важливою на сучасному етапі розвитку суспільства, оскільки саме у творчості особистість стверджується, відтворює та розвиває себе. Творчість — це прояв власного бачення людини в якійсь діяльності.

Стан дослідження. Проблема розвитку творчих здібностей людини вивчали В.С. Кузіна, Б.Ф. Ломова, В.П. Зінченко. Однак, в своїх працях автори орієнтувалися на художню класику (період розквіту Російської академії мистецтв), реалізм в мистецтві, а не розвиток творчих здібностей в аспекті сучасних тенденцій у мистецтві. Передача класичних знань та досвіду, що характерно для академічної спрямованості навчання, не може забезпечити формування індивідуальних якостей майбутнього фахівця, який має володіти сучасними засобами, техніками і прийомами творчості.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи розвиток творчих здібностей, потрібно розібратись, що таке "здібності". "Здібності — це ті психічні якості та властивості особистості, які є необхідною умовою високоякісного виконання конкретного виду діяльності" [4, с. 290]. Процес розвитку творчих здібностей формує особистість людини, тому важливе значення тут набуває пізнавальний процес, знання.

Творча самореалізація студента — це процес практичного втілення індивідуального творчого потенціалу, що детермінований сукупністю його уявлень про

власні здібності, відображає можливості актуалізації творчого потенціалу студента під час ціленаправленого виконання завдання [2, с. 27].

Творча активність в рисунку зазвичай виражається в захопленні роботою, в стремлінні до самостійності і новизни, а це, як правило, проявляється в оригінальному вирішенні композиції, в пошуку потрібних засобів вираження і застосуванні відповідних технік виконання, в розширенні своїх знань і навичок.

Навчальний рисунок у Вижницькому коледжі прикладного мистецтва являється базовим, ведучим предметом в системі художніх дисциплін, і базується на кращих традиціях академічної школи рисунка. Саме рисунок являється джерелом і основою всякої художньої діяльності. Специфіка вивчення цього предмету передбачає довгочасне рисування з глибоким ґрунтовним вивченням природи. Без ґрунтовних знань та вмінь — не може бути професійного художника. Рисунок — це завжди творчий процес, заснований на чіткій системі знань, умінь та навиків.

На академічних заняттях рисунка ми більшу увагу приділяємо перш за все навчальним завданням, які полягають в тому, щоб студент вивчив закони внутрішньої конструкції, механіку руху, пластичну анатомію, перспективу і цілий ряд інших положень, необхідних для оволодіння мистецтва рисунку. Правила, закони, схеми побудови форми являються фундаментом в роботі студента; вони дають початок до пізнання дійсності, допомагають розібратись в складній формі і бачити в природі в першу чергу найголовніше.

І це логічно. Заразом ці заняття можуть в значній мірі сприяти розвитку творчих здібностей студентів, вихованню у них творчого відношення до роботи. Тому, для реалізації цього завдання, рекомендується використовувати такі фактори, як продумана організація і зміст натурних постановок для рисування; орієнтація уваги студентів на пошук рішення як навчальних завдань, так і творчих; набуття знань закономірностей побудови і принципів зображення різних об'єктів; оволодіння різними графічними матеріалами і прийомами роботи ними. Тим самим можна помітно сприяти формуванню у студентів творчого підходу до процесу рисування.

Зазвичай вважають, що в академічному рисунку, виконаному за правилами та законами повністю відсутня творчість. Але з цим дуже важко погодитись. Рисуючи з природи, студент повинен активно включати свою уяву, а це вже творчий процес. В рисунку він дає не дійсний простір, а уявний. Об'єм форми предмета береться не в просторових відношеннях, а в проєкційних, тому що рисунок обумовлений площиною листа паперу. Передаючи образ предмета, художник створює в своїй уяві зображений на площині цей предмет, а допомагає йому в цьому знання законів перспективи. В той же час, зображувана площа перетворюється художником в уявний простір, а це знову ж таки творчий процес. Вивчення предметного світу в дійсності і в рисунку вимагає від студента активного творчого мислення.

Давайте розглянемо деякі етапи ведення рисунку. Незалежно від того, чи це натюрморт, чи портрет, чи оголена натура важливе значення для стимулювання творчості студента має вибір природи, її естетичний вигляд, змістовна наповненість, які емоції вона викликає. Для розвитку творчих здібностей студентів на

цьому етапі практикується участь студентів у створенні постановки. Важливим моментом на даному етапі є емоційне сприйняття дійсності. Якщо постановка вдала, подобається студенту, вирішує необхідні завдання, викликає відповідні враження, тоді виникає бажання якнайкраще виконати завдання, досягнути переконливості, виразності в рисунку.

Перш ніж приступи до виконання завдання студент розглядає натуру з усіх боків, намагається вибрати найбільш виразну точку зору — а це вже являється творчою діяльністю.

Лінійно-конструктивна побудова форми також пов'язана з логічно-творчою діяльністю, з образною уявою, розумінням взаємозв'язку всіх деталей в єдине ціле. Однак, якщо побудова рисунка буде вестись без відчуття, без творчого підходу, то рисунок буде схожий на креслення, тут потрібно студента націлювати на виразність ліній, її художній пластичності.

Для активізації творчої діяльності викладачу необхідно вимагати від кожного студента рисувати свідомо, не допускати механічного копіювання натури, а творчо використовувати наукові знання з перспективи, анатомії, теорії тіней, правильно використовувати рисувальний матеріал і можливості його фактурного і тонового діапазону, допомогти студенту побачити в натурі головне, показати, як краще досягнути виразності. Дуже важливе значення має індивідуальний підхід до кожного студента, знання викладачем його (студента) можливостей, підтримка віри в його здібності, стимулювання його діяльності. Наприклад, при виконанні на четвертому курсі завдання "Рисунок оголеної фігури людини у складному ракурсі" студенти повинні зробити не тільки виконаний по всіх правилах і законах академічний рисунок, але й достатньо виразний, чого можна досягнути тільки при активній творчій діяльності.

Розвиток творчих здібностей не відбувається під прямим впливом, а завдяки опосередкованим методам, педагогічним підходам, серед яких немаловажливим значення мають такі, як створення сприятливих умов, стимулювання бажання, прагнення творити щось нове, по-своєму вирішити те чи інше завдання; підтримка віри студентів у свої можливості, впевненість у своїх силах, можливість досягнення успіху у творчій діяльності; виховання уважності й зосередженості на об'єкті творчості; створення можливості варіантного вирішення художньої проблеми та інші.

В академічному рисунку творчий процес виражається в вирішенні поставленого завдання через пошук виразної і змістовної форми. З педагогічної точки зору творча діяльність студента на академічних заняттях рисунка розглядається як формування знань і навиків, що пробуджують зацікавленість і стремління до подальшого удосконалення. З психологічної — ці процеси супроводжуються радістю, відчуттям задоволення чи, навпаки, переживаннями, незадоволення собою.

Висновки. Рисунок в художніх закладах являє собою єдиний художньо-творчий і навчально-пізнавальний процес, який дозволяє розвинути спостережливість, уяву, фантазію, координацію руки та ока, крім того, набути особливого

бачення світу і тонкості сприйняття, а також теоретичні знання і практичні навички і цій області. Кожна творча особистість повинна володіти такими якостями.

Зерно мистецтва рисунку закладено в кожній людині, яка має бажання творити. І підтримати, стимулювати та розвинути це бажання є основним нашим завданням.

Література

1. Ростовцев Н.Н. Академический рисунок. — М.: Просвещение, 1984.
2. Сухенко В.О. Рисунок. — К.: BONA MENTE, 2004.
3. Зайцева А. Творча самореалізація: теоретичні засади // Мистецтво та освіта. — 2007. — № 4.
4. Кузик В.С. Психологическая характеристика художественных способностей // Психология. — М., 1997. — С. 291–301.
5. Шупик І. Творча особистість викладача — умова розкриття потенційних можливостей студентів // Освіта. Технікуми, коледжі. — 2004. — № 4 (10).

С.О. ЯСТРЕМСЬКА,

кандидат біологічних наук, директор навчально-наукового інституту медсестринства
ДВНЗ «Тернопільський державний медичний університет
ім. І. Я. Горбачевського МОЗ України»

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ В СЕРЕДОВИЩІ MOODLE

Орієнтація процесу навчання на індивідуальні особливості та потреби майбутніх фахівців, урахування його змісту, методів, засобів та організаційних форм стає ефективнішим за умови активного використання інноваційних технологій навчання, заснованих на методично обґрунтованому використанні інформаційно-комунікаційних технологій: від побудови заняття з використанням електронних освітніх ресурсів до реалізації індивідуалізованого дистанційного навчання.

Серед інноваційних технологій, на основі яких у ВНЗ створюється сучасне навчальне середовище, де студенти можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці, є технології електронного (дистанційного, мобільного) навчання, використання яких зробить навчальний процес більш привабливим, демократичним, комфортним і стимулюватиме студентів до самоосвіти та навчання протягом усього життя. У дистанційному навчанні, як і в будь-якій іншій формі навчання, слід визначитися не лише з концепцією освіти, згідно з якою конкретизуються цілі навчання й обирається зміст, а й програмним забезпеченням, яке забезпечує ефективне управління навчанням.

Система управління навчанням — це основа системи управління навчальною діяльністю (англ. Learning Management System), яка використовується для розробки, управління та поширення навчальних онлайн-матеріалів із забезпеченням спільного доступу. Найбільш відомими та поширеними сучасними системами управління навчанням є Moodle, ILIAS, Tutor, Blackboard Learning System,

CCNet, Claroline, Desire2Learn, Dokeos. Також перспективною є інтерактивна взаємодія зі студентами за допомогою інформаційних комунікаційних технологій, з яких масово виокремлюється середовище інтернет-користувачів [1, с. 31–35].

Ініціативна група ADL розробила стандарт дистанційного інтерактивного навчання Sharable Content Object Reference Model (SCORM), який передбачає широке застосування інтернет-технологій. SCORM — це стандарт, розроблений для систем дистанційного навчання (ДН), що враховує вимоги до організації навчального матеріалу та всієї системи ДН і дає змогу забезпечити сумісність компонентів і можливість їхнього багаторазового використання: навчальний матеріал представлений невеликими окремими блоками, які можуть використовуватись у різних навчальних курсах і незалежно від того, ким, де і за допомогою яких засобів були створені.

Наприклад, у Тернопільському державному медичному університеті ім. І. Я. Горбачевського (ТДМУ) використовується модульне об'єктно зорієнтоване динамічне навчальне середовище Moodle, яке є вільно поширюваною системою управління навчальним контентом та використовується як платформа дистанційного навчання для підтримки очної та заочної форм навчання. Варто зазначити, що Moodle — безкоштовна, відкрита система управління навчанням, яка реалізує філософію «педагогіки соціального конструктивізму» та зорієнтована на організацію взаємодії між викладачем та студентами, проте підходить і для організації традиційних дистанційних курсів та підтримки очного навчання [3, с. 12].

Moodle має широкий набір функціональності, притаманний платформам електронних систем навчання, системам управління курсами (CMS), системам управління навчанням (LMS) або віртуальним навчальним середовищам (VLE). Moodle — безкоштовне веб-середовище, що надає можливість викладачам створювати ефективні сайти для онлайн-навчання. Завдяки концепції відкритого програмного забезпечення, що сповідують розробники системи, особливостям технологічної платформи і своїм функціональним можливостям Moodle набуває все більшого поширення в світовому інформаційному освітньому просторі та рекомендується навчальним закладам як найбільш розвинена система електронного навчання, що має багатомовний інтерфейс, зокрема, є локалізація системи українською мовою. Система Moodle надає можливість організувати повноцінний навчальний процес, який охоплює засоби навчання, систему контролю й оцінювання навчальної діяльності студентів, а також інші необхідні складові системи електронного навчання.

Після реєстрації в системі дистанційного навчання ТДМУ студент отримує право доступу до дистанційних навчальних курсів, де розміщені навчальні та методичні матеріали. Система Moodle надає повний набір інструментів, що дають змогу студентові навчатися самостійно. Здійснюється це не тільки за допомогою електронної пошти та обміну вкладеними файлами з викладачем, а й завдяки форуму (загальний та приватні форуми), чату, обміну особистими повідомленнями, ведення блогів. З урахуванням результатів роботи в дистанційному навчальному курсі на очних сесіях проводиться складання заліків та іспитів.

Система Moodle, яка використовується у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців сестринської справи, відповідає всім основним критеріям, що висуваються до систем дистанційного навчання, зокрема таким, як:

1) функціональність — наявність набору функцій різного рівня (форуми, чати, аналіз активності слухачів (студентів), управління курсами та навчальними групами тощо);

2) надійність (зручність адміністрування та управління навчанням, простота оновлення контенту на базі існуючих шаблонів, захист користувачів від зовнішніх дій тощо) та стабільність (високий рівень стійкості роботи системи стосовно різних режимів роботи та активності користувачів);

3) вартість — сама система безкоштовна, витрати на її впровадження, розробку курсів і супровід — мінімальні;

4) відсутність обмежень за кількістю ліцензій на слухачів (студентів);

5) модульність — наявність у навчальних курсах набору блоків матеріалу, які можуть бути використані в інших курсах;

6) наявність вбудованих засобів розробки та редагування навчального контенту, інтеграції різноманітних освітніх матеріалів різного призначення;

7) підтримка міжнародного стандарту SCORM (Sharable Content Object Reference Model) — основи обміну електронними курсами, що забезпечує перенесення ресурсів до інших систем;

8) наявність системи перевірки та оцінювання знань слухачів у режимі онлайн (тести, завдання, контроль активності на форумах);

9) зручність і простота використання та навігації — інтуїтивно зрозуміла технологія навчання (наявність меню допомоги, простота переходу від одного розділу до іншого, спілкування з викладачем-тьютором) [3, с. 7–8].

Система Moodle охоплює набір модулів, використання яких надає можливість співпрацювати на рівнях «студент — студент» і «студент — викладач», зокрема це такі модулі: анкета, опитування, глосарій, урок, семінар, робочий зошит, чат, форум, тест, тест у Hot Potatoes, Wiki, завдання. У системі Moodle викладач може за своїм бажанням використовувати як тематичну, так і календарну структуру курсу. У тематичній структурі курс розділяється на секції за темами, а в календарній структурі — кожний тиждень вивчення курсу являє собою окрему секцію. Така структуризація зручна при дистанційній організації навчання й надає можливість студентам правильно планувати свою навчальну роботу [2, с. 125]. Відтак, система Moodle надає викладачу інструментарій для подання навчально-методичних матеріалів курсу, проведення теоретичних і практичних занять, організації як індивідуальної, так і групової навчальної діяльності студентів.

Отже, використання системи Moodle у дистанційному навчанні майбутніх фахівців сестринської справи зумовлено тим, що:

1) цей програмний продукт побудований у відповідності зі стандартами інформаційних навчальних систем;

2) надає можливість ВНЗ реалізувати модульну організацію навчального процесу за вимогами Болонської декларації та інтегруватися до європейського науково-освітнього простору;

3) уможлиблює створення Internet-середовища для електронних форм навчання та центру дистанційної освіти;

4) програмне забезпечення Moodle є інтероперабельним, тобто забезпечує можливість взаємодії різних систем;

5) система Moodle є адаптивною, тобто охоплює розвиваючі інформаційні технології без перепроєктування системи і має вбудовані методи для забезпечення індивідуалізованого навчання;

6) програмне забезпечення Moodle є довговічним (тобто відповідає розробленим стандартам і надає можливість вносити зміни без тотального перепрограмування), доступним (можливість працювати з системою з різних місць (локально, дистанційно, з навчального класу, робочого місця або з дому) та економічним (оскільки Moodle розповсюджується безкоштовно);

7) програмні інтерфейси забезпечують можливість роботи студентам різного освітнього рівня, різних фізичних можливостей (зокрема й інвалідів), різних культур.

Література

1. Організація дистанційного навчання. Створення електронних навчальних курсів та електронних тестів : навч. посіб. / В. В. Вишнівський, М. П. Гніденко, Г. І. Гайдур, О. О. Ільїн. — Київ : ДУТ, 2014. — 140 с.
2. Смирнова-Трибульська Є. М. Дистанційне навчання з використанням системи MOODLE : навч.-метод. посіб. / Є. М. Смирнова-Трибульська. — Херсон : Айлант, 2007. — 492 с.
3. Триус Ю. В. Система електронного навчання ВНЗ на базі MOODLE : метод. посіб. / Ю. В. Триус, І. В. Герасименко, В. М. Франчук. — Черкаси : «Відень», 2012. — 220 с.

О.В. ЯЩУК,

старший викладач кафедри англійської мови технічного спрямування № 2,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

Навчання студентів англійської мови професійного спрямування передбачає використання відповідного навчально-методичного матеріалу, що сприяє ефективному засвоєнню необхідної інформації, розвитку пошуково-пізнавальної діяльності, формуванню професійно-лінгвістичної компетентності майбутнього фахівця. Схематично процес навчання англійської мови професійного спрямування можна зобразити як взаємопов'язане накладання профільних наукових і професійних знань на попередньо сформовану англійську лексику-граматику і кому-

нікативну базу, що розширюється і поповнюється новою професійно-мовленнєвою інформацією. Погодимося з думкою про те, що навчання об'єднує процеси передавання, засвоєння, збереження і застосування інформації для розв'язання конкретних дидактичних завдань [3, с. 116]. Принагідно зазначимо, що, незважаючи на взаємозв'язок професійного і лінгвістичного аспектів навчання мови, специфіка дисципліни передбачає не вивчення особливостей спеціальності, фаху на основі англomовного інформативного матеріалу, а навчання певних правил англomовної професійної — усної або письмової комунікації, особливостей мовленнєвої поведінки в контексті “зануреності” в тонкощі обраного фаху на базі відповідного мовного / текстового навчального матеріалу; таке завдання і має розв'язуватись у процесі навчання студентів англійської мови професійного спрямування.

Що стосується базового навчально-методичного матеріалу, то окрім використання спеціалізованої навчальної літератури для навчання англійської мови відповідно до фахового напрямку, прогрес у площині пізнання особливостей англomовної професійної комунікації досягається на основі опрацювання фахових текстів, які є методично доцільними, ефективними компонентами навчально-методичного й інформаційного матеріалу.

Фаховий текст корелюється з поняттям “науковий стиль”. За допомогою наукового стилю науковці повідомляють про результати своїх досліджень, описують теорії, обґрунтовують гіпотези, пояснюють явища, систематизують і класифікують знання про світ [1, с. 13]. Такі повідомлення фіксуються в основних жанрах наукового стилю — статтях, тезах, патентах, доповідях [1]. Фаховим текстом, що призначений для навчання англійської мови професійного спрямування безпосередньо на занятті або опрацьовується студентом самостійно доцільно вважати певну статтю або її частину, зміст якої реалізується в науковому стилі або в одному із підстилів наукового стилю — науково-технічному / науково-популярному. Фаховий текст також може бути репрезентований у вигляді технічного патенту або певної його частини, що особливо актуальним є для студентів інженерно-технічних спеціальностей, які знаються на особливостях перебігу різних процесів, конструювання машин, апаратів тощо. Певна стандартність фахових текстів зумовлюється композиційно-мовленнєвою регламентованістю, а також об'єктивністю, інформативністю, логічною послідовністю, широким використанням загальнонаукової та спеціальної / фахової термінології [2, с. 133]. Тематика фахового тексту окреслюється особливостями спеціальності або її напрямів і майбутньої професії. Ефективність засвоєння текстової інформації та обсяг фахового тексту залежать від розподілу навчального часу, актуальності й дотичності до профільних дисциплін визначеної теми, термінологічної насиченості тексту та рівня ускладненості синтаксису.

Зазначимо основні переваги, а отже і доцільність використання фахових текстів як різновиду навчального матеріалу для навчання студентів англійської мови професійного спрямування, що окреслюються в контексті практичного викладацького досвіду:

- підвищення мотивації студентів до навчання, актуалізація пізнавальної діяльності, адже фаховий текст у концентрованому вигляді репрезентує інформацію, що є актуальною в площині вивчення профільних дисциплін і набуття знань із фаху;
- можливість вивчати термінологію на базі тексту й формувати професійно-термінологічну компетентність майбутніх фахівців;
- розвиток вмінь застосування специфічних лексико-граматичних і синтаксичних конструкцій з метою їх правильного вживання в подальшій англійській професійній комунікації;
- формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців на основі умовно-комунікативних і комунікативних завдань, професійно-інформативну насиченість яких забезпечує базовий фаховий текст;
- розроблення рольових / ділових ігор, фахових презентацій, підготовка до дискусій відповідно до змісту фахових текстів.

Література

1. Васенко Л.А. Фахова українська мова / Л.А. Васенко, В.В. Дубічинський, О.М. Кримець. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 272 с.
2. Дубенко О. Ю. Порівняльна стилістика англійської та української мов :
3. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. / О. Ю. Дубенко. — Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. — 224 с.
4. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. пос. / М. М. Фіцула. — 2-ге вид., доп. — К : Академвидав, 2014. — 456 с.

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

УДК 004.4.277

І.М. ВІНІЧУК,

доцент Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

А.О. ВІНІЧУК,

аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

ЗАСТОСУВАННЯ ГОЛОСОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЯХ

Охарактеризовано соціокультурні функції музичного звуку та акустичні властивості апаратно-програмного комплексу при озвучуванні національних фестивалів, концертів та вистав. Інформаційні технології охоплюють практично всі сфери сучасного суспільства. У сучасному суспільстві, що швидко змінюється, роль культури стає визначальною для розвитку України та створення її позитивного іміджу в оточенні інших держав. Запровадження інноваційного управління, нових технологій соціально-культурного програмування, економічних механізмів в діяльності закладів і установ культури і мистецтв зумовлюють тенденції кадрової політики керівної ланки органів державного управління культурно-мистецькою сферою [4]. Проектування у соціокультурній сфері є важливою складовою теорії та практики сучасної культурної діяльності. Здатність ефективно управляти культурною сферою та її структурними підрозділами забезпечує найповніше задоволення потреб суспільства. Різні види мистецтв проявляють себе у надзвичайно цікавих ракурсах як раз на театральній сцені. Але звукові можливості театральних майданчиків, площ та приміщень грають надзвичайну роль у створенні та сприйнятті художнього образу та робляться майстрами акустики. Завдання створення звукового образу, що задуманий автором музичного твору, може бути зведено нанівець при неправильному розташуванні акустичних систем, нештатному рівні звуку в кожному окремому місці для прослуховування та інші. Такі проблеми акустики та технічного забезпечення можуть привести до того, що автор твору музичного мистецтва не може донести до глядача його основну ідею та свій творчий задум. Моніторинг акустичного мікросередовища, що оточує людину під час прослуховування музичних творів, є також актуальним завданням з точки зору можливого негативного впливу акустичних (звукових) та вібраційних полів слухового апарату та навіть психічного здоров'я. Для мінімізації впливу цих вищезазначених факторів необхідне спеціальне обладнання для

вимірювання параметрів акустичного поля в концертному приміщенні. Тому, фактично, цілу гаму проблем культурологічного плану не можливо повноцінно вирішити в чисто гуманітарному розрізі, а потребує також застосування адекватних технічних засобів, що базуються на новітніх інформаційно-вимірювальних технологіях. Концертна звукорежисура в сучасному своєму стані у багатьох випадках тісно пов'язана з театральними прийомами сценічної концертної режисури, в основі якої — кращі зразки театральної культури. Точно так же як театральна режисура увійшла на концертну сцену, концертна звукорежисура тісно пов'язана з прийомами театральною звукорежисури. Сучасні концертно-розважальні заходи, що проходять у закритих приміщеннях характеризуються великою насиченістю та потужністю звуковипромінюючих пристроїв (акустичних колонок), які спроможні створювати в приміщенні підвищений рівень звуку, що може значно перевищувати рівні допустимі за санітарними нормами. Одноразове проведення акустичної експертизи приміщення недостатньо, оскільки практика проведення цих заходів показує, що комплекти та характеристики звукопідсилюючого обладнання можуть часто змінюватися від заходу до заходу. Крім того, дії операторів звукового обладнання в процесі проведення культурно-розважальних заходів можуть призводити до неприпустимих рівнів звуку в певних зонах приміщення. В зв'язку з цим є потреба проводити постійний моніторинг звукового поля в приміщенні за допомогою системи вимірювальних мікрофонів, об'єднаний в систему з можливістю автоматичного контролю рівнів звуку за допомогою спеціалізованого програмного забезпечення та персонального комп'ютера загального використання. Вартісні характеристики такого обладнання повинні бути в таких межах, які роблять перспективність його широкого застосування. Вирішення цього завдання не можливо традиційними технічними рішеннями і потребує формування вимірювального каналу на нових засадах. Техніко-економічні показники вимірювального каналу повинні бути орієнтовані на мінімальну собівартість виготовлення з точки зору можливості широкого застосування. Процес формування звукового поля в приміщенні пов'язана з явищами звучання (реверберації) та розсіяння (дифузії). Якщо в приміщенні починає працювати джерело звуку, то на перший момент маємо лише прямий звук. По досягненні звукової хвилі поверхні яка відбиває звук, картина поля змінюється, оскільки з'являються відбиті хвилі.

Як відомо, якщо на шляху звукової хвилі знаходиться предмет, розміри якого малі по відношенню до звукової хвилі то практично не має спотворення звукового поля. Для ефективного відбиття потрібно щоб розміри, елементів відбиваючої поверхні були більшими чи дорівнювали довжині звукової хвилі. Практично вважається що звук повністю затухає коли його інтенсивність падає в 10 раз від рівня, який був під час його вимикання, що відповідає зниженню акустичного тиску на 60 дБ. Таким чином, звукове поле характеризується затуханням реверберації. Розрахунок часу реверберації виконують за допомогою емпіричної формули Сейбіна, чи формули Евріна в залежності від коефіцієнту поглинання звукової енергії. Зазначимо, що сумарний рівень звукового тиску від різних частот не залежить від співвідношення фаз звукового тиску цих хвиль. Але співіснування

двох хвиль однієї частоти залежить від співвідношення фаз, іншою мовою вони є когерентними. Вимірювальний канал класичного типу: вимірювальний мікрофон — підсилювач — кабель зв'язку — вимірювач (типова схема шумоміра) для вирішення задачі постійного акустичного моніторингу не є оптимальним з огляду на реальні умови використання. Тому, для організації постійного моніторингу звукового поля концертно-розважальних приміщень пропонується система, в основі якої лежить аналоговий вимірювальний канал підвищеної захищеності та точності [2]. Така структура каналу передбачає об'єднання з датчика з мікропроцесором. Таке об'єднання дозволяє підвищити, насамперед, точність перетворення вхідної фізичної величини за рахунок лінеаризації характеристик датчиків і компенсації похибки вимірювання рівня звуку, що пов'язане зі зміною температури навколишнього середовища. При використанні схеми на основі аналого-цифрового перетворювача і двох цифро-аналогових перетворювачів виконується корекція в аналоговій формі в вимірювальному перетворювачі акустичного сигналу. Це досягається компенсацією основних складових похибки вимірювального акустичного датчика за допомогою цифро-аналогових перетворювачів. Крім цього, в інтелектуальних датчиках забезпечується можливість обміну цифровою інформацією, використовуючи стандартну інформаційну мережу (наприклад для цілей оперативного тестування системи) [1]. У цій мережі цифрові сигнали передаються по тій же лінії зв'язку, що й аналогові. Для передачі цифрової інформації використовується принцип частотної модуляції на частоті 1200 Гц та 2200 Гц. Цифровий та аналоговий сигнали передаються по одній парі проводів шляхом простого накладення. До основних недоліків таких систем можна віднести: обмеження смуги аналогових сигналів до частоти 10 Гц у зв'язку з особливістю роботи цифрового фільтра [3]; можливість зв'язку тільки з одним акустичним датчиком. Від зазначених недоліків вільний аналоговий інтерфейс [5] на основі струмових диференціальних схем, що дозволяють формувати на передавальному кінці диференціальні й синфазні сигнали для різного типу переданої інформації при роботі зі звичайними мікрофонами ємнісного типу. Наприклад, диференціальні сигнали можуть бути використані для передачі вимірювального сигналу звуку, а синфазні - цифрового керування процесом виміру і тестування вимірювального каналу. При цьому ці сигнали можуть перебувати в одній смузі частот, за рахунок ефективного розділення на приймальному кінці лінії. Його основними структурними елементами є: кабельний провідний канал зв'язку, цифрова передавальна частина і мікроконтролер аналог мікросхеми 80C51. Для відновлення форми вимірювального сигналу вихідний сигнал перетворювача напруга-частота з імпульсним зворотним зв'язком надходить на вхід фільтра, що відновлює, виконаного на основі ітераційних інтегруючих перетворювачів, що забезпечує високу точність і швидкодію відновлення вихідного сигналу. Цифрова інформація передається по тим же каналі зв'язку за допомогою стандартних модемів у дуплексній формі, що дозволяє, одержати від датчиків 2-4 цифрові повідомлення на хвилину.

Література

1. Бабак В.П., Орнатський Д.П. Трипровідний аналоговий інтерфейс. МПК G06F13/00/. Патент на винахід № 74738 (UA). Бюл. № 1, 2006.
2. Квасников В.П., Орнатский Д.П. Интеллектуальный аналоговый интерфейс для много-точечных информационно-измерительных систем. Перша міжнародна науково-практична конференція «Інтегровані інтелектуальні робото-технічні комплекси ІРТК-2008», Збірка тез, Київ, НАУ, 2008.
3. Кестер Уолт, Честнат Билл, Кинг Грейсон. Интеллектуальные датчики. АВТЭКС Санкт-Петербург [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.autexspb.da.ru>.
4. Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття: Зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, Одеса, 28-30 квітня 2015 р. — К.: НАКККіМ, 2015. — 367 с.
5. Орнатский Д.П. Виничук О.А., Нимченко Т.В Дифференциально-токовые структуры в аналоговых интерфейсах информационно-измерительных систем. Міжнародна науково-практична конференція «Обробка сигналів і негауссівських процесів», Збірка тез, Черкаси, ЧДТУ, 2007.

М.М. ВОЛОСЮК,

науковий працівник Почаївського історико-художнього музею

САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ У ПЕРВИННИХ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТАХ

Книгопереписування з наступними проявами книгодрукування активно розвивається у середині IX ст., саме цей період вважається початком створення власне церковного зразка літератури, що пояснюється необхідністю забезпечення спеціальними богослужбовими книгами потреб церкви. На даному етапі досягнення саме християнство відіграло найвагомішу роль у виникненні давньослов'янської книги. Перші рукописні книги почали створюватися при активно діючих монастирях, а першими майстрами книговиробництва були писемно грамотні монахи, які розпочинали свою книгопереписну справу із благословення намісника монастиря або ж свого духовного отця, а фінансовою підтримкою даної справи активно займалася тогочасна князівська верхівка. З великим духовним страхом і безмірним сакральним проявом виконували свою роботу монахи, адже вважалося, що від переписування книг сакрального змісту переписувач отримує непросте благо: заробляє певні кошти, займається безмірно корисною справою, отримує щедрю милість від керівництва свого монастиря і правлячої князівської верхівки, а в першу чергу й найосновніше бесідує з Богом і святими отцями під час переписування. До уваги активного перепису бралися: Біблія, Апостол, Псалтир, Життя Святих, богослужбові книги, книги церковного права, тогочасна офіційна документація церкви, молитвослови, зібрання акафістів, описання земного життя Ісуса Христа та Богородиці, агіографічна література (творіння та висловлювання Святих отців церкви — М.В.).

На сучасному етапі дослідження даного питання вчені вважають, що за часів княжого періоду Ярослава Мудрого книги активно переписувалися у Софійському скрипторії, Георгіївському, Іринінському (Іринійському), Видубицькому, Дмитрівському, Андріївському монастирях. Перші рукописні книги вражали ро-

зкішним виглядом, багатством оздоби, урочистістю стилю, мистецтвом графіки, художньої ілюстрації, декорації та ін. А найособливішою цінністю рукописної книги була унікальність і неповторність кожного примірника, навіть якщо це була переписна копія з одного й того ж самого первинного джерела, адже кожен монах-переписувач додавав у своїй роботі щось нове й індивідуальне, по-своєму, таким чином, вдосконалюючи і відмінюючи свій текст від іншого. Митець, який творив такий новий рукописний шедевр не завжди залишав своє ім'я на сторінках книги, а лише місце перепису, себто назву свого монастиря і то, якщо на це було благословення. Тому й стає зрозумілим, що на сьогодні дуже важко визначити авторство багатьох сакральних давньослов'янських пам'яток.

Рукописна книга була зразком досконалості переписного мистецтва, і вже навіть з появою перших друкарень майстри намагалися прирівняти друковану книжку до рукописів — живих мистецьких витворів, що зберігали тепло рук, які їх писали-вимальовували, оздоблювали графікою.

Книги у Древній Київській Русі вважалися величезним багатством, вони містили в собі тексти Святого Письма, богослужбові тексти, повчання Святих отців церкви. Наші предки з особливим благоговінням і любов'ю ставилися до книг. У той час гарною традицією було прикрашати і оздоблювати книги: величезні кошти тратилися на так звані заморські фарби і чорнила, а шкіряна зовнішня оздоба із різними тисненнями підкреслювала вагому велич книги того часу. Дослідники переглядаючи давні богослужбові книги неодноразово підтверджували той факт, що тогочасні князі Русі (Київської Русі — М. В.) ставилися до книжної справи з величезним інтересом, щедрістю (про що свідчать багаті оздобы і гравіювання книг дорогими фарбами — М. В.) і невпинним проявом шанування книги, і бажанням передати таке цінне на той час надбання наступним поколінням. Перша бібліотека Київської Русі існувала при Київському Софійському соборі. Саме у цьому соборі зберігалося багато книг з богослужбовим текстом, працювали майстри переписувачі книг та майстри мініатюрної справи, графіки. Книги богослужбового тексту XI — XII століть вважалися найдорожчими і найціннішими.

Найдревнішою пам'яткою періоду Київської Русі яка підкреслює високу книжкову культуру того часу є «Остромирове Євангеліє» написане у Києві (1056-1057). Робота над цією давньою пам'ятною книгою виконувалася на замовлення новгородського посадника Остромира дияконом Григорієм. Євангеліє було прикрашеним кольоровими заставками, ініціалами і трьома мініатюрами євангелістів.

Мініатюри написані на пергаментних листах (30х35 см.) яскравим жирним шрифтом, у сучасному розумінні, якісне зображення уривків Євангелія завдяки малюнку дає можливість швидше зорієнтуватися читачеві у поданому тексті. Найбільш виразними щодо світського портретування і прояву сакральних рис образу є зображення святого євангеліста Луки і Марка. У мініатюрі святого євангеліста Іоанна Богослова живописна специфіка, яка характерна цьому виду книжкової графіки, проявилась найяскравіше і найчіткіше: чітко простежуються зображення суміжності літер і особливе подання проміжків між словами. За

зразком візантійської традиції перші літери кожного абзацу книги зображені у більш стриманій мініатюрній формі. Це в свою чергу свідчить про творчу самодостатність руських майстрів і вмінням наслідувати краще із кращих візантійських традицій. У процесі роботи (писанні і переписуванні книг — М. .В.) майстри руського переписного слова неодноразово брали за зразок візантійську традицію розміщення літер і слів у тексті, додаючи при цьому ще й новоутворені вже свої, руські, переписні традиції.

Про особливий розвиток книжкової справи (писання й переписування тексту, зображення мініатюр — М.В.) у Київській Русі можна висновкувати ще й завдяки двом книжковим пам'яткам які збереглися і до сьогодення: «Ізборнік Святослава» (1073) і «Трірський Псалтир» («Псалтир Еггберта») (1075). «Трірський Псалтир» зберігається у Археологічному музеї Чивідале. Приблизно у 1075 році такий псалтир перебував на теренах Володимиро-Волинського князівства і, як наслідок, наші майстри переписного слова внесли певні зміни у дану книгу: зробили перепис з латини на рідну мову й додали чимало мініатюр. Відтоді вважалося, що «Трірський Псалтир» відображував поєднання візантійських і римських художніх традицій того часу.

Серед відомих рукописних книг Київської Русі — «Юрївське Євангеліє» (1120-1128), написане у Києві на замовлення новгородського Юрївського монастиря, і служебник прп. Варлаама Хутинського (кінець XII — початок XIII ст.), який за характером оформлення спеціалісти-дослідники відносять до періоду польсько-словенської школи.

Книжкова мініатюра, так як і все книжкове мистецтво Київської Русі, розвивалось у той час під впливом візантійського мистецтва, але використовувались лише кращі традиції існуючого на той час зображуваного мистецтва Західної Європи.

Література

1. Єфремов С. Історія українського письменства / Сергій Єфремов. — К.: Феміна, 1995. - 686 с.
2. Подобедова О. И. Древнерусское искусство. Рукописная книга / О. И. Подобедова, Г. В. Попов. - М., 1972. - 255 с.
3. Солонська Н. бібліотека Ярослава Мудрого як артефакт збереження та використання документальної пам'яті християнства / Н. Солонська // Вісник Книжкової палати. — 2008. - № 2. — С. 23 — 29.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ В БІБЛІОТЕЦІ

Невід'ємною частиною діяльності бібліотеки є масова робота. В сучасній професійній літературі зустрічається декілька визначень масової роботи бібліотеки:

- сукупність методів, форм, прийомів усного, наочного, аудіовізуального і комп'ютерного просування літератури в системі бібліотечного обслуговування;
- система реалізації культурно - дозвілєвої діяльності бібліотек засобами бібліотечних заходів.

Масова робота має свою мету, завдання, теорію і методику. Методами масової роботи є бібліотечні заходи. Зазвичай, масова робота орієнтована на інтереси основних категорій читачів конкретної бібліотеки. В останні десятиліття масова робота зазнала певних змін: якщо в першій половині ХХ століття масова робота сприймалася як засіб ідеологічного впливу на читачів, то в 90-х роках вона стала менш заполітизована, відтоді їй характерна в основному освітня, інформаційна, дозвілєва спрямованість. На початку ХХІ століття форми масової роботи в бібліотеках зазнали значної трансформації. Крім традиційних методів, з'являються нові, невідомі раніше або відомі, але модернізовані.

Потрібно зауважити, що форм масової роботи дуже багато, але кожен фахівець обирає для себе найкраще те, що можна організувати в умовах кожної конкретної бібліотеки. Одним із головних принципів масової роботи є актуальність. Творчий підхід до роботи може перетворити традиційну масову форму в нову й набагато цікавішу. Так, наприклад, така традиційна форма масової роботи як усний журнал.

Усний журнал — це традиційний метод, який часто відносять до клубних форм роботи. Виник на початку ХХ століття, як відгук бібліотек на дефіцит інформації з актуальних питань. Він будується на принципах, властивих традиційному періодичному журналу, має періодичність. Методика його підготовки ділиться на декілька етапів: вибір назви, яка визначається читацьким і цільовим призначенням. Це своєрідний бренд журналу, тому назва має бути яскравою, привабливою для аудиторії. В назві відображається проблематика, спрямованість, зміст і навіть концепція журналу. Наступне: визначення складу редакційної колегії, до участі в роботі якої, крім бібліотекарів, бажано запросити фахівців, зацікавлених в популяризації даного питання — представників влади, громадських організацій, краєзнавців, а також читачів — активістів.

Розробка основних рубрик: як і в кожному журналі, в усній його формі також мають бути рубрики. Слід обирати сучасні назви, які б відповідали запитам читачів. Можна використовувати назви відомих телепередач.

Розробка оформлення: обкладинка, титульний лист, заголовки рубрик, ілюстративний матеріал надзвичайно важливі для успіху журналу. Можна використати комп'ютерні технології, мультимедійні презентації.

Підготовка конкретного номеру: це процес написання сценарію, підбір ілюстративного матеріалу, запрошення гостей та ін. Структура усного журналу складається з 3 — 4 розділів (рубрик) — сторінок. Зміст кожної з них розкриває тему журналу в цілому, відображаючи який-небудь аспект проблем. Кожна сторінка озвучується не більше 20 хвилин.

Згідно з Указом Президента України № 471/ 98 від 14.05.1998 р. 30 вересня всі бібліотеки України святкують Всеукраїнський день бібліотек. Для працівників бібліотек, викладачів бібліотечних дисциплін, студентів спеціальності «Бібліотечна справа» — це професійне свято, день, коли про них згадують керівники, вітають, вручають грамоти, інколи і грошові премії. Для всіх користувачів — це також свято, свято книги, свято установи, яка дарує можливість спілкування з книгою. Незважаючи на те, що це свято не дуже гучно святкується громадськістю, а самі бібліотекарі взагалі дуже скромні люди, хочеться, щоб у цей день для них лунали найкращі слова подяки і шани.

Сценарій усного журналу присвяченого Всеукраїнському дню бібліотек

Бібліотек@ - діалог, культура, мир!

Зала святково прикрашена.

Звучить лірична мелодія. Виходять ведучі і на фоні мелодії читають:

1 ведуча: Коли у вересні кружля осінній лист

І ллється з неба сонячне проміння,

Вшановуєм бібліотечний хист,

Бібліотечну мудрість, працю, вміння.

Бібліотечна праця — то любов.

Любов до книги, до знання, науки.

Щодня для читачів ви знов і знов

Берете мудрість вікову у руки.

У храмі книжному, у тиші віковій

Хати біляві і сади Шевченка,

Франкове слово — вічний буревій,

І зачарована Десна Довженка.

Тут Симоненка лебеді летять,

І журно ходить одинока Мавка,

Казкові гуси-лебеді не сплять,

В неволі плаче десь Маруся-Богуславка.

В книжках — і сум, і біль і щастя, й горе,

Кохання і розлука — вічний щем,

Історія, сучасність, річка, море, -

Незвіданих стежок багато ще.

Завжди у храмі хай панує спокій,

Благополуччя й щедрість книжних нив,

Щоб не спішили швидко бігти роки,

Нехай багато гарних буде див.

До вас, хранителі чудес книжкових,

Нехай приходять вдячні читачі.

Я зичу вам удачі і любові,
Хай тепло й затишно Вам буде на душі.

2 ведуча: 30 вересня — Всеукраїнський день бібліотек, свято загальнона-
родне, бо через бібліотеки на різних етапах життя проходить все населення
країни.

1 ведуча: Це свято «перших вісників краси і знань», тих, хто зберігає і пе-
редає нащадкам найдорожче, що накопичило людство — інтелектуальний доро-
бок.

3 ведуча: Хто відкриває читачам красу і силу слова, несе їм «розумне, доб-
ре, вічне» -

Разом: книгу.

2 ведуча: Щиро вітаємо вас, шановні бібліотечні працівники. Бажаємо,
щоб бібліотечна нива колосилася добірними зернами людської мудрості, які
щедро засіваєте в стінах своїх бібліотек, де зростатимуть нові покоління мудрих і
допитливих шанувальників книги.

1 ведуча: Щастя, міцного здоров'я, невичерпного оптимізму Вам! Щоб ви-
стачило наснаги, молодецького запалу для нових творчих здобутків і звершень!

2 ведуча: Будь-яке свято — це завжди багато щирих, вірних друзів, це теп-
лі слова вітань. Не виняток і наше свято. Тож до вітального слова запрошуємо
керівника навчального закладу_____.

Звучить музичне вітання_____.

1 ведуча: Бібліотека... Стародавня і вічна скарбниця людського розуму.

2 ведуча: Бібліотека — це не тільки книги. Це — концентрат спресованого
часу, поєднання тисячоліть людської думки, перенесеної в життя.

1 ведуча: Це не просто сховище земної мудрості, це своєрідний оазис, де
кожен пов'язує свою долю зі світом цивілізованої культури.

2 ведуча: Наш навчальний заклад — це насправду кузня бібліотечних
кадрів. Тут навчалось і виросло не одне покоління бібліотекарів.

1 ведуча: Серед них - і Заслужені працівники культури України, і директо-
ри обласних та районних бібліотек, і викладачі нашого училища.

2 ведуча: Сьогодні у нас в гостях люди, які закінчили наше училище у різні
роки, але пов'язали свою долю з бібліотекою назавжди.

1 ведуча: Запрошуємо на сцену директора Теремовлянської ЦБС

2 ведуча: та завідувачу методичним відділом Тернопільської обласної
бібліотеки для дітей.

(Запрошують сісти)

Далі відбувається діалог між гостями та ведучими заходу.

1 ведуча: В цей святковий осінній день бажаємо усім: викладачам
бібліотечної справи, працівникам бібліотек, майбутнім бібліотекарям: терпіння,
наснаги, успіхів в роботі та творчих злетів.

2 ведуча:

Бажаєм вам добра і довголіття,

У кожному домі хай завжди щастить.

Вік щедрий, як калинове суцвіття,

У злагоді і радості прожить.

1 ведуча:

Хай доля буде, як волошка в житі,

Душа хай буде вічно молода.

Від сонця золота, від неба вам блакиті,

Хай йдуть в минуле горе і біда.

2 ведуча:

Щоби життя здавалось добрим дивом —

Єдиним, неповторним і щасливим.

(Під час вірша дарують в залі квіти)

1 ведуча:

Нехай дарунком для вас буде пісня. (звучить пісня)

II сторінка

1 ведуча: Вихованню культурної людини найбільш успішно сприяють дві сили: мистецтво і наука. Обидві ці сили поєднані в книзі, адже книга — це знайомство з світом.

2 ведуча: Це так важливо вміти підібрати ключик і до дитячого серця, і до серця літньої людини, зробити так, щоб кожне відвідування бібліотеки стало мандрівкою в казку, в далекі таємничі світи.

1 ведуча:

Добре і щедre серце, а ще вміння, бажання, винахідливість потрібно мати бібліотечним працівникам.

2 ведуча: Шановні колеги! Успіх нашого свята сьогодні залежатиме від кожного з вас, то ж просимо вас в конкурсах професійної майстерності, продемонструвати свої знання та ерудицію (проводиться конкурс).

1 ведуча: Для участі в конкурсі «Прощавай, суржику, або коректор» запрошуємо двох учасників, студентів спеціальності «Бібліотечна справа» *(виходять на сцену)*

Суть даного конкурсу: ми пропонуємо вам вислів і хочемо почути від вас його правильний варіант.

Як правильно сказати?

- Закрийте двері — зачиніть двері;
- Мені повезло — мені поталанило;
- Любий учень — будь-який учень;
- Прийняти міри — вжити заходів;
- Ні в якому разі — у жодному разі;
- На честь ювілею — в честь ювілею;
- Являється студентом — є студентом;
- При допомозі словника — за допомогою словника
- Ми пішли до магазину за хлібом і цукерками — ми пішли до крамниці по хліб і цукерки;
- Ви звернулися не по тому адресу — ви звернулися не за тією адресою.

2 ведуча: Підведемо підсумки правильних відповідей учасників. В цьому конкурсі перемагає _____. Отримайте подарунок.

ІІ. 1 ведуча: А зараз пропонуємо провести з нашими глядачами розважальний бліц-турнір.

2 ведуча: Сьогодні є нагода перевірити, як наші глядачі знають літературу.

1 ведуча: Ми будемо називати ім'я літературного героя, а ви повинні назвати країну, в якій він жив. Наприклад: ми кажемо — Джульєтта, а ви називаєте країну — Італія.

2 ведуча: За правильну відповідь кожен з вас отримає заохочувальний приз.

- * Гаррі Поттер — Англія
- * Карлсон — Швеція
- * Снігурочка — Росія
- * Клеопатра — Єгипет
- * Проня Прокоповна — України
- * Робін Гуд — Англія
- * Стецько — Україна
- * Мауглі — Індія
- * Скарлет — Америка
- * Дон Кіхот — Іспанія
- * Шерлок Холмс — Англія
- * Котигорошко — Україна
- * Пеппі Довгапанчоха — Швеція
- * Граф Монте-Крісто — Франція
- * Том Сойєр — Англія
- * Ілля Муромець — Росія
- * Емма Боварі — Франція
- * Прометей — Греція

1 ведуча: Дякуємо нашим глядачам за активну участь в бліц-турнірі. А нам час продовжувати програму.

2 ведуча: Для участі в наступному конкурсі запрошуємо десятиох учасників на сцену (*поділити на команди*). На коробках подані слова, з яких вам потрібно скласти вислів про книгу, і вишукуватися так, щоб його змогли прочитати наші глядачі. Під цифрою один - перше прислів'я, під цифрою два - друге прислів'я. Команда, яка складе швидше прислів'я, переможе. Зрозуміли завдання?

(Одна книга тисячі людей навчає)

(Книга друг на все життя)

(Книга міст у світ знань)

(Книгу читати не язиком чесати)

1 ведуча: Перемогла _____ команда. За участь в цьому конкурсі отримує призи.

2 ведуча: Зараз пропоную вам трішечки напружити свою пам'ять у вікторині під назвою «Бібліотекар-читач». Запрошуємо на сцену трьох студентів ІІ-го курсу та трьох студентів І —го курсу спеціальності «Бібліотечна справа»

1 ведуча: Ми будемо зачитувати уривки з твору, а ви повинні вгадати його назву і автора. Яка команда назве більше назв творів, та перемагає.

2 ведуча:

"О, не журися за тіло!

Ясним, вогнем засвітилось воно,
чистим, палючим, як добре вино,
вільними іскрами вгору злетіло.

Легкий, пухкий попілець
ляже, вернувшись, в рідну землю, —
стане початком тоді мій кінець.

Будуть приходити люди,
вбогі й багаті, веселі й сумні,
радощі й тугу нестимуть мені,
їм промовляти душа моя буде.

(Монолог Мавки. Л. Українка «Лісова пісня»).

1 ведуча:

Я вам пишу — чи не доволі?

Що можу вам іще сказати?

Тепер, я знаю, в вашій волі

Мене презирством покарають.

Та як мене в нещасній долі

Хоч пожаліти ви ладні,

То відгукнетеся мені. (О.С. Пушкін «Євгеній Онегін»)

2 ведуча:

...Квіти мої, діти!

Виростав вас, доглядав вас, -

Де ж мені вас діти?

В Україну ідіть діти!

В нашу Україну,

Попідтинню, сиротами,

А я тут загину.

Там знайдете щире серце

І слово ласкаве,

Там знайдете щирі правду,

А ще, може, й славу... (Т.Г. Шевченко «Думи мої, думи мої»)

1 ведуча:

В цьому, напевно, правда пташина...

А як же людина? А що ж людина?

Живе на землі. Сама не літає.

А крила має. А крила має! (Ліна Костенко «Крила»)

2 ведуча:

Сини мої невеликі,

Нерозумні діти,

Хто вас щиро без матері

Привітає в світі?

Сини мої! орли мої!

Летіть в Україну —
Хоч і лихо зустрінеться,
Так не на чужині.

(Т.Г. Шевченко «Гайдамаки»)

1 ведуча:

Панські Петро для чинів тре кутки,
Федір-купець обдурити прудкий,
Той зводить дім свій на модний манір,
Інший гендлює, візьми перевір!
Я ж у полоні нав'язливих дум:
Лише одне непокоїть мій ум.

(Г. С. Сковорода «Всякому місті звичай і права»)

2 ведуча:

В житті мене ти й знать не знаєш,
Ідеш по вулиці - минаєш,
Вклонюся - навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тям,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні. (Іван Франко «Чого являєшся мені у сні?»)

1 ведуча:

От ми переконалися в професіоналізмі, творчості, ерудиції наших майбутніх бібліотекарів.

Перемогла команда _____

(Вручають призи)

2 ведуча:

У будь-якій справі потрібен талант. Талант потрібен письменнику, щоб написати книгу, художнику — щоб створити картину, артисту, щоб заспівати пісню...

А чи потрібен талант бібліотекарю? І який саме? Насамперед, потрібен талант, щоб розкрити книжкове багатство користувачу. А ось складовими цього головного таланту бібліотекаря мають бути інші таланти — і співочий, і танцювальний, і поетичний. Та чи перелічити їх усі? Наші майбутні бібліотекарі також мають певні здібності. І в цьому ви зможете зараз переконатись (звучить музичний твір у виконанні студентів спеціальності).

VI. **2 ведуча:** Учасниками нашого свята сьогодні є студенти першого курсу спеціальності «Бібліотечна справа». Запрошуємо Вас на сцену.

1 ведуча: Просимо першокурсників виголосити присягу на вірність бібліотечній справі. Для зачитання тексту присяги запрошується ...

Ми, студенти першого курсу спеціальності «Бібліотечна справа», поповнюючи лави бібліотечних працівників, урочисто присягаємо:

- присвятити своє життя служінню її величності книзі;
- зберігати її для сучасників і нащадків;
- бути висококваліфікованим професіоналом своєї справи;
- високо і гордо нести звання бібліотекаря!
- **Присягаємо! Присягаємо! Присягаємо!**

2 ведучий: Просимо зайняти свої місця.

Звучать слова:

Нас усі уявляють мудрими,
 Нас усі уявляють скромними,
 В окулярах на ніс насунутих,
 Книговидачею заклопотаними.
 Але ми — не лише розумниці,
 Не сухі і безликі книжниці.
 Ми — хранительки вічної мудрості
 І невдячної справи подвижниці.
 Ми чарівні своєю привітністю,
 І людей любим більше, ніж літери.
 Наші душі наповнені ніжністю,
 В інформації морі ми — лідери.
 Ми удачу на гроші не міряєм,
 Всі життєві пізнавши істини.
 Ми у краще майбутнє віримо,
 Залишаючись оптимістами.
 Україну свою ми любимо,
 І історію нашу знаємо,
 Ідеали наші не зрадимо,
 Бо героїв своїх пам'ятаємо!

III сторінка

Демонстрація фільму «Герої творять дійсність — сучасність творить героїв»
 (підготовленого на основі конкретних фактів від Революції Гідності до героїзму
 воїнів АТО).

- Ще раз вітаємо вас з Всеукраїнським днем бібліотек
- Зичимо Вам злагоди, миру та добра
- На все добре
- До нових зустрічей!

Література

1. Амеліна, Є. Інноваційні послуги сучасних українських бібліотек / Є.Амеліна, В.Пілярчук // Бібл. планета. - 2012. - №1. — С. 14 — 19.
2. Вилегжаніна, Т. Інновації — визначальний фактор розвитку бібліотек України / Т. Вилегжаніна // Бібл. планета. — 2009. - №3. — С. 6 — 9.
3. Вимоги часу — нові форми роботи: методичні рекомендації [електронний ресурс] / Великоберезнянська центральна районна бібліотека; уклад. Лазорець Т.В. — 2015.
4. Ковальчук, С. Сучасні форми роботи в бібліотеках / С.Ковальчук //Бібліотечна планета. — 2014.- №2. — с. 24-26.

Я.К. САПЕГО,

аспірант Харківської державної академії культури

ТРАДИЦІЯ ХОРОВОДА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ

Анотація. У статті обґрунтовано та розглянуто традиція хороводів в українському національному хореографічному мистецтві календарної обрядовості українців. Виокремлено та проаналізовано приклади зазначеного жанру народного танцювального мистецтва із річного циклу обрядів. Визначено місце і значення хороводів в обрядовості українців.

Ключові слова: танець, хоровод, танцювальна культура, календарна обрядовість.

Постановка проблеми: український народний танець має свою першооснову, першоджерело, першопочаток. Коли йдеться про культуру того чи іншого народу, доводиться враховувати не лише безпосередні його культурні досягнення, а й ту спадщину, яку він успадкував від своїх етнічних попередників, з яких утворився і сам даний народ.

Це стосується культури всіх народів світу, в тому числі українського народу. Специфіка життя давніх східнослов'янських племен -древлян, дреговичів, кривичів, в'ятичів, сіверян, полиняй, білих хорватів, бужан та ін. - слугувала за основу самобутнього, оригінального хореографічного мистецтва українського народу.

Прадавні українські обряди й танці супроводжувались музичним супроводом на інструментах: пентахорді (вид арфи), кувинчках (своєрідних флейтах), сопілках, трубах, рогах, гусях, гудках, трембітах, решітках, дудках-сопелях, домрах, накрах (вид литавр).

Усі обряди, магічні звертання, заклинання тощо безпосередньо залежали й були органічно пов'язані з землеробством та анімалістичним культом.

Анімалістичні уособлення стихійних явищ у живих образах у народних іграх, обрядах зводилися до бажання полегшити працю, підпорядкувати явища природи й забезпечити собі добробут.

За Київської Русі церква вела нещадну боротьбу з язичницькими звичаями, обрядами, традиціями, оголосивши їх "бісівськими", а отже й з їхніми носіями, творцями народного мистецтва. Однак, не досягнувши бажаної мети, священнослужителі прилаштовують більшість народних обрядів до свого календаря: зустріч весни до великодніх християнських свят; русальні свята — до християнської Трійці; Івана Купала - до свята Іоанна Хрестителя; Коляду — до різдвяних, а щедрівки - до йорданських свят.

Ряд обрядових ритуалів було перенесено безпосередньо до церкви. Скажімо, посвячення паски та крашанок на Великдень, обжинкових вінків - на Маковія, яблук — на Спаса тощо. Так зароджувався один із найдавніших видів українського народного танцю «хоровод».

У давнину виконання їх було пов'язане з певними обрядами, що входили до традиційних календарних циклів: зустріч весни (веснянки, гаївки, гагілки тощо); відзначення літа (Купала, русалії, Спаса тощо); осінній цикл (збирання врожаю тощо); зимовий (колядки, щедрівки).

Тематика у цих хороводів була найрізноманітнішою, включаючи навіть елементи, запозичені з язичницької релігії (у відображенні явищ природи, Купала, зажинки, обжинки тощо).

Але донині не існує комплексного дослідження, присвяченого з історії становлення та розвитку українського хороводу.

Мета статті: проаналізувати тенденції та становлення хоровода в українському національному хореографічному мистецтві.

Стан дослідження: Історію розвитку та становлення українського хороводу вивчало чимало дослідників з українського національного хореографічного мистецтва: К. Василенко, А. Кривохижа, Б. Кокуленко, В. Шкоріненко, А. Гуменюк, О. Воропай, Ю. Климець, Е. Линева та ін.

Грунтовно дослідив історію розвитку українського хороводу та його різновиди, В. Скуратівський у науковій праці «Свята українського народу».

Виклад основного матеріалу: хоровод - це найдревніший прояв народного генія - зберіг свою першооснову.

Започатковані у давні віки в обрядово-звичаєвій поезії, ліричні, зворушливі хороводи, які на Наддніпрянщині, Поділлі, Волині називають веснянками, а в деяких надбужанських і забужанських селах тій ж Волині - рогульками; на Галичині - гаївками (ялівками, яголойками, гагілками, галагілкамн, явілками, маївками тощо) на Слобожанщині і в деяких районах Чернігівщини та на північному сході Сумської області - карагодами, були безпосередньо пов'язані з трудовою діяльністю людини [3, с. 32].

Хороводи виникли і сформувалися протягом віків у певних географічних, історичних, соціально-економічних умовах в результаті розширення амплітуди діяння народних ігор, ігрищ, що були невід'ємною частиною звичаєвості, язичницьких пережитків у тих чи інших етнічних групах людей. Всі ці обставини дали поштовх до створення певних варіантів музично-хореографічного фольклору, появи місцевих, локальних варіантів.

Весну слов'яни зустрічали урочисто, радісно, святково, з піснями, іграми, розвагами, танцями, що в народі поетично й образно називали веснянками.

За традицією веснянок співали і водили лише дівчата, яких нерідко порівнюють з красним сонцем (це відгомін ще матриархату) — в ранні часи вони були володарками багатьох весняних, русальних, купальських ігрищ.

У пізніші часи в хороводах, точніше в хороводних іграх, вже беруть участь і чоловіки (про це свідчать тексти багатьох хороводних ігор). Інколи ролі батька, матері грали літні чоловіки та жінки.

Діти завжди бували на народних святах. Дорослі нерідко "підстроювали" їх у кінець, "щоб вчилися танцювати". Існує й цілий ряд суто дитячих ігор, розваг, хороводів, танців, забав. Такими є хороводні ігри "Кіт і миша", "Коровай", "Дід і баба", "Город" та ін. [4, с. 54].

Взірці обрядової поезії входять у сьогодення не як етнографічні музейні експонати, а як цілющі фольклорні джерела, спроможні задовольнити найвищі вимоги нашого сучасника, полонили його чарівною мелодією, натхненим поетичним текстом, динамічним іскрометним танцем. Питання загального внутрішньо жанрового поділу вивчали дослідники народної поетичної творчості. Як правило, хороводи поділяються на три групи: хороводні пісні, ігрові хороводи, хороводні танці [7, с. 64].

Підтримуючи таку класифікацію видів, пропонуємо з третього різновиду виділити два самостійні: хороводний питець з піснею та інструментальним супроводом і хороводний танець у супроводі тільки інструментальної музики. Залежно від змісту, стилістичних, хореографічних особливостей, елементів акторської гри тощо маємо такі різновиди: хоровод, хороводна пісня — класична форма синкретичного мистецтва (слово, музика, хореографія) — "А вже весна", "Ой Іванчику-білоданчику", "Плету, плету лісочку"; хороводна гра-розвага, ігрові хороводи в супроводі пісні, ганцю чи поєднання цих двох компонентів ("Подушечка", "Теща і зять", "Гей, жінко, додому, додому!"; хороводний танець з піснею та інструментальним супроводом ("Ой зав'ю вінки", "Марена"); хороводний танець з інструментальним супроводом ("Голубок-голубочок", "Подоланчик", "Перепілка") [1, с. 23].

Хоровод, хороводна пісня — масова вокально-хореографічна дія, в якій усі учасники виконують пісню, супроводжуючи її простими кроками, ходим в ключі або в колі. Основна увага приділяється вокалу.

У мелодії закладено основний емоційний зміст, а поетичний текст та хореографія відходять на другий план. У цьому різновиді основне образно-тематичне начало, а отже мелодична лінія пісні, ж правило, зосереджена у заспіві.

Хороводна гра-розвага, ігрові хороводи в супроводі пісні, танцю чи поєднання цих двох компонентів. Хороводна гра як підпорядковано-змістовний елемент обрядовості займає тут одне з провідних місць. Кожний обряд, традиція, звичай мають певний зміст, позаяк останній є результатом: вдалого полювання, перемоги над ворогом, проводів зими і зустрічі весни, початку та закінчення польових робіт, повноліття, весілля тощо. Незаперечне й те, що кожний обряд має лише йому притаманний розвиток дії, церемоніал і т.ін. Скажімо, святкування приходу весни відрізняється від зустрічі осені; весілля — від новорічних свят тощо.

Для підняття динамічного тону в ігрищах, обрядах використовуються хороводи, окремі танцювальні рухи, стрибки, підскоки, елементарні присядки, повороти. Разом із елементами гри, ілюстративними жестами, мімікою вони доповнюють дію.

У народних іграх-розвагах, починаючи від відтворення усіма учасниками Ілюстративної дії і кінчаючи розгорнутими ігрищами (за характером та формою останні відносяться до народної драми), дуже вдало поєднуються драматичні елементи: дія, наявність художнього образу, діалогічні форми тощо з поетичними та музично-хореографічними: слово, ритм, пластика. Надзвичайно влучне визначення дав хороводам К. Василенко: "Хоровод - це драматична дія, у якій розігру-

ються під пісню, відповідно до її тексту (розрядка наша), сцени, що являють собою найбільш яскраві риси побуту народу" [2, с. 34].

З думкою К. Василенко перекликається О. Біленький, зауважуючи, що зміст, перекинутий народними іграми від обряду до драматичним видовищ, пройдено, і ми вже на ґрунті, де зароджується комедія" [2, с. 58].

Додамо, що для свого зародження комедія мала все, або майже все: і персоніфіковані образи (Сонце, Місяць, Зима, Весна, Літо тощо), і антропоморфічні уявлення про перевтілення звірів, птахів, рослин в образи людей, і цілий ряд персонажів у найрізноманітніших драматичних колізіях (парубок і дівчина, батько й мати, свекруха й свекор, теща й тесть, нелюб тощо). Якщо ж доповнити це сюжетною основою та поєднати її з музичним супроводом, то перед нами постане закінчена вистава.

У цій категорії хороводних ігор ми вже не маємо підстав вести мову лише про триєдність. На жаль, на елементи драми дослідники-музикознавці не звертають достатньої уваги, мало того, вони не вважали і не вважають їх за повноцінний четвертий компонент синтезу мистецтва в хороводах. А саме у хороводах, музичних іграх, розвагах закладались основи первісної народної драми, які в подальшому перейшли в народний театр. Солісти-виконавці, безперечно, були прародичами скоморохів, а тому й акторів народної драми. Не останню роль серед учасників відіграє хороводниця - провідниця чи провідник. Справа не в назві, що побутує в тій чи іншій місцевості, а в тім, що на Ці ролі обиралися найкращі, найталановитіші виконавці хороводів: співачки, співаки й танцюристи (залежно від характеру хороводу), які добре знають репертуар, користуються загальною прихильністю всіх учасників, кмітливі, дотепні. Від них залежить вибір пісень, їхня послідовність з іншими видами розваг (танцями, іграми тощо). На Україні найчастіше за водія обирають жінку, інколи право водити хоровод надають дівчині на виданні, а також літній жінці. Якщо в хороводі тямущий водій, то навіть безголосі учасники підспівують чи пританцьовують [4, с. 61].

У хороводах чи в іграх з любовним змістом від учасників -солістів, які часто змінювались залежно від тексту, не вимагалось якогось обширного хисту - сам ігровий елемент чи взаємні симпатії допомагали учасникам знайти свій образ.

Певне соціальне довкілля, нові умови життя змінювали деякі хороводи й за змістом, і за формою, проте у них залишалась драматична основа, яка розігрувалась під текст пісні й ілюструвалась сценами, що відображують найбільш яскраві риси життя та побуту народу ("Дружба", "Молодець").

Зазвичай, невелика деталь у рядженні (вуса чи борода з клоччя або з кожушини) допомагає виконавцеві створити той чи інший образ. Це ж стосується і тих, хто зображує у хороводах птахів, тварин, звірів (хвіст із мотузки, вуха з обрізків шкіри тощо). Якщо ж доповнимо костюм Ще й примітивною маскою — "машкарою" й візьмемо до рук атрибути (ціпок, батіг, бубон, сопілку тощо) — то це вже справжній персонаж.

У багатьох хороводах солісти використовують аксесуари (пінки, стрічки тощо). Так, червона стрічка чи хустина в руках умілих хороводників - своєрідний

сигнал-заклик до початку танцю. Це спричинює не тільки місцезнаходження ведучої на певній відстані од решти учасників, а й етичний бік цієї дії - не вдаватися до вигуків [3, с. 71].

Хороводний танець з піснею, як правило, виконується у повільному темпі. Це пов'язано насамперед з вокальною стороною. Лексика та композиційна побудова дуже лаконічні і прості для виконання. Відповідні і до музичних періодів (по 8 тактів звичайний і 16 тактів збільшений) і хореографічні структурні побудови, які вже поєднуються з точними музичними повторами. Розширюється діапазон композиційних засобів.

Цікавий за композицією хороводний танок "Марена", в якому дівчата, танцюючи та співаючи, плетуть вінки, прикрашають Марену вінками, квітами, стрічками. Під час танцю учасниці створюють елементарні побудови-зірочки, горизонтальні лінії, подвійні кола тощо. Проте такі малюнки-побудови не заважають виконувати пісню виразно, мелодійно [4, с. 74].

У русальному хороводному танці "Ой зав'ю вінки" дівчата за допомогою віночків - прадавнього символу шлюбу, — виплетених з польових квітів, ведуть, співаючи, своєрідний орнаментальний хоровод. Малюнок залежить від ведучої і будується у формі кола, півкола тощо. Створення певних сталих художніх взірців з використанням при цьому імпровізаційних елементів невід'ємна риса української народної хореографії, яка зазнала подальшого розвитку в сучасному народно-сценічному танці. Неповторні виконавці-імпровізатори одного руху чи образу є в кожному ансамблі народного танцю.

У деяких хороводах у процесі тривалого еволюційного розвитку поетичне слово поступово втратило своє домінуюче значення і передало образно-дійові функції пластиці руху.

Нині маємо багато хороводів та хороводних танців з ідентичними назвами "Бондар", "Шевчик", "Коваль", "Гречка", "Льон", та ін.

У хороводні танці поступово трансформувались і деякі хороводи, в яких солісти, поступово удосконалюючи свій хореографічний текст, прискорювали темп виконання (причому їхня дія аж ніяк не втрачала свого первісного значення). Так, поступово переходять у танець "Подоланочка", "Голубка", "Перепілка". Нерідко з плином часу в хороводних танцях змінюється музичний супровід, який відрізняється від хороводів не тільки темпоритмом, а й мелодією. Залежно від темпу виконання хороводні танці поділяються на повільні та швидкі. Зустрічаємо й мішані темпи (заспів повільний - приспів швидкий) [4, с. 29].

У повільних - акцент припадає на просторово - плоскісний малюнок ("Ворітця", "Змійка", "Заїнько" тощо). У деяких танцях відчутний зображальний елемент ("Льонок", "Просо", "Очерет") широко використовуються орнаментальні малюнки.

Хореографічна лексика хоровода: кроки, припадання, доріжки тощо. Учасники не служать фоном, як це було в ілюстративних хороводних піснях, а активно діють разом з солістами - імпровізаторами.

Слід відмітити, що поруч з стандартними побудовами-схемами хороводного танцю значно поширюється танець-імпровізація. Це той майбутній місток, який

поєднає хороводний танець із побутовим, залишаючись самотійною формою народної хореографічної творчості [5, с. 39].

Під час щедрювання, колядування, як збиралося багато людей (наприклад, зимові ярмарки), на Україні водили метелицю ("Хурделиця". "Заметіль", "Веремя"). Дівчата, хизуючись перед парубками, одягали кожушки, найкращі хустки. Хороводи чергувалися із зимовими іграми та розвагами (гра в сніжки, штурм снігової фортеці), а також з вертепом різноманітними масовими діями, рядженнями. "Метелиця" з хороводу в супроводі пісні поступово трансформувалась у хороводний танець, а з розвитком танцювальної техніки (з виділенням солістів, виконанням складних па) і в побутовий народний танець [5, с. 18].

Незважаючи на диференціацію цих різновидів, серед них зустрічаються й окремі варіанти з єдиною темою, сюжетом тощо. І хоч не завжди чітко окреслюються кордони між цими різновидами, аналізуючи загальну структуру твору та визначаючи питому вагу тих чи інших виражальних засобів у ньому, можемо віднести той чи інший хоровод до певної групи.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши історію становлення та розвитку хоровода, ми дійшли висновку, що люди черпали ідеї для рухів у природи.

Отож, бачимо, що у танках і хороводах, супроводжуваних простими за змістом співами, люди розбуджували бадьору енергію, життєрадісний настрій, прагнучи передати їх навколишній природі, розбуркати своїми імітаційними рухами й діями її сили до нового життя, вплинути на неї в бажаному напрямі.

Синкретична цілість хороводів (коли слова, мелодії, міміка, танкові рухи й драматична дія ще не розчленовані) підпорядковувалась в первіснообщинну добу практично-магічній меті: прикликати весну, прогнати зиму, виворожити урожайне літо, напроорокувати дівчатам і хлопцям щасливе обрання пари і весілля.

Живуче в умовах натурального господарства, перебуваючи в постійній залежності від природи, людина на ранніх ступенях свого розвитку уважно придивлялась до природних явищ і ставилася до них чисто практично. Відголоски цього можемо помітити зокрема і на особливостях хороводів календарної обрядовості.

Література

1. Авраменко В. Українські національні танки (музика і стрій) / Василь Авраменко. — В.: Мистецтво, 1946. — 72 с.
2. Василенко К. Лексика українського народно-сценічного танцю / Ким Василенко. — К.: Мистецтво, 1996. — 296 с.
3. Верховинець В. Теорія українського народного танцю / Василій Верховинець. — К.: Музична Україна, 1980. — 167 с.
4. Гуменюк А. Українські народні танці / Андрій Гуменюк. — К.: Наукова думка, 1969. — 612 с.
5. Вірський П. У вихорі танцю / Павло Вірський. — К.: Мистецтво, 1977. — 143 с.

Н.В. СТЕФІНА,

кандидат педагогічних наук, доцент Інститут культури та мистецтва,
кафедри хорового диригування, вокалу та методики навчання музики
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВНЕСОК К. ОРФА У ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: НОВАТОРСТВО ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ

Анотація. У статті обґрунтовуються теоретичні аспекти педагогічної системи музичного виховання дітей німецького педагога—музиканта, композитора К. Орфа, її новаторство та доцільність використання на уроках музичного мистецтва в молодших класах.

Ключові слова: музичне виховання, музична культура, елементарне музикування, «Шульверк».

Стефина Н. В. Научно-педагогический вклад К. Орфа в решение задач музыкального воспитания младших школьников: новаторство и целесообразность.

Аннотация. В статье обосновываются теоретические аспекты педагогической системы музыкального воспитания детей немецкого педагога—музиканта, композитора К. Орфа, ее новаторство и целесообразность использования на уроках музыкального искусства в младших классах.

Ключевые слова: музыкальное воспитание, музыкальная культура, элементарное музицирование, «Шульверк».

Постановка проблеми. Процес реформування життя суспільства, який ми спостерігаємо в теперішній час, зачепив, зокрема, і систему музичної освіти і виховання, в рамках якої, поряд із традиційними типами навчальних закладів й широко розповсюдженими методами і прийомами, все більшу роль відіграють альтернативні форми навчання. В кожній країні формуються більше або менше яскраві національні педагогічні школи, які наслідують певні художні ідеали, зберігають і розвивають національні традиції музичного виховання. Між цими школами відбувається обмін досвідом, проходить процес як культурної, так і педагогічної взаємодії. Сучасна українська школа шукає нові особистісно—орієнтовані підходи до освіти, намагаючись об'єднати їх із освітніми стандартами, існуючими предметними програмами. У зв'язку з цим, освітня система України потребує реформування музичного виховання в школах різного типу, загальноосвітніх зокрема, оскільки в розумінні сьогодення все, що пов'язане з музикою, на фоні важливості перетворень в шкільній системі не виглядає серйозно і важливо. Але між тим, в освітніх системах західних країн досить активно, плідно і відповідально проводять реформу музичного виховання в школах, оскільки нові досягнення психології і педагогіки довели важливу роль музичних уроків не тільки в естетичному, але й у інтелектуальному розвитку дітей. В результаті таких змін досить велика увага приділяється активним формам роботи дітей на музичних заняттях. Це означає, що дитина, яка безпосередньо практично займається музикою, ду-

має, відчуває, розвивається по—іншому, ніж та, яка про неї лише б говорила або ж слухала.

У світовій педагогіці є кілька відомих систем (педагогічних концепцій) музичного виховання дітей, які стали основою для розробок програм і методик. Однією з них є поширена більш ніж у 40 країнах світу система музичного виховання Карла Орфа, відомого німецького композитора XX століття, музиканта, педагога.

Карл Орф розробив систему комплексної музичної діяльності дитини, яка базується на інтеграції (взаємозв'язку, взаємопроникненні) слова, музики, руху, тобто співу, танцю, драматизації та гри на спеціально створених ударних музичних інструментах. Педагогічні принципи власної методичної системи музичного виховання дітей К. Орф висвітлив у методичному п'яти томному посібнику «Schulwerk» («Шульверк»), який став результатом його багаторічної експериментальної музично—педагогічної діяльності. Таким чином, методична система К. Орфа створює передумови для розкриття творчого потенціалу кожної дитини через участь її у різноманітній музичній, творчій діяльності, яка приносить радість і захоплення.

Аналіз актуальних досліджень. Дану проблему досліджували: В.В. Бабешко, Л.А. Баренбойм, С. Білоус, Т. Боровик, Т. Вусик, І. Голікова, О. Забурдяєва, Г. Кеетман, В. Келлер, В. Літвінов, О. Леонтьєва, Ф. Мarmorштейн, О.Я. Ростовський, Т. Тютюннікова та інші [1; 2; 3; 4; 5; 15; 7; 8; 9; 10; 11; 13].

Мета статті — обґрунтувати теоретичні аспекти методичної системи музичного виховання дітей німецького педагога—музиканта К. Орфа, її новаторство та доцільність використання на уроках музичного мистецтва в молодших класах.

Виклад основного матеріалу. Нові умови життя, нова система суспільних пріоритетів неминуче приведуть і до змін як музичного побуту, так і музичних потреб різних прошарків населення. Все це, в свою чергу, вимагає підготовки педагогів—музикантів нового профілю, здатних задовольнити різноманітний попит суспільства. В пошуках нових форм і методів навчання музики незамінну роль може зіграти вивчення історії музичної педагогіки, яка накопичила багатий арсенал прийомів і методів навчання, які забезпечують передачу досягнень музичної культури й художньої майстерності від одного покоління до іншого, «Добрива збагачують землю і дозволяють зернам проростати, музика пробуджує в дитині сили і здібності, які б по—іншому ніколи не розквітли», — писав Карл Орф [16, с. 7].

Ідея Карла Орфа полягала у тому, що в основі навчання музики лежить «принцип активного музикування» і «навчання в дії». На думку педагога—музиканта, дітям потрібна своя музика, яка спеціально призначена для музикування на початковому етапі, оскільки початкова освіта повинна бути наповнена тільки позитивними емоціями і радісними відчуттями гри. Комплексне навчання музики уроці надає широкі можливості для творчого розвитку здібностей кожної дитини. Головним К. Орф вважає створення атмосфери успіху на уроці, що виявляється потім у захопленні дітей, їх внутрішньому комфорті, бажанні проявити себе на уроці в ролі активного учасника.

Намагаючись проникнути у таємниці природної музикальності людини, К. Орф виходив з того, що кожен її крок в осягненні духовного у мистецтві є водночас ствердженням елементарної першооснови. Першоджерелом музики він вважав ритм, якому не можна навчити, але який можна вивільнити у людині як живу силу організму і всього біологічного життя.

Розглянемо зміст поняття «музичне виховання», досить часто вживаного в нашій роботі за словником—довідником: «Музичне виховання — це процес, який передбачає цілеспрямований і систематичний розвиток музичних здібностей дітей, формування емоційної чутливості, здатності розуміти і глибоко переживати художні образи мистецтва» [6, с. 126].

О. Апраксина, Л. Дмитрієва, А. Зіміна, Я. Кушка, Е. Печерська, О. Ростовський, Н. Черноіваненко вважають, що музичне виховання — це процес, в ході якого розвиваються музичні і творчі здібності учнів, формуються їхні погляди, переконання, духовні потреби, музична культура в цілому [13].

Карл Орф вважав, що музичне виховання не повинно обмежуватися лише розвитком слуху, ритму, сприйманням музики, навчанням співу і гри на інструментах. Завдання музичного виховання — стимулювати і спрямовувати творчу фантазію, вміння імпровізувати, творити у процесі індивідуального і колективного музикування. У цій роботі слід опиратися на зв'язок музики з жестом, словом, танцем, пантомімою [9, с. 6]. Таким чином, результатом півстолітніх зусиль Т.С. Орфа і його соратниці Г. Кеетман стала струнка концепція відродження і виховання природної музикальності людини, раціональні організаційні форми її реалізації, знайдені й удосконалені засоби втілення педагогічного задуму.

Педагогічні принципи К. Орфа втілені у методичному посібнику під назвою «Schulwerk» (назва походить від двох німецьких дієслів «wirken» і «schulen» — «діяти» і «навчати», тобто «навчати в дії»). Це п'ятитомне (антологія) зібрання найпростіших партитур для дитячих інструментів, пісень для хорового виконання з інструментальним супроводом, вправ у вимові та декламації, ритмічних вправ, театралізованих сценок. До збірок входять твори, побудовані на матеріалі народних пісень, на фольклорних текстах (приказках, загадках, прислів'ях, лічилках, дражнилках тощо). Партитури написані зовсім не для того, щоб діти їх розуміли і демонстрували свої вміння. Це моделі, створені професійним композитором і призначені для стимулювання музичної творчості дітей. Це споріднює «Шульверк» з народним музикуванням, учасники якого також нерідко продовжують творити на основі вже складених у народних традиціях зразків. У посібнику даються також рекомендації щодо залучення дітей до музики, активної творчої діяльності, яка б приносила радість і задоволення [15].

Мета музичного виховання, на думку Карла Орфа, — формування музичної культури як невід'ємної частини духовної культури особистості. Кінцевою метою музичного виховання К. Орф вважав виховання особистості в дусі гуманізму, вивільнення пригнічених цивілізацією її природних сил, розвитку творчих здібностей. «Ким би не стала надалі дитина — музикантом чи лікарем, учнем чи робітником, — писав К. Орф у «Шульверку», — завдання педагога — виховати у ній творчий початок, творче мислення. В індустріальному світі людина інстинктивно

хоче творити і цьому слід допомогти. Проте прищеплення бажання і вміння творити виявлятимуться у будь-якій сфері майбутньої діяльності дитини» [15, с. 80].

Прогресивні новаторські ідеї К. Орфа такі:

- загальний музично—творчий розвиток дітей;
- дитяча музична творчість як метод активного музичного розвитку і становлення творчої особистості;
- зв'язок дитячої музичної творчості з імпровізаційними традиціями народного музикування.

Новаторство німецького педагога і композитора ХХ століття Карла Орфа особливо виявилось у продуманому використанні «елементарної музики». Який зміст вкладався ним у це поняття? Насамперед, слово «елементарний» означає: первісний, початковий, найпростіший, головний. Елементарна музика — це зовсім не примітивна музика, вона опирається на ті народні музичні й мовні джерела, які дали їй початок. «Елементарна музика — це не музика сама по собі: вона пов'язана з рухом, танцем і словом; її потрібно самому створювати, в неї слід самому включатися не як слухачу, а як її учаснику», — писав К. Орф [10, с. 89]. «Елементарна музика» у найпростішій формі може передавати значущий зміст і ні в якому разі не є примітивним, другорядним мистецтвом. Справді, хіба можна назвати примітивними такі, скажімо, українські народні пісні, як «Щедрик» або «Дударик» з їх елементарними мелодіями?

Педагог вважав, що для дієвого музичного виховання надзвичайно важливо, щоб дитина з ранніх років могла припасти до живих джерел мистецтва, навчитися зі слова, ритму, руху творити музику. Тому К. Орф відмовився від використання на першому етапі композиторської музики і обрав шлях активізації музичної діяльності дітей через їхнє власне музикування, спонукання їх до імпровізації й створення власної музики.

Висновки. Отже, узагальнюючи вищесказане, ми вважаємо, що сутність системи музичного виховання Карла Орфа полягає у розвитку вільного, не — скутого умовностями сприймання і відношення до музичного мистецтва. Пройшовши через власну творчість, пізнавши закони «елементарної музики», можна передбачити, що слухач буде підготовлений до спілкування з музичною культурою в цілому, куди він увійде як невід'ємна її частина. Це в якійсь мірі гра, але це ще й праця, тому привите бажання працювати, вихована потреба у власній творчості будуть потім перенесені на більш широкі області діяльності. Тому «Шульверк» Карла Орфа — система цілісного музичного виховання дітей, яка наближена до можливостей та інтересів звичайної дитини. Її ключові позиції актуальні й досі, як — от:

- ставлення до дитини як до самоцінної особистості, повага до неї, прийняття будь-яких її індивідуальних проявів;
- створення на занятті (уроці) атмосфери гри;
- дотримання принципу «для дитини, а не над нею».

Література

1. Бабенко В.В. Карл Орф. — М., 1979.
2. Баренбойм Л. Карл Орф и институт Орфа // Советская музыка — 1969. — №5.
3. Білоус С. Озвучений рух// Мистецтво. — 2013. — №3 (29). — С. 5–8.
4. Вусик Т. Музична лабораторія, або Давайте шуміти! // Музичний керівник. — 2013. — №5. — С. 16–23.
5. Голикова И.А. «Триумфы К.Орфа». — М., 1974.
6. Гончаренко С. Український педагогічний словник — К. : Либідь, 1997.—374 с.
7. Келлер В. Введение в музыку для детей // Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа: Сборник статей (Под ред. Л. Баренбойма). — М., 1978. — С.46–56.
8. Литвинов В. Зальцбург; Институт Орфа // Музыкальный журнал — 1968. — № 11.
9. Леонтьева О.Т. Карл Орф. — М. : Музыка, 1984. — 334 с.
10. Леоитьева О. «Экспериментальная» музыка в основе «экспериментальной» педагогики //Сов. музыка. — 1978. — №2. — С. 21–25.
11. Марморштейн Ф. Экспериментальная работа на уроках сольфеджио в специальной средней музыкальной школе // Музыкальное воспитание в СССР.: Сб. статей. — Вып. 11. — М., 1978. — С. 56–62.
12. Нечволод Л.І. Сучасний словник іншомовних слів. — Харків : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. — 875 с.
13. Ростовський О. Л. Методика викладання музики в початковій школі: Навчально—методичний посібник. — 2-е вид. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2001. — 236 с.
14. Система детского музыкального воспитания Карла Орфа / Под ред. Л. А. Баренбойма. — М. : Музыка, 1970. — 160 с.
15. Элементарное музыкальное воспитание по системе Карла Орфа / Сост. и общая редакция серии Л.А. Баренбойма. — М.: Советский композитор, 1968. — 367 с.

О.В. ЧУЄВА,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри графічного дизайну та реклами
Київського національного університету культури і мистецтв

ХРОНОТИПОВІ ЯКОСТІ ПАКУВАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Конкуренція серед товарів поширених на споживчому ринку, потребує постійного оновлення форм їх представлення, що асоціюється з оновленням якості самих товарів та модернізацією їх виробництва. Однак, процес встановлення художньо-образних характеристик пакувальної продукції має чітко виражену специфіку. В ньому інноваційні пропозиції маркетологів та дизайнерів стикаються з протидією вже сформованого у суспільстві «ідеалізованого» образу продукту втіленому в пакуванні.

Вже класичним прикладом перемоги сформованого образу над економічно й раціонально обґрунтованими інноваціями, є пакування для кетчупів «Heinz». Видовжена пляшка кетчупів стала символом гостинності в Америці. Спроби змінити її, кожного разу приводили до повного ігнорування споживачів, які ототожнювали такі зміни з втратою традицій якості, внесенням небажаних смакових додатків, тощо. Водночас, повернення до усталених образних характеристик вкупі з незначними поетапними оновленнями візуально-комунікативних елементів, не-

змінно підтримувалось вибором споживачів. Саме традиційні пропорції пляшки «Heinz» найбільш ретельно зберігались при оновленні конструкцій, і навіть вплинули на стандарт відстаней між полицями у холодильниках (не зважаючи на те, що кетчуп охолодження не потребує) [1]. Відтепер у пакуваннях для кетчупів ця вертикальна домінанта є відправною точкою проектування, якою неможливо нехтувати. Більше того, ця домінанта стала визначною при заміні скляної пляшки, конструкцією «доу-пак». Надалі, ця домінанта поширилась на представлення соусів та кетчупів, які також наслідують пропорційні характеристики, визначені класичною пляшкою «Heinz».

Аналогією до цього випадку, є пакування для згущеного молока радянських часів. На територіях пострадянських держав допоки так і не вдається відійти від ромбоподібних біло-блакитних графічних форм, що на протязі багатьох років сформувало графічний образ смачного і якісного товару. До речі такі візуальні форми позбавлені прямого відношення до самого товару.

До числа прикладів стійкої прихильності споживачів до вдало сформованого образу товару саме через пакувальну продукцію належить широкий спектр та більше ніж піввіковий досвід представлення продукції фірм «Procter&Gamble», «Nestle», «Cadbury». Наведені приклади спонукають зробити висновок, що при формуванні художньо-образного рішення пакувальної продукції визначальними є не стільки функціональні характеристики самих товарів, скільки соціальні запити та очікування споживачів — вкарбовані у суспільній свідомості стійкі уявлення щодо ідеалізованих якостей товарів. Ці уявлення, в свою чергу, утворюють змістові згущення, руйнація яких призводить до втрати довіри до виробника і зацікавлення до товару. Побудова цілісного художнього образу, забезпечує увагу й прихильність споживачів, постійність їх зацікавлення товаром.

Маємо наголосити, що повна тотожність та незмінність графічного представлення товарів протягом тривалого часу призводить до їх архаїзації в свідомості споживачів (формується враження, що виробництво не оновлюється, а якість товарів нижче ніж у конкурентів). Звідси, стверджується необхідність дбайливого та виваженого внесення змін та обґрунтованого оновлення візуальної мови за допомогою якої формуються асоціативні враження споживачів.

В практиці дизайну пакувальної продукції, прийняття принципового рішення щодо того, чи лишати попередньо сформовані елементи конструктивного та графічного вирішення пакувань незмінними, чи радикально змінити їх, іноді стає на заваді подальшому процесу проектування, оскільки теорія дизайну допоки не надала на це відповіді.

Зважаючи на значущість зв'язків між ідеалізованим образом товару, його об'єктивними споживчими властивостями та пакуванням, вбачаємо підстави розглядати їх, як єдність певного специфічного способу емоційно-естетичної оцінки явищ або подій.

Власне, центр уваги дизайнера має бути перенесений не на оновлення, заради самого оновлення, а на зміну форм графічної мови, на синтез формотворення та комунікативних елементів, з метою збереження та повторного ствердження вже здобутих цінностей. З цією метою проектувальники можуть запро-

понувати різний ступінь їх візуально-образного втілення та різні технічно-графічні способи реалізації. Необхідність оновлення візуальних засобів, в свою чергу, вимагає, певних часових дистанцій між візуальними формами їх представлення, поширеними у суспільстві (для того, щоб ці вартості сприймалися, як відносно оновлена інформація). Оскільки такі ідеалізовані уявлення є відображенням запитів й потреб достатньо значної кількості споживачів, є підстави розглядати їх як до певної міри типові. Тобто, саме соціокультурні чинники є стрижневими, для визначення вектору образотворення пакувальної продукції. В такий спосіб, оперування стабільними вартостями з утриманням певних проміжків часу між різними формами їх представлення, можна розглядати як хронотиповий процес.

Застосування означеного терміну є доцільним з тієї точки зору, що типові за сутністю та повторювані в часі форми візуального представлення, апріорі не можуть й не мають права бути абсолютно тотожними, оскільки художні образи та естетичні канони змінюється разом з культурою епохи, навіть переходячи з однієї епохи до іншої вони, певною мірою, трансформуються й коригуються суспільним культурним світобаченням. Водночас, швидкоплинність сучасних зразків масової культури та встановлення «епохи постмодернізму», що вибудовує інноваційні твори за рахунок запозичення й наслідування культурних ремінісценцій різних історичних етапів, позбавляє естетичні канони можливостей пролонгованого формування. Тепер швидкість зміни канонів та «культурних зразків» вимірюється не більше ніж роком, а у пакувальній продукції, подекуди, й кількома місяцями.

Хронотиповість ідеалізованих суспільних уявлень щодо пакувальної продукції, не передбачає монолітної єдності й монологічності у подальшому втілення. Багатовимірність художнього простору зростає і поширюється внаслідок власної метафоричності орієнтованої на постійно змінювані ідеали, вдосконалюється та набуває нових якостей. Власне, ці якості є подібними до визначених і обґрунтованих М. М. Бахтіним [2], який застосовував для їх позначення термін «хронотоп», позначаючи ним типологічні або особистісні форми смислового об'єднання просторових і часових координат.

За спостереженнями Н. Сбітневої, саме завдяки ТМ мало відчутні відмінності, а подекуди майже тотожні споживчі властивості однакових товарів, набувають ствердження через адекватні назви, засоби формоутворення та підпорядковані ним сукупні графічні елементи, що саме й забезпечують індивідуалізацію товарів в системі споживання [3].

Пропагування нових рівнів життя, змін у ньому автентично передбачає споживання нових товарів, візуальне ствердження гідностей яких стає можливим саме завдяки пакуванню. Збагачення та урізноманітнення способів візуального закріплення змін суспільних вартостей є додатковим аргументом на користь доречності застосування терміну «хронотиповість» щодо якостей пакувальної продукції.

Підсумуємо: реалізація у пакуваннях ідеалізованих уявлень, сподівань та суспільних вартостей споживачів, може базуватись як на вже апробованому худо-

жньо-образному рішенні (з нюансованими змінами), так і на основі інноваційного представлення товарів. Привернення уваги споживачів та миттєве інформування про основні переваги придбаного товару, базуються на його типових ідеалізованих або на суспільних потребах у такому товарі. З наведених положень витікає, що навіть ретельно продумані конструктивні та матеріалознавчі аспекти створення пакувань не здатні забезпечити бажаного для товару масового попиту. Пакування повинні «розповідати» й про характеристики товару, його склад, термін та умови реалізації, переваги застосування, й про виробника та його відношення до власної продукції. Тому викинути або невиправдано вилучити жодний комунікативний елемент проектувальник не в праві. Не якісне виконання пакуванням комунікативної функції, призводить до руйнування самого акту комунікації. Звідси до засобів забезпечення хронотипових інтегративних якостей пакувальної продукції мають бути включені правила або прийоми відбору інформації, її мінімізації та структурування. Процес проектного пошуку має бути спрямований на побудову зв'язків між можливими та доцільними комунікативними елементами, що в свою чергу має забезпечити синергетичний вплив всієї графічної інформації розміщеної на пакувальних площинах.

Література

1. Хант Т. Все об упаковке / Томас Хант; пер. с англ. Т. Шаргородской. — СПб. : Азбука—Терра, 1997. — 288 с.
2. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / Михайл Михайлович Бахтин // Бахтин М. М. Вопросы литературы и эстетики (Исследования разных лет) / Михайл Михайлович Бахтин. — М. : Художественная литература, 1975. — С. 234—407.
3. Сбитнева Н. Ф. Рекламные качества современной упаковки / Надежда Федоровна Сбитнева // Маркетинг и реклама : Украинский профессиональный журнал. — 2004. — № 7/8. — С. 71—77.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.Л. ГАПЕЄВА,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
докторант Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ

Проблематика інформаційної безпеки особи, суспільства та держави на пострадянському просторі знаходиться на перетині технічних, політичних, соціальних, філософських, правничих і військових наук та є актуальним питанням сьогодення.

У колишньому Радянському Союзі питання інформаційної безпеки та захищеності інформаційного простору було покладено на Державну комісію СРСР з питань протидії іноземним технічним розвідкам, створену відповідно до Постанови ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР № 903-303 від 18 грудня 1973 р. За період її існування — до 1991 р. — сформувалась система органів захисту інформації та забезпечення інформаційної безпеки [1].

Союз Незалежних Держав було створено у грудні 1991 р. Після підписання низки установчих документів СНД визначилися три напрямки, за якими здійснювалась нормотворча діяльність в інформаційній сфері на пострадянському просторі:

- створення загального інформаційного простору СНД,
- формування системи інформаційної безпеки (зокрема, інформаційної безпеки у військовій сфері)
- регулювання міжнародного обміну інформацією.

Слід зауважити, що перші документи щодо забезпечення інформаційної безпеки та налагодження інформаційного обміну між державами-учасниками СНД були тісно пов'язані з військовою сферою через створення перехідної структури — Об'єднаних збройних сил СНД — метою якої було збереження єдиної системи управління військами та реформування Збройних Сил колишнього СРСР. 15 травня 1992 р. державами-учасниками СНД було підписано Угоду “Про інформаційне забезпечення системи управління і захист секретів Об'єднаних збройних сил СНД і збройних сил держав-учасниць СНД”, а також

документи щодо організації інформаційної взаємодії в Об'єднаних збройних силах СНД [2].

Наступним кроком стала розробка Концепції формування інформаційного простору СНД, прийнята 18 жовтня 1996 р. У ній, зокрема, було визначено завдання щодо забезпечення кожною з держав-учасниць Співдружності власної інформаційної безпеки та, відповідно, захист інформаційного суверенітету. Також держави-учасниці зобов'язувались проводити своєчасний моніторинг загроз в інформаційній сфері та удосконалювати інформаційну політику [3]. Але у Концепції не було відображено питання підготовки, ведення інформаційних війн та інформаційно-психологічних операцій, а також захисту населення від деструктивної діяльності в інформаційному просторі. Таким чином, одне з головних питань у сфері інформаційної безпеки на багато років опинилось поза можливістю правового врегулювання [3].

Концепція співробітництва держав-учасниць СНД у сфері забезпечення інформаційної безпеки та Комплексний план заходів щодо її реалізації на період 2008-2010 рр. були затверджені 10 жовтня 2008 р. Рішенням Ради голів держав СНД. За Концепцією, загрозами інформаційній безпеці визначено "...проведення третіми країнами в інформаційному просторі заходів, спрямованих на дестабілізацію соціально-політичної обстановки в державах-учасницях СНД; діяльність організованих злочинних груп і співтовариств, тому числі екстремістської і терористичної спрямованості, в інформаційній сфері СНД" [4]. До 2009 р. планувалось розробити проект Угоди про співробітництво держав-учасниць СНД в галузі забезпечення інформаційної безпеки. але зазначені документи підписали тільки шість держав-учасниць Організації Договору про Колективну безпеку.

Зауважимо, що Україна не приєдналась до Концепції формування інформаційного простору СНД та не підписала Концепцію інформаційної безпеки держав-учасниць СНД.

У подальшому були розроблені: Стратегія співробітництва держав-учасників СНД щодо побудови та розвитку інформаційного суспільства, затверджена 28 вересня 2012 р. та План дій щодо її реалізації на період до 2015 року, а також Модельний інформаційний кодекс для країн-учасників СНД. Їхню розробку здійснювала базова організація держав-учасниць СНД з методичного та організаційно-технічного забезпечення робіт у галузі інформаційної безпеки та підготовки фахівців у цій сфері. Рішенням Ради голів урядів СНД від 30 травня 2012 р. такий статус було надано Ффедеральному державному унітарному підприємству "Всеросійський науково-дослідний інститут проблем обчислювальної техніки та інформатизації".

20 листопада 2013 р. у м. Санкт-Петербурзі було підписано Угоду про співробітництво держав-учасниць СНД у галузі забезпечення інформаційної безпеки, яку традиційно підписали держави-учасниці ОДКБ.

Правознавці відзначають, що проблема інформаційної безпеки держав-учасниць СНД має комплексний характер. Її вирішення пов'язане з необхідністю узгодження законодавчих, організаційних заходів, подальшим об'єднанням нау-

ково-технічного і економічного потенціалу зацікавлених держав-учасниць СНД, “...використання наявних в їх арсеналів та розробкою нових найбільш ефективних підходів, способів і засобів захисту інформації” [5].

Література

1. История Гостехкомиссии [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.agentura.ru/dossier/russia/gosteh/story/?print=Y.>
2. Соглашение об информационном обеспечении системы управления и защите секретов Объединенных Вооруженных Сил Содружества Независимых Государств и Вооруженных Сил государств-участников Соглашения від 15 травня 1992 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_130.
3. Вопросы информационной безопасности и СНГ [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://lawbook.online/pravovoe-regulirovanie-mejdunarodnoe/voprosyi-informatsionnoy-bezopasnosti-15115.html>.
4. Официальный сайт Содружества Независимых Государств [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: (<http://www.e-cis.info/page.php?id=20229>).
5. Агапов П.В. Ефремова М.А. Международно-правовые аспекты обеспечения информационной безопасности участников Содружества независимых государств [Електронний ресурс]/ П.В. Агапов, М.А. Ефремова. — Режим доступу до ресурсу: <http://cyberleninka.ru/article/n/mezhdunarodno-pravovye-osnovy-obespecheniya-informatsionnoy-bezopasnosti-uchastnikov-sodruzhestva-nezavisimyh-gosudarstv>.

УДК 398.22: 165.41-821.161.2

І.М. ГРИНЕВИЧ,

аспірант, кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІСТОРИЧНА ДОСТОВІРНІСТЬ У ПОВІСТІ «ЯРОШЕНКО» О. МАКОВЕЯ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЕТНОЕСТЕТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ТВОРУ

Анотація. У статті проведено порівняльний аналіз історичних фактів та подій, зображених у повісті «Ярошенко». Встановлено історичну достовірність твору, як одного з його основних етноестетичних критеріїв. Усі герої були реальними людьми та брали участь у Хотинській війні. Автор передав тогочасний менталітет декількох націй, яскраво відтворив етноестетичний характер українського козацтва. Окрім історичних реалій, твір наповнений фольклорним забарвленням, зокрема неповторними традиціями та звичаями.

Ключові слова: Осип Маковей, фольклоризм, етноестетика, історична повість, історичні факти, Хотинська війна.

Постановка проблеми. Однією з важливих особливостей етноестетики є історична достовірність фольклорних творів. Повість «Ярошенко» Осип Маковей написав як історико-художній твір (1903 року). Основу повісті складають історичні факти, так званої Хотинської війни, а саме битви під Хотиним 1621 року.

Під час проведеного аналізу було виявлено, що Осип Маковей як дослідник народної творчості, відобразив власне світобачення під час опису подій та характерів тогочасних героїв.

Достовірність фольклорного твору визначається шляхом зіставлення описаних подій у тексті з історичними документами про ці події. Важливим аспектом нашого дослідження є виявлення національної ментальності народу в певних історичних подіях, зокрема під час Хотинської війни.

Як зауважує Т. Сагайдак, «художній історичний твір — важливе джерело для розуміння менталітету часу, для знання конкретики побуту, вивчення яких залежить від духовно-біографічного досвіду автора. Елемент суб'єктивності, навіть певної тенденційності, пов'язаної або з авторською позицією, або з певними усталеними суспільними стереотипами в погляді на ті чи інші проблеми, або з домінуючою ідеологією, завжди наявний у художньому осмисленні історичних епох» [12, с. 19].

Таке власне осмислення історичної події не завадило автору з максимальною точністю описати події Хотинської війни.

Дослідник творчості автора Ф. Погребенник писав, що «О. Маковей ставив за мету із всією достовірністю показати перипетії польсько-козацько-турецької війни під Хотином, розкрити мужність і самовідданість козаків, які разом з польськими військами вели завзяту боротьбу проти споконвічного ворога слов'янських народів - турецьких загарбників» [9, с. 23].

Посприяв до появи повісті «Ярошенко» Іван Франко, бо саме він порадив зайнятися цією темою, оскільки «... навесні 1899 р. Осип Маковей був відзначений грошовою премією за оповідання «Оферма» з фонду сприяння молодим літераторам (при Віденському університеті). Ці гроші він використав на поїздку до Відня для наукових занять ... у слов'янському семінарі він слухав лекції відомих професорів, вивчав слов'янські мови та літератури і писав критичну працю про поему хорватського поета XVII ст. Івана Гундулича (1589—1638) «Осман» [11, с. 8—9].

У статті «Про історичні оповідання» (1907), сам автор говорить про максимальну історичну достовірність: «Я хотів у «Ярошенку» описати Хотинську війну з 1621 року. Ся війна описана майже день по дні в різних пам'ятниках і студіях. Усе те я уважно прочитав, а крім того, їздив ще в Бессарабію над Прутом та над Дністром і в Кам'янець-Подільський, подивився на терен війни. Се дало основу повісті, і сю основу я міг лише у дрібничках змінити. Усю ту війну, зложену з різних і численних подій, треба було злучити до купи такою історією «героя», щоб читач бачив і турків, і поляків. Сего героя і його пригоди я мусив видумати ...» [8].

Виклад основного матеріалу. О. Маковей створив цю історичну повість «Ярошенко» як трагедію народів, які були втянуті в ці події. Головний герой молдован Микула — селянин-хлібороб. За якусь годину він втрачає всю свою родину. Він ще молодий і здоровий, їде на пошуки забраних яничарами батька, матері, дружини та сина. Він не обтяжує себе думками про помсту, про причини того, що відбувається. Його охоплює одне бажання — повернути рідних: «Чого ті

люди так ненавидять себе? Чому передумують тільки над тим, як би другого гладко позбавити життя? Земля така широка, тільки жий, поки бог дозволить, для всіх місця доволі - тим часом ні! годі жити спокійно!» [11, с. 203].

Ці декілька тижнів пошуку кидають його в різні пригоди. То він потрапив до опришків, які викрадали і торгували людьми, прикинувся своїм і увійшов до них в довіру. Не знайшовши своїх рідних серед бранців, яких тримали опришки, він мріяв, як утекти від них і продовжити пошук. Щаслива нагода трапилась, коли загін козаків напав на опришків. Під час бою він почав розрізати пута бранців, а ті поручились перед козаками, що він свій, і таким шляхом він потрапляє до козаків.

Значущою та історично достовірною в повісті є постать Петра Сагайдачного. Як у повісті «Ярошенко» так і в історії точної дати обрання гетьманом Петра Конашевича немає: «Коли вперше його обрали гетьманом, достеменно невідомо. ...Гетьманом нерідко обирали в залежності від конкретної ситуації — для організації походу тощо» [1, с. 97].

Автор з точністю зображує Петра Конашевича, який повертався з Варшави: «... се Сагайдачний вертається з Варшави, куди їздив у посольстві до короля умовитися, за яку ціну козаки мають допомогти ляхам» [10, с. 78] і з точністю показує образ гетьмана: «Попереду на воронім коні їхав дід з довгою сивою бородою в клин і з довгими вусами, що спадали, як два тонкі повісма, на бороду. На голові мав високу чорну кучму із сипім верхом, а одяга на нім була проста ... Сей дідок з добрими синіми очима, що подобав більше на черця, як на вояка, сидів на коні просто як молодець...» [11, с. 75—76]. З опису автора, та і за твердженнями різних істориків видно, що Петрові Конашевичу було або 52 або 45 років: «Народжений приблизно у 1570 році» [16, с. 4], «... час появи його на світ припадатиме на 1577-1578 роки» [1, с. 94].

Достовірно змальовує автор події у Фастові у Сухій Діброві: «15 червня 1621 року в Сухій Діброві зібралася так звана Чорна рада — найзагальніший збір представників українського народу» [16, с. 88].

Коваленко Г. в «Українській історії» (1992) наголошує, що великою заслугою Петра Сагайдачного є відновлення української православної віри, збільшення освіти: «Вернувшись на Україну і, бачивши свою силу, почав дбати про те, щоб поліпшити освіту й відновити православну єрархію, знов настановити православних архієреїв та митрополита. Тоді саме вертався з Московщини грецький патріарх. Сагайдачний запросив його до Києва і просив посвятити митрополита та архієреїв на всі єпархії, де були уніятські архієреї. Як настали православні архієреї, то вони знов почали висвячувати священників. Так відновилось православне духовенство на Україні. Польському правительству се дуже не сподобалося; воно сповістило, що вважає нову православну єрархію (духовенство) незаконною; та нічого не могло подіяти правительство, бо велика тоді була козацька сила. Щоб краще підперти діло визволення свого народу й віри, Сагайдачний помагав грошима і працею брацтвам і сам записався зо всім військом Запорозьким до Київського братства» [5, с. 93—94].

О. Маковей подає історичні факти зняття Сагайдачного з гетьманства: «Адже торік що ж я такого зробив нерозумного? Вибрав собі кілька тисяч щокращих козаків і пішов з ними під Перекоп; не брав усіх, бо ліпше мати сотню людей, а добру, ніж тисячку, а ледачу. Малу громаду і прохарчуєш легше, і поведеш зручніше, і просто не треба мені було більше. Так, чуєш, через те, що я не взяв усіх, ті, що лишилися дома, на мене! «Виберім собі іншого! Він уже угору носа задирає!» А Бородавка їм: «Я вас не так, як Сагайдачний, я вас усіх не лиш на море, але і в саме пекло поведу». От і вибрали його» [10, с. 80].

Згідно з історією: «в жовтні 1619 року над річкою Роставицею біля Паволочі, Сагайдачний з старшиною пішли на поступку королівський комісарам...Зокрема, за умовами Роставицької угоди реєстр обмежувався трьома тисячами, хоча претендентів було майже двадцять тисяч. ... Хвиля незадоволення Сагайдачним, яка покотилася серед козаків-«випищиків», вирвала булаву з його рук. Новим гетьманом став Яцько Бородавка» [1, с. 99].

Мудрість і далекоглядність Сагайдачного викликає захоплення і гордість за нашу націю. Так, своє ставлення до Сагайдачного зазначав у своїх мемуарах батько польського короля Яна III Собеського (Яків Собеський): «Цей Петро Конашевич, муж рідкісної мудрості й зрілого судження у справах, винахідливий у словах і вчинках, хоча за походженням, способом життя і звичками був простою людиною, незважаючи на це в очах пізнішого потомства він гідний стати в ряд з найзнаменитішими людьми свого часу в Польщі» [1, с. 88]. Навіть польська знать була великої думки про українського гетьмана Сагайдачного.

Автор же, щоб показати мудрість Петра Сагайдачного, вихованця Острозької академії, розбавляє напругу в повісті його фольклорними притчами: «була у чоловіка жінка — лиха, дурна, лежибока, та ще й чепуритися любила; не рад, бідний, був і дитинці, що у них найшлася. Коли пронеслась чутка, що орда підступає. Зібрався чоловік, щоб з'їхати у друге місце, і увійшов у хату попоїсти. А жінка ото йому й каже: «Для поспіху, мов, ти їж борщ, а я м'ясце, бо мене дитина ссе». Прийшлося їхати вже; завів чоловік кобилу в голоблі; не запряг, так лише поставив. «Сідай, — каже до жінки, — бо вже орда під селом, а я для поспіху верхи сяду». Скочив на кобилу, махнув батоном — був тут та й нема ...» [11, с. 202].

На даний історичний період країни так званого слов'янського континенту не мали чітко визначених і міжнародно визнаних кордонів. Міжусобні війни постійно їх змінювали. Не малу роль у формуванні окремих слов'янських держав відігравала церква. Польща нав'язувала на завойованих територіях католицизм і на основі віри згуртувала свою державу. Татари, турки насаджували на завойованих територіях мусульманську віру. Україна залишалась тоді православною державою.

Віра давала можливість згуртувати навколо себе громаду, а правителям використовувати ці громади, під приводом захисту віри, у власних цілях, і це в них вдавалось.

Особливою лінією Маковей відображує стосунки між Річчю Посполитою, Османом II та Запорізькими козаками. Пригоди, які трапились з головним ге-

роєм Микулою, під час перебування його серед козаків, висвітлюють той патріотичний дух козаків, якого не було ні в польському війську, ні в османському. Козацьке багатотисячне військо було як одна братерська сім'я: «Цьому сприяла вся атмосфера сульпільно-політичного життя України кінця XVI — першої чверті XVII ст., барометр якої показував стрімке зростання національної самосвідомості українського народу» [1, с.100].

Усі важливі питання вирішувались разом. До думки рядових козаків прислухались і сотники, і полковники, і гетьман, що не можна сказати про військо польське, де рядовий воїн мав лише одне право — вмерти за свого короля, тому там процвітало дезертирство і безлад: «Хоч війна й протяглася чималий час, так що польські шляхтичі з значних родин, занудьгувавши за домівками, без сорому потайно тікали з табору, ховаючись у вози, що йшли за припасом» [4, с. 88] Тим більше військо турків і татар, де дисципліна трималась на тиранії, а основа відданості військ, що у Польщі, що у Турції трималась на зарплаті та трофеях, хоч і козаки не гребували цим, але в них на добровільних засадах існував патріотизм. Вони вважали себе захистниками України, своєї землі. У бій вони йшли не за Аллаха, не за короля, а за свою Батьківщину, за свої сім'ї, за свою волю, і це вже був прояв національної ідеї, яка їх об'єднувала. Воля, а не що інше, було рушійною силою козацького періоду історії. Ця ідея об'єднувала народ, ця ідея зберегла його як націю. Ця ідея і в даний час є актуальною.

У образі молдованина з українським прізвищем Микула Ярошенко ми бачимо характерну на ті часи частину суспільства, а вірніше сказати — більшу частину суспільства, яке протягом свого життя через тяжку безкінечну працю, за бобони не задумувалась над своїм тяжким становищем. Герой твору, потрапляючи в скрутні становища, бився з турками не гірше козаків. Але це не була його війна. У нього навіть не було думки доводити її до перемоги. Навіть втративши батька, він не подумав помститися за нього. Його окутав розпач і жаль за батьком, а коли трохи заспокоївся, знову пішов на пошуки своєї сім'ї. Йому навіть не вистачило розуму осмислити, що б'ючи турків, він захищає свою сім'ю.

Герой Микула практично пережив усі страхиття війни. Інші герої другої сюжетної лінії — П. Сагайдачний, М. Дорошенко, Я. Бородавка, П. Могила, С. Проскуренко, Я. Ходкевич, Я. Собеський, які представляли як козацькі так і польські війська, були змальовані як різні порівно полководці. І не союзниками проти спільного ворога, а як ситуативне (тимчасове) об'єднання військ, які навіть під час бою не довіряли один одному.

О. Засенко наголошував, що «... в характеристиці героїв повісті Маковей здобув не одну творчу перемогу, зокрема виявив неабияку мистецьку винахідливість в індивідуалізації їх мови» [3, с. 139].

Варто згадати як поляки не надали допомогу козакам і втратили можливість у третій день здобути перемогу під час військових дій: «... відбулася колізія, яка не раз виникала як у політичних, так і у воєнних стосунках козаків і поляків. Розвиваючи успіх, козаки увірвалися у турецький обоз, але не змогли захопити його, оскільки коронний гетьман Ходкевич не підтримав їх своєчасно» [16, с. 97].

Також таємні домовленості поляків з турками, які хотіли підставити під удар козацьке військо під час розведення військ з-під Хотина. І тільки мудрість Сагайдачного та старшин дозволила вивести під покровом ночі козацьке військо поперед поляків. Цим зірвали плани турків, які мали на меті розбити козацьке військо і залишити територію України без захисту. Цьому були б раді як поляки так і турки, про це говорить Сагайдачний: «Скільки разів вирятував я ляхів з халепи, а тепер ось тобі за твоє жито... Бідний наш нарід з такими сусідами. А присягаються, що люблять нас, коли їм треба... а цілуються, обнімаються... Прийде ж до чого — відречуться нас, як сатани, — та й по всім» [10, с. 204].

Прочитавши твір, читач має залишити в пам'яті якісь враження від прочитаного. Це можуть бути: смуток, жаль, піднесення, гордість, задоволення, відкриття для себе чогось нового. Бурю негативних емоцій викликає турецький султан у повісті, де описувалась страта козаків: «Із свого пишного намета вийшов і сам султан. Був се молодий ще, вісімнадцятилітній молодець. Він не говорив багато, тільки: казав зараз п'ятох козаків прив'язати до дерев недалеко намета. Коли їх прив'язали, султан стрілив до двох з лука і поціливі одного в око, другого просто в серце, так що сей відразу голову схилив на груди; до трьох інших стрілив із рушниц і поранив їх тяжко. Потім казав знову привести п'ятох козаків і відрубати їм голови. Дальшим п'ятком казав повідтинати носи, уха і руки, а потім до решти замучити. Забрали знову п'ятох...» [11, с. 73], в історії «Військо султана було знесилене. ... Марні були масові страти полонених та дизертирів (одного дня на очах у жорстокого юнака скарали на голову й викинули у Дністер понад 500 чоловік)» [16, с. 102]. Це садист при владі. Зневагу викликають і опришки. Це внутрішній ворог. Вони під проводом Бернадського, ходили серед своїх, викрадали, грабували й продавали в рабство своїх земляків туркам чи татарам. І з цими бандитами доводилось боротися козацьким військом, що було описано у творі, де приймав участь герой повісті Микула.

Не менш негативних емоцій викликає п'яниця гетьман Яків Бородавка: «Бородавка так нас водить гарненько сюди-туди манівцями, саме поміж турків, як вівці між терня, що багато нашого брата вже валяється по стінах гайворонам на поталу. А можна було без того обійтися. Про інші гріхи нашого гетьмана краще замовчу» [11, с. 96]. Зазвичай до вершин влади в козацькому війську приходили люди нечисті совістю, які заради наживи жертвували життям тисяч козаків і ставили під великий знак запитання незалежність рідного краю. Таким був описаний козацький гетьман Бородавка, який обманом затримував військо, водив його по колу, не даючи йому з'єднатися з польськими військами. А це означало б легке подолання турецьким військом незначних польських військ, а потім і козацьких. В такому разі османська імперія заволоділа б польськими, українськими, молдовськими землями. Карта світу повністю змінила б свої контури. Але козаки запідозрили Бородавку в зраді і переобрали гетьмана. Бородавку зрештою стратили за посів смуту серед козаків та зраду.

Двоїсте ставлення до себе викликає Микула Ярошенко. Потрапляючи в різні пригоди, він веде себе як достойний воїн, а як роздивитись, то це просто людина, яка захищає себе так як інших варіантів не має. Сімя, а не якась незро-

зуміла країна — ось його світ. Як кажуть, «моя хата скраю». І це так мислить більша частина суспільства.

Про смерть польського військового діяча, великого литовського гетьмана — Яна Ходкевича йдеться як у повісті: «... прикритім чорним сукном, ... в чорних капах, лежав покійний гетьман Ходкевич» [10, с. 223], так і в історії: «Ян Ходкевич, який уже не перший день тяжко хворів, помер» [16, с. 101].

Перед днем 4 вересня 1621 року в повісті автор розповідає про гурт козаків, двох Ярошенків, кобзаря та відважного козака Голоту, які ховалися в окопах. Кмітливий Голота оповідав про свою відважність: «... але я раз па полі Килиїмським убив такого башу-татарина, що ви й не бачили такого. Їду я собі раз, а той татарин — против мене. Кінь під ним вороний, зброя ясна, а сам такий одягнений: жупан довгий, шлик бархатний ... Іде і вихваляється. «Я тебе, — каже, — хочу живцем у руки взяти та в город Килию запродати, перед великими панами-башами вихвалитися та много червоних і дорогії сукна за тебе брати» [11, с. 129]. Гурт глузував з недовірою, але козак оповідав далі: «— А я відбиваюся карбачем та кажу: «Татарине! Татарине! На віщо ж ти важиш: чи на свою зброю, чи на свого коня?... — Я потім з татарина стягнув усю одежу: як убрався, зовсім баша турецький!» [11, с. 129]. Кобзар, що сидів у гурті по-іронізував: «Шапка-бирка, зверху дирка, травою пошита, а вітром підбита: куди віє, туди й повіває, козака молодого прохолоджає... Та се, що Голота казав, хоч зараз у думу складай» [11, с. 130].

Вперше думу про козака Голоту надруковано в збірнику «Записки о Южной Руси» (1856) «Записано в 1854 р. від лірника А. Никоненка в с. Оржиці, Лубенського повіту, на Полтавщині» [7, с. 14—19].

У повісті автор не обійшовся без іронічних ситуацій. Коли головний герой — Микула знайшов свого знайомого Дзерона, той скаржиться на умови: «... протягаючися на соломі. — Ото постеля! Вже всі кості болять. Святий Симеоне, я тобі вибудував таку гарну церкву, що сотки років мене переживе; як ти можеш дивитися на таке, щоб я так у корчах лежав?» [11, с. 114].

За словником символів «Козацтво (козак) — символ України, її одвічної боротьби за волю та незалежність; мужності, лицарства, самопожертви, героїства; оборонців православної віри, рідної землі; людської та національної гідності» [14, с.155]. Козаків автор характеризує так: «Що ви скажете про тих жаврів-козаків? — нагадав турок нічну пригоду. — Сі чорти мають по три душі, одну вб'єш, друга жие ... Я збудився, коли вони вже втекли» [11, с. 222], «Істи маєте що? — спитався королевич в одного козака. — Є, ваша милость! Живем, як муха у сметані. — Часом з квасом, а часом і так, — додав другий козак» [11, с. 242] тощо.

Не обійшлося у повісті і без козацьких, народних прислів'їв та приказок: «Ляхів гудьмо, та з ляхами будьмо» [11, с. 95], «що куля — не галушка, її не проковтнеш; війна не забава, лад мусить бути!» [11, с. 97], «Козак душа правдивая, сорочки не має» [11, с. 129], «Горе тому козакові: нема сіна лошакові» [11, с. 198], «Сердитий турок та сердита собака — вовкам страва ...» [11, с. 212], «...чеши дідька зрідка, щоби гладкий був» [11, с. 260] і т.д.

Слід сказати про стиль написання твору. Читач, читаючи твір, повинен мати уяву про картини пейзажу, рельєфу місцевості, погодних умов, часу доби, пори року, відстань між об'єктами, дихання вітру, атмосферу між людьми (напружена, гнітюча, доброзичлива, ворожа) та інше. У цьому плані фабула твору написана в такому швидкому ритмі, а події описані чітко, але в скороченому вигляді, а на опис вищеперерахованих речей виділено дуже мало уваги. Але і ці короткі описи дають уяву: «Сонце вже зійшло, і околиця розвиднілася. Заносилося на ясний, погідний день, бо мраки піднімалися всюди угору і щезали у просторах. Темні ліси мов виринали з води; червоні огнища зникли, тільки легкі дими піднімалися ще тут і там із землі» [10, с. 110].

У своїй повісті «Ярошенко» Осип Маковей показав невеликий період історії, всього декілька тижнів, а саме битву під Хотиним між об'єднаними військами — польським та українськими козаками проти османів, яка налічувала в даний період 300 000 чоловік, і татар — 100 000 чоловік. Польського війська коронний гетьман Ходкевич устиг зібрати 5700 чоловік, та ще з королевичем Владиславом, як командуючим військом — 30 тисяч чоловік. Петро Сагайдачний під Хотин прибув із 40 тисячним козацьким військом. Хотинська війна тривала 5 тижнів і закінчилась поразкою Османської імперії. Величезний внесок у перемогу під Хотиним зробили Запорізькі козаки на чолі з гетьманом Сагайдачним. Зазнавши поразки, султан Осман II, змушений був припинити війну. І згідно з історією: «Військо султана було знесилене. Він уже не міг сподіватися з таким військом просуватися в глиб країни і розумів, що битву програв» [16, с. 102].

Висновки. У повісті «Ярошенко» зафіксовано історичні факти з цікавим та оригінальним сюжетом. Всю атмосферу стосунків між Річчю Посполитою та Запорізькими козаками автору вдалося дуже добре змалювати. Зверхність, продажність, підступність польської шляхти є тою історичною правдою, якою користувався автор при написанні цього твору. Мужність, самовідданість козаків та мета, з якою вони вели війну із загарбниками, ставить їх на вищий щабель суспільного розвитку. Читаючи книгу захоплюєшся насиченістю сюжету. Покликаний цей твір викликати в молоді почуття гідності, бажання бути рівними серед рівних. І в підтвердження прагнень нейтральної частини народу, автор закінчує твір такими рядками: у хаті стало на хвилину тихо, мов явився дух старого батька і благословив родину на спокійне життя [11, с. 264].

Як зауважує Ф. Погребенник, «Повість «Ярошенко» - широкий епічний твір. ... Майстерність Маковей-прозаїка виявилась в умінні побудувати струнку композицію, динамічний сюжет, в тому, що він зумів відтворити дух історичних подій, які лягли в основу твору» [9, с. 24].

О. Маковей зумів відтворити етноестетичні характери не лише козаків, а й поляків, османів тощо.

Історія повсякденності, перенесення пріоритетних акцентів на пересічну людину переконують нас у тому, що війна — це не лише велика політика країн, що воюють, а насамперед — люди, яким властиві глибокі співпереживання, героїчні вчинки та трагічні помилки.

Література

1. Володарі гетьманської булави: Історичні портрети / Автор передмови В.А. Смолій. — К.: «Варта», 1994. — 560 с.
2. Грушевський М. Ілюстрована історія України з додатками та доповненнями / Укладачі Й.Й. Брояк, В.Ф. Верстюк. — Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2008. — 736 с.
3. Засенко О.Є. Осип Маковей (життя і творчість) / О.Є. Засенко. — К.: Дніпро, 1968. — 218 с.
4. Кащенко А. Оповідання про славне Військо Запорозьке низове / А. Кащенко. — К.: «Веселка», 1992. — 271 с.
5. Коваленко Г. Українська історія / Г. Коваленко. — К.: Велес, 1992. — 176 с.
6. Крип'якевич І. Історія України / І. Крип'якевич. — К.: Всеукраїнське товариство «Прогрес», 1992. — 88 с.
7. Кулиш П. Записки о Южной Руси. В двух томах. Составление и издание Пантелеймона Кулиша / П. Кулиш. — К.: Дніпро, 1856. — Т. I. — 324 с.
8. Маковей О.С. Про історичні оповідання // Діло. — 1907. — 18-19 червня.
9. Маковей О.С. Твори: В 2 т / О.С. Маковей. — К.: Дніпро, 1990. — Т. 1: Поетичні твори. Повісті / Авт. передм. Ф.П. Погребенник. — 719 с.
10. Маковей О.С. Ярошенко. Історична повість, нариси / О.С. Маковей. — Львів: Каменяр, 1989. — 262 с.
11. Маковей О.С. Ярошенко. Історична повість. / Передм. О.Є. Засенка. — К.: Дніпро, 1985. — 269 с.
12. Сагайдак Т. О. Художня інтерпретація козацтва в українських історичних романах першої половини ХХ століття : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / Тетяна Сагайдак. — Запоріжжя, 2008. — 214 с.
13. Сас П.М. Хотинська війна 1621 року / НАН України. Інститут історії України. Видання 2-е, виправлене і доповнене / П.М. Сас. — Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2012. — 526 с.
14. Словник символів культури України / За ред. В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренка, В.В. Куйбіди. — 3-е вид. — К.: Міленіум, 2005. — 352 с.
15. Снісарчук Л. Газета «Руслан» (Львів, 1897–1914 рр.): змістово-тематична модель видання / Л. Снісарчук / Вісник львівського університету Серія Журналістика. 2007. — Вип. 31. — С. 241-250.
16. Тома Л.В. Петро Конашевич Сагайдачний / Л.В. Тома. — Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. — 119 с.

Р.С. ДИКАНЬ,

студент Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка

ТРАНСВААЛЬСЬКА ВІЙНА 1881 РОКУ

Історію країн Африки треба вивчити тому, що це є актуально. В цій науковій статті буде розповідатися про причини, передумови та наслідки Трансваальської війни 1881 року — це є дуже важливою темою для вивчення історії Південно-Африканської Республіки. Вона є актуальною в наш час тому, що її не достатньо досліджують. Хоча вона розповідає про передумови апартаїду, тобто про перевагу білої раси над чорними.

Трекери — це бури переселенці, які покинули Капську Колонію в 1835-1837 роках, а також їх одноплемінники, які пішли за Вааль слідом за ними, до

середини століття оволоділи величезною територією. Хоча гігантські простору і взаємне неприйняття лідерів не сприяли згуртованому союзу, після численних непорозумінь бури змогли створити єдиний законодавчий орган - Фолксраад. Ворогуючі партії, заснували чотири столиці: Утрехт, Ліденбург, Потчефстроом і Зоутпансберг, що стали чотирма природними центрами тяжіння. Коли з'ясувалося, що Фолксраад не здатний адекватно вирішувати виникаючі проблеми, поселення перетворилися в Республіки, кожна зі своїм, незалежним урядом. контроль над обмеженими територіями, займаними чотирма республіками, було досить повним, але оточували їх землі стали практично нічийними. Як наслідок вакууму влади, по ним постійно тинялися втікачі злочинці і сотні невеликих банд мародерствуючи тубільців [1].

Бури ввели трудову повинність для всіх чорних, які проживали на території ново проголошеній республік, і протягом десяти років ця повинність покірно виконувалася. Однак незабаром, тубільні племена, оговтавшись від втрат, завданих їм треккер, відстоювали себе досить сильними і стали чинити збройний опір білим. При першій нагоді вони руйнували бурські ферми, вбиваючи їх мешканців і женучи худобу. Керуючись інстинктом самозбереження, чотири республіки вирішили об'єднатися. Після численних диспутів і розбіжностей, в травні 1864 року бури створили єдину республіку, президентом якої обрали Мартінуса Преторіуса, а генерал-комманданта Пауля Крюгера [1].

Десять місяців по тому плем'я барампула, підбурювані де якими європейцями, повстало проти нового уряду, і Крюгер зробив спробу привести їх до покори. По ряду причин, в тому числі через нестачу боєприпасів і засобів, він не зміг подавити повстання і бури були змушені відступити. Багато років уряд Капської Колонії намагалося утримуватися від вмішуватися в справи за Ваалем, але чергове повстання тубільців, що по слідувало за заколотом барампула, привело до створення арбітражного суду, в як кому англійська губернатор Наталя виконував роль третейського суді. В результаті бунтівні племена отримали незалежність, а бури втратили величезну територію. Фермери, були переконані, що втраті землі винен президент Преторіус, і змусили його піти в відставку. На чолі республіки став преподобний Томас Бургерс -священник-правознавець. Бургерс вірив, що його країні визначено стати світовою державою, і енергійно взявся за справу. Він відправився в Голландію, щоб добути грошей, нових поселенців і вчителів для державних шкіл. У Європі він знайшов гроші достатні для будівництва залізниці від Преторії до Делагоа-Бей, і відправив будівельні матеріали в Лоренцо-Маркес, де вони благополучного іржавіли [1].

Після повернення додому, Бургерс виявив, що Секокені, вождь великого племені бапеді, кинув виклик його уряду холодно кровно убивши білих іммігрантів. Бургерс особисто повів армію для покарання Секокені і захопив один з опорних пунктів ворога, але потім зазнав настільки жорстокої поразки, що його командос впали духом і роз'їхалися по домівках. Опинившись в скрутному положенні, Бургерс підвищив податки, але фермери не могли або відмовлялися їх платити. В результаті його уряд не могло займатися по все денними справами, а не те, що придушувати повстання тубільців. Пристрасті загострилися до такої

міри, що громадянська війна здавалася неминучою. Але тут в ситуацію втрутився британський уряд, відправив з Наталя в Преторії сера Теофілу Шепстоуна (в супроводженні двадцяти п'яти кінних поліцейських). Шепстоун заявив Бургерсу що анексує країну на користь Британії, і в якості аргументу привів нездатність бурів привести до покірності войовничі тубільні племена [1].

Бургерс доводив Шепстоуну, що племінні війни це внутрішня проблема бурів, оскільки чорні не турбують англійські колонії. До того ж, на його думку, нова конституція, в основу якої покладена американська модель, і постійні поліцейські сили числиністю в двісті чоловік, покладуть край республіканським проблемам з тубільцями. Однак Шепстоуна підтримала партія бурів, незадоволених діями адміністрації Бургерса і звинувачував президента в прагненні встановити диктатуру. 12 квітня 1877 року республіку оголосили володінням Британської Імперії. В знак протеста Бургерс пішов з поста президента, а Шепстоун сформував нову адміністрацію, в короткий час визнану багатьма бурами. Він дав республіці її легендарне ім'я - Трансвааль і збільшив британську військову присутність. Усунувши президента Бургерса від справ і кілька охолонувши, бури, які не звикли до втручання іноземців, двічі посилали делегації в Англію, просячи повернути їм управління країною і приводячи безліч доказів, що анексію зробили без згоди більшості громадян республіки. Але Колоніальний Офіс відмовився спустити британський прапор в Трансваалі [1].

У 1879 році Шепстоуна змінив сер Оуен Ланьйон, судячи з відгуків сучасників, що не відрізнявся особливим почуттям такту і до того ж вельми недолюбливали бурів. За короткий термін перебування на посаді він зумів порушити у мешканців Трансвааля таку ненависть, що країна опинилася на межі збройного повстання.

Відкрите виступ відклали у зв'язку з обранням Гладстоуна Прем'єр-міністром Англії. Знаючи, що перебуваючи в опозиції, Гладстоун багаторазово і публічно декларував правоту бурів, останні сподівалися з його допомогою домогтися відновлення незалежності. Але, освоївшись на посаді Прем'єр-міністра, Гладстоун зайняв більш обережну позицію і відмовився втручатися в трансваальські справи [1].

13 грудня 1880 року розчаровані і роздратовані бури зібралися у сучасного Крюгерсдорп і обрали тріумвірат у складі Пауля Крюгера, М.В.Преторіуса і Пітера Жубера. подібно своїм батькам, які кинули виклик імперії зулусів за часів Великого Трекка, сини шукали допомоги у Господа, не наважуючись вступити в сутичку, з грізним противником без могутньої підтримки. зібравшись у Паардекрааля кілька тисяч бюргерів, тримаючи камені в руках, дали священний обітницю: "Перед ликом Всемогутнього Господа, який читає в серцях людей, з наших будинків в Трансваалі ми приїхали на цю зустріч, Вільні бюргери, шукаючи Його милості і вірячи в Його благодать, ми пов'язуємо себе і наших дітей священної клятвою бути вірними один одному і пліч-о-пліч протистояти нашого ворога до останньої краплі крові. Хай допоможе нам Всемогутній Господь" [1].

Камені склали в одну велику піраміду, над якою, в 1891 року звели монумент. У наступні роки до нього щорічно з'їхалося безліч бурів, які молилися і по-

новлюваних урочистий обітницю захищати країну від ворога. Забігаючи наперед, зауважимо, що в 1900 році британці розібрали піраміду, втопивши камені в Баалі у Вереенінгу [1].

16 грудня 1880 року, в національне свято "День Дінгаана", над тимчасовою столицею Трансваалю - Хейделберг знову вивішено чотириколірний прапор республіки [1].

Тріумвірат направив маніфест серу Ланьон, пояснює причини невдоволення і кінчає знаменною посилком, який став девізом кожного бура:

"Ми заявляємо перед Господом, який читає в наших серцях, і перед світом, що люди Південно-Африканської Республіки не є підданими Її Величності і ніколи ними не будуть" [1].

Ланьон вирішив, що найкращою відповіддю знахабнілим бюргерам стане демонстрація сили. Щоб "місцеві обшарпанці" не мали ілюзій щодо його рішучості, британські солдати обстріляли партію бурів, що прямувала до Потчестроуму. Війна, які називали не-скільки місяців, почалася якось раптово. Жоден із супротивників ні до неї готовий.[1]

Ланьон наказав гарнізону Ліденбурга, чисельністю 264 солдата, під командуванням полковника Анструзера направлятися в Преторію. У Бронкхорст-Спруйт британську колону атакувало майже таке ж за чисельністю командо бурів. Після короткої, але жорстокої сутички англійці склали зброю [1].

Сер Ланьон, усвідомивши, що не в змозі самотійно справитися з спалахнув "заколотом", звернувся за допомогою до Наталю. Відкликнувши на його поклик, сер Джордж Коллі з колоною, чисельністю більш ніж в тисячу солдатів регулярної армії і волонтерів, відправився в Трансвааль на допомогу співвітчизникам, які засіли в обложених містах. Генерал-командант Пітер Жубер, з командо чисельністю близько 1500 бюргерів, виступив назустріч Коллі до натальського кордону, і зайняв вузький гірський перевал, відомий як Леінгс-Нек [1].

28 січня 1881 року Коллі намагався збити бурів з позиції, але ті відбили атаку. Втрати британців були настільки серйозними, що їх командир прийняв рішення відступити до Маунт-Проспект і чекати прибуття підкріплень з Англії [1].

Через одинадцять днів після бою у Леінгс-Нек, генерал Коллі і три сотні його людей, патрулюючи дорогу у Інгого-Рівер, були атаковані бурами під командуванням Ніколаас Сміта. Бури вбили і поранили дві третини брали участь у сутичці британців, а інших втекли. Вночі 26 лютого генерал Коллі зробив маневр, що закінчився серйозною поразкою британців. Бури виграли бій за Манджубу, незважаючи на мізерні шанси на успіх. Вони продемонстрували рішучість, доблесть і абсолютну впевненість в перемозі людей, які вірять, що їх веде Бог [1].

Манджуба-Хілл — це гора з обривистими схилами і абсолютно плоскою вершиною, лежала між таборами генерала Коллі і генерал-команданта Жубера. На вершину вела лише одна вузька стежка, скориставшись якою Коллі з шістьма сотнями солдат регулярної армії, тільки що прибули з Англії, місячної вночі піднявся на вершину і з першими променями сонця вже розглядував, де лежить в долині табір бурів [1].

Його план був наступним: залишилися внизу загони штурмують Леїнгс-Нек, а британці на Манджуба-Хілл їх підтримають вогнем, і зламавши, таким чином, оборону противника. Англійці були настільки впевнені в успіху, що дивлячись на намети противника з вершинами билися об заклад, скільком бурам вдасться вижити [1].

Настав недільний ранок, і будь відстань між ворогами менше, британці могли б чути псалми і молитви, якими бури зустрічали прийдешній день. Здавалося, Колі тримав бурів в руках, і будь у нього знаряддя, перебили б їх усіх до одного. схили пагорба були надзвичайно крутими і британці не вірили, що бюргери ризикнути атакувати вершину, оскільки єдина стежка охоронялася залишилися внизу військами. Думка, що бури, піднімаючись з уступу на уступ, від одного куща до іншого, зуміють досягти вершини, здавалася абсурдною. Ще до того як бурський табір почав рухатися, англійський солдат, стоячи на краю плато, збуджено погрожував їм кулаком, кричачи: "Ідіть сюди, голодранці!" [1].

Незабаром бури виявили присутність англійців на пагорбі. В їх табір піднялася така метушня, що британські солдати вирішили - противник готується втекти. Несподівано, замість втечі, бюргери направилися до основи пагорба. Коли півтори сотні бурів почали здиратися по схилах, хвастощі британців змінилося нервовим очікуванням. Солдати вели вогонь весь ранок, але бюргери так швидко перебігали від одного валуна до іншого, що за час майже п'ятигодинного підйому втратили лише одну людину [1].

Досягнувши вершини пагорба, бури залягли за прибережним камінням краю плато і відкрили запеклий вогонь. Британці відступили до центру плато, де, приєднавшись багнети, приготувалися до контратаки. Але наказ так і не надійшов. У цей час вершини досягла нова партія бюргерів, загрожувала флангу англійців, які, втративши майже всіх офіцерів, знаходилися на межі паніки. Через кілька хвилин після того, як куля наздогнала генерала Коллі, британські солдати, вцілілі під свинцевою зливою, вже стрибали, бігли і котилися по крутих схилів нам Манджудуби. За складанні списку втрат, з'ясувалося, що бури вбили дев'яносто двох британців, поранивши сто тридцять чотири і взявши в полон п'ятдесят і дев'ять з шести сотень, що зійшли на Манджубу. Втрати бюргерів - одна людина вбита і п'ятеро поранені [1].

Незабаром між сером Евеліною Вудом (який замінив загинлого генерала Коллі) і бурським тріумвіратом було укладено перемир'я, що призвело до часткового відновлення незалежності Південно-Африканської Республіки. Умовами світу, укладеного між двома урядами, передбачався союзеренітет Великої Британії. Згодом домовленості змінили таким чином, що Трансвааль отримав абсолютну незалежність в своїх внутрішніх справах, але Велика Британія, зберігала право вето на його договори з іншими державами [1].

Отже, з вище сказаного можна зробити такий висновок трансваальська війна закінчилася фактично перемогою бурів у війні проти британців, яка фактично на, де який час відновилася незалежність ПАР. Головною битвою стала битва під горою Манджубою, де перемогу отримали бури. Також про передумови

апертаїду, тобто про перевагу білої раси над чорними, яка буде продовжуватися до 1990 року.

Трансваальська війна є однією із цікавих тем, яка потребує вивчення вченими світу в майбутньому.

Література

1. Тодер. О. Народ дядечка Пауля Трансвааль і Оранжева Республіка в англо-бурській війні 1899—1902 років // О. Тодер. — Д.: 2012 — С. 19—28.

Н.О. ІВАНОВА,

студентка факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія»

НЕЛІТЕРАТУРНІ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ МАРКЕРИ У КІНОФІЛЬМІ «ІГРИ РОЗУМУ»

Анотація. У статті висвітлюється стилістичний аналіз нелітературних мовних одиниць, виявлених у кінофільмі “Ігри розуму”.

Ключові слова: нелітературні мовні/лексичні одиниці, колоквіалізми, експресивна функція.

Annotation. This article analyses the stylistic function of colloquial language units, found in the film “A Beautiful Mind”.

Key words: colloquial language/lexical units, colloquialisms, expressive function.

Актуальність роботи полягає у необхідності стилістичного аналізу нелітературних мовних одиниць, виявлених у кінофільмі “Ігри розуму”, з метою поглиблення знань англійської мови, зокрема розмовної, а також кращого розуміння кінофільму.

Мета дослідження: виявити нелітературні мовні одиниці та здійснити їхній стилістичний аналіз.

Об’єктом дослідження є нелітературні мовні одиниці, виявлені у кінофільмі “Ігри розуму”.

Предмет — стилістичні особливості вживання нелітературних мовних одиниць.

Практичне значення роботи полягає у цінності одержаних результатів та можливості їх застосування у подальшому дослідженні функціонування лексико-стилістичних засобів, зокрема вживання колоквіалізмів, у кінофільмах, а також можливості подальшого застосування одержаних результатів у навчальному процесі.

На сьогодні, враховуючи значний розвиток інформаційних технологій, одним з основних засобів масового впливу стає медіа-текст, зокрема кінотекст, що привертає увагу багатьох лінгвістів. Науковці активно досліджують сценарії фільмів з точки зору засобів мовної виразності — лексичних й стилістичних. Проте, варто зауважити, що дослідження кінотексту призвели до виникнення більш широкого поняття — кінодискурсу, що включає в себе як кінотекст, так і кінофільм,

інтерпретацію фільму кіноглядачем і той зміст, який закладений авторами фільму [4, с. 265; 6, с. 15].

Дослідженням кінодискурсу займалися такі вітчизняні й зарубіжні науковці як А. Зарецька, В. Карасик, М. Макаров, Т. ван Дейк та інші [1; 2; 5; 9].

О. Потебня, відомий український лінгвіст, стверджував, що в мистецтві загальним надбанням всіх є тільки образ [7, с. 57]. Центральне місце в системі творення художніх образів займає лексика, оскільки слово є основною одиницею мови, а мова — основою всіх словесних мистецтв. Лінгвостилістика розрізняє такі основні шари лексико-стилістичних одиниць англійської мови:

- 1) стилістично нейтральні слова;
- 2) літературні слова;
- 3) колоквіалізми [3, с. 95].

У кінофільмі, особливе місце займає розмовна мова, а саме — використання колоквіалізмів, тобто нелітературних мовних одиниць. Колоквіалізми — слова, що належать до розмовного стилю мовлення, за своєю етимологією та значенням схожі до нейтральних слів, але мають сильніше емоційне забарвлення: *granny, birdie, Daddy, make-up, put up* і т.д. [3, с. 101].

Отож, здійснивши аналіз мовлення персонажів кінофільму “Ігри розуму”, ми виявили значну кількість колоквіалізмів — 41. У поданій таблиці ми здійснили класифікацію виявлених нелітературних мовних одиниць:

Таблиця 1

Класифікація нелітературних лексичних одиниць

№ за/п	Колоквіалізми	Кількість	Відсоткове співвідношення
1.	Сленг	6	14,6%
2.	Вульгаризми	12	29,3%
3.	Вигуки	23	56,1%
4.	Всього	41	100%

Першу групу нелітературних лексичних одиниць становить сленг. Сленг — це експресивні слова, що не є характерними для офіційного мовлення. Як правило, в основі таких мовних одиниць лежить метафора (*beans — money, governor — father, saucers — eyes*) [3, с. 105]. Наведемо приклади вживання сленгу у мовленні персонажів:

There's no point in being nuts if you can't have a little fun [8]. Словосполучення *be nuts* перекладається як “бути божевільним”, “зійти з розуму”. Пожартувавши зі своїм колишнім колегою, Джон зауважує, що єдине, що може його підбадьорити в такому стані (Неш хворий на шизофренію) — це можливість жартувати. Джон жартує над власними галюцинаціями, що є досить трагічним. Вживання ним словосполучення *be nuts* по відношенню до себе, ще більше поглиблює трагізм його ситуації.

Poor bastards [8]. Колега Джона називає студентів “бідними негідниками”, оскільки їхнім професором буде Неш. Це висловлювання є досить експресивним та іронічним, тому що Сол є абсолютно байдужим до роботи Неша.

До другої групи колоквіалізмів належать вульгаризми — неприйняті національною мовою лайливі, грубі або брутальні слова: *coon* (нігер), *wetback* (мексиканець-нелегал), *kraut* (німець) [3, с. 21]. У кінофільмі, вульгаризми надають висловлюванням мовців експресивності та викривають ставлення персонажів до певних речей. Розглянемо наступні приклади:

Have a nice night, asshole [8]! Леді з бару називає Джона непристойним словом за його прямоту, яку молода жінка розцінила як аморальність та неповагу до себе. Не будучи умілим у залицяннях, Джон заговорив про сексуальні відносини як кінцеву ціль спілкування з жінкою. Більше того, він запропонував оминати усі несуттєві моменти та перейти відразу до головного, за що й отримав ляпас буквальний і словесний. Вживання вульгаризму у поданому прикладі виконує експресивну функцію, зображаючи образливу реакцію леді на висловлювання головного героя.

Take care of her, you pathetic piece of shit, or I'll take care of you [8]. Висловлювання належить містеру Парчеру, уявному колезі Джона. Їхня розмова з Нешом набуває апогею, оскільки Джон починає розуміти ілюзорність своїх так званих знайомих. В розумі Джона відбувається битва здорового глузду з власними галюцинаціями, викликаними хворобою. Щоб зобразити увесь драматизм боротьби, спричинений серйозністю захворювання, у фільмі зображується діалог Джона з уявними персонажами зі вживанням вульгаризмів, що ефективно передають відчайдушність ситуації.

До третьої групи нелітературних мовних одиниць, вигуків, належать такі лексичні одиниці: *oh, yeah, okay, whew, wow, hey, Jesus Christ, yup, oh, my God, ah* тощо. Виявлені вигуки виражають різні емоції: здивування, печаль, захоплення, злість, збентеженість та інше. Наведемо контекстуальні приклади:

— *Pick a shape. An animal — anything.*

— *Okay. An umbrella* [8]. У цьому реченні колоквіалізм *okay* вжито аби показати пересічність та невимушеність ситуації; за своїм значенням дана лексична одиниця виражає ствердження.

Wow! She sounds lovely [8]! Вигук *wow* виражає захоплення, зокрема захоплення Чарльза (приятеля головного героя) гостротою висловлювання бабусі Джона щодо його холодного й неприязного ставлення до людей.

Hey, Nash, I thought you dropped out [8]. Вигук *hey* вживається мовцем аби привернути увагу іншого персонажа.

Oh, my God. [8]. Подане висловлювання виражає здивування і збентеженість мовця, а саме — дружини головного героя, яка вкотре запевнилась у неадекватності свого чоловіка.

Підбиваючи підсумки, варто зазначити, що одними з основних лексикостилістичних маркерів мовлення персонажів досліджуваного кінофільму є нелітературні мовні одиниці, представлені сленгом, вигуками та вульгаризмами. У кінофільмі вони виконують експресивну функцію та роблять мовлення персона-

жів неформальним. Окрім цього, вони додають певним ситуаціям драматичності та є важливим засобом зображення трагічного стану персонажів фільму. Більше того, нелітературні лексичні одиниці на більш загальному рівні виявляють особливості повсякденного мовлення американців.

Література

1. Зарецкая А.Н. Особенности реализации подтекста в кинодискурсе: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.09 “Теория языка” / А. Н. Зарецкая — Челябинск, 2010. — 21 с.
2. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В. И. — Волгоград: Перемена, 2002. — 477 с.
3. Квеселевич Д. І. Практикум з лексикології сучасної англійської мови: [навч. посібник] / Д. І. Квеселевич, В. П. Сасіна. — Вінниця: Нова книга, 2001. — 117 с.
4. Конкульовський В. До визначення одиниць перекладу кінокомедій / Конкульовський В. // Філологічні науки. — Кіровоград, 2012. — С. 264-265.
5. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров — М.: Гнозис, 2003. — 280 с.
6. Назмутдинова С. С. Гармония как переводческая категория: на мат. русского, англоского, французского кинодискурса: автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 / Назмутдинова С. С. // “Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание” — Тюмень, 2008. — 21 с.
7. Потебня А. А. Эстетика и поэтика / А. А. Потебня. — М.: Искусство, 1976. — 612 с.
8. A Beautiful Mind [Online] — Available: <http://www.cinefile.biz/script/beautifulmind.pdf>, [Accessed 10 March, 2016]
9. Dijk T. A. van. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction / Dijk T. A. van. — London: SAGE Publications Ltd, 2011. — 432 p.

Н.Я. КАПУШ,

студентка факультету романо-германських мов
Національного університету «Острозька академія»

ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У КНИЗІ У.П. ЯНГА «ХИЖА»

Анотація. У статті висвітлено вербальні засоби для вираження емоційних станів, виявлені в романі американського письменника У.П.Янга.

Ключові слова: вербальні засоби, емоції, фонетичний рівень, морфологічний рівень, синтаксичний рівень, лексичний рівень, стилістичний рівень.

Актуальність роботи полягає у потребі вивчення художнього дискурсу американських письменників, що сприяє глибшому розумінню процесів, що відбуваються в сучасному американському варіанті англійської мови.

Мета дослідження: виявити та описати засоби на позначення емоцій, використані в романі американського письменника У.П. Янга.

Практичне значення дослідження полягає у подальшому вивченні вербальних засобів у текстах романів та можливості його подальшого застосування у навчальному процесі у курсі лексикології та стилістики.

Виклад основного матеріалу. Здатність передавати емоції та почуття людини притаманна мові. В останнє десятиліття з боку лінгвістів спостерігається посилена увага до емоційного стану людини, мовна реалізація якого ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту [4]. Проте сьогодні в лінгвістиці є актуальним вивчення текстів, які виражають емоції, зокрема тих мовних засобів, за допомогою яких мовець (письменник) виражає своє ставлення до тих чи інших людей, передає свої почуття, емоції.

На фонологічному рівні дослідники (М. С. Трубецький [9]) висловлювали припущення про існування зв'язку між входженням певного звуку до складу слова та значенням цього слова. За їх твердженням, звук може викликати у свідомості мовців певне значення, тобто заміщати собою предмет чи дію, стаючи їхнім символом [6, с. 24–37]. А оскільки явища реального світу оцінюються тим, хто сприймає, то його оцінки переносяться і на звуки, що супроводжують ці явища. Так виникають символічні значення звуків узагалі, які поширюються на звуки мовлення.

Ономатопея — процес імітації засобами мови різних позамовних звукових явищ, а також самі слова, що є результатом звуконаслідування: дзижчати, гавкати, кудкудакати, туркотіти тощо. Найчастіше ономатопеїстичною є лексика, яка прямо пов'язана з істотами або предметами — джерелами звуку: наприклад, дієслова типу «квакати», «нявкати», «кукурікати», «торохтіти» і похідні від них іменники.

Наведемо приклади ономатопеї в романі:

Sarayu said something about humans being clumsy and all three started roaring again [11, с. 104]. В перекладі слово *roar* означає *гукотіти*.

Mack decided to bang (бахнути) loudly and see what happened, but just as he raised his fist to do so, the door flew open, and he was looking directly into the face of a large beaming African-American woman [11, с. 82].

На морфологічному рівні емоції можуть передаватися за допомогою морфем [7]. Такі суфікси, як *-y*, *-ling*, *-ster* мають емотивне забарвлення (наприклад, *daddy* 'татку', *tummy* 'мати', *weakling* 'слабак').

The fact that he was unable to bury Missy's body magnified his failure as her daddy [11, с. 64].

На синтаксичному рівні для вираження емоцій можуть уживатись окличні, питальні, вставні елементи [7]. Чим вищий ступінь емоційного напруження, тим вищий ступінь дезорганізації синтаксичної структури. Перерваність, повтори, незакінченість синтаксичних конструкцій є характерними для високої концентрації емоцій. Графічні засоби та капіталізація теж можуть передавати емоції [7].

"What! You never keep secrets from her. I can't believe you lied to her!" [11, 72].

"It's okay, I..." and now she signed the words, "... love you." [11, с. 167].

До графічного рівня відноситься також алітерація. Це стилістичний прийом, який полягає у повторенні однорідних приголосних звуків задля підвищення інтонаційної виразності тексту, для емоційного поглиблення його змістового зв'язку.

He was really missing her and was glad the night shadows hid his embarrassment [11, с. 37].

Що стосується лексичного рівня, то згідно з підходом до емотивності В. І. Шаховського, існує три групи лексики для мовної репрезентації емоцій, це — специфічна експресивна лексика; лексика, що називає емоції; лексика, що виражає емоції [10, с. 101].

Лексика, що називає (описує) емоції, не є емотивною [7]. Слова *fright* ‘страх’, *anger* ‘гнів’, *surprise* ‘здивування’ містять лише поняття про певні емоції. На відміну від їх спонтанного прориву у мовлення, опис є свідомим вираженням емоційного стану мовними засобами. Опису підлягає, як правило, не емоція в цілому, а її зовнішня експресія: міміка обличчя, очей, губ, пантоміміка, тембр голосу, інтонація тощо.

На стилістичному рівні емоції передаються за допомогою метафор, епітетів і порівнянь. Метафора — один з основних прийомів пізнання об’єктів дійсності, їх найменування, створення художніх образів і породження нових значень. Метафора виконує когнітивну, номінативну та художню функції [3, с. 503—647].

As he tried to establish some inner mental balance, the anger that he thought had so recently died inside him began to emerge [11, с. 82].

And finally his heart exploded like a flash flood, releasing his pent-up anger and letting it rush down the rocky canyons of his emotions [11, с. 77].

Особливим видом метафори є метонімія — слово, значення якого переноситься на інший предмет, який має спільну з ним природу.

Mack’s heart broke as he understood what this conversation had really been about [11, с. 32].

Епітет — образне означення, влучна характеристика особи, предмета або явища, яка підкреслює суттєву ознаку, дає ідейно-емоційну оцінку [8].

Епітети, знайдені в тексті можна поділити на асоціативні та неасоціативні. Наведемо приклади першої групи епітетів:

A pebbled beach awaited their approach, and behind it a backdrop of rich and dense forest rose up to the base of a mountain, crested by the whiteness of freshly fallen snow [11, с. 144].

До другої групи віднесемо наступні приклади:

That was all Mack could bear as he slumped to the ground, dissolving into a wash of joyful tears [11, с. 217].

He lifted his hands imagining that he could reach out and pluck diamonds, one by one, off of a velvet-black sky [11, с. 109].

Потрібно зазначити, що неасоціативні епітети зазвичай створюються самим автором в процесі створення діалогу між героями і не вказують на певні характеристики, що є властивими для описуваного предмету, тому створюють певний особливий образ відповідного об’єкту [1, с. 55].

Порівняння — троп, який полягає у зіставленні одного предмета з іншим для того, щоб розкрити, яскравіше змалювати його [8]. У результаті цього зіставлення, зображуване немов би конкретизується, стає більш очевидним і виразним.

Зазвичай порівняння утворюються за допомогою таких допоміжних слів як *as* або *like*. Наведемо кілька контекстуальних прикладів:

Sarayu laughed, the sound like tumbling water, only set to music [11, с. 196].

They talked and laughed like old friends who knew one another intimately [11, с. 200].

Порівняння виражене корпусом допоміжних слів *as ... as*:

He sensed that by some mystery this was as much for his dad as it was for him [11, с. 216].

Метафора, порівняння та епітети підсилюють емотивне навантаження повідомлення та є дієвими засобами впливу на читача.

Ще одним яскравим видом метафори є персоніфікація, суть якої полягає в тому, що мовець приписує людську поведінку, думки чи дії неживим предметам:

Faith never knows where it is being led, But it knows and loves the One who is leading [11, с. 239].

By the time supper was cleaned up, night had fallen [11, с. 29].

У досліджуваному нами тексті ми виявили гіперболи. Їх можна класифікувати: за вираженими займенниками, за іменниками, які позначають числівники, за підсилюючими словами та прислівниками часу [5, с. 46].

Suddenly Mack wanted to ask a thousand questions, or say a thousand things, some of them unspeakable and terrible [11, с. 90].

До групи гіпербол виражених займенником ми віднесемо такі приклади:

Everything is about him [11, с. 95]; *When he does speak you wonder if he isn't some sort of alien who sees the landscape of human ideas and experiences differently than everybody else* [11, с. 9]; *And that's made the difference every night and every day* [11, с. 14]; *At one point in all the confusion, Mack decided he needed a break and settled himself in his daddy chair after shooing off Judas, the family cat* [11, с. 25].

Серед цих прикладів можна виділити найчисельнішу групу гіпербол, виражених займенником *every*, що вживається автором для надання мові більшої експресивності та наголошенні на великій кількості певного предмету [5, с. 46].

Оскільки цей стилістичний засіб може бути результатом якогось іншого [5, с. 47], дане речення є прикладом метафоричної гіперболи:

"He drank himself to death." [11, с. 38].

Цей стилістичний засіб часто використовується задля навмисного перебільшення певних якостей якогось об'єкту чи явища.

На відміну від гіперболи, під мейозисом розуміють применшення. Мейозис підкреслює незначимість певних ознак предмета чи явища, наприклад їх розмір, об'єм, відстань, час, форму. Приклад: *a drop of water, a cat-size, microbe* [5, с. 47].

He was sure that his face betrayed the emotions he was battling to control, and then in a flash of a second he shoved everything back into his battered heart's closet, locking the door on the way out [11, с. 90].

Finally, Jesus brushed past Mack and returned a minute later with a large basin of water and towels [11, с. 104].

Особливою формою мейозису є літота, яка в свою чергу являється комбінацією заперечної частки “not” та слова з негативним значенням. Така комбінація перетворює значення з негативного в позитивне. Наприклад: “*not unkind*”, “*not bad*” [5, с. 48]. Вона також може виражати іронію.

He hadn't had a flying dream in years, not since The Great Sadness had descended, but tonight Mack flew high into the starlit night, the air clear and cool but not uncomfortable [11, с. 115].

The flavor of the herb was not distasteful: a hint of mint and some other spices he had probably smelled before but couldn't identify [11, с. 129].

Мова, як основний носій думок людини, є досить гнучкою і включає багато елементів, що передбачають і певні табу. Для того, щоб уникнути вживання заборонених та неприємних слів, виникло таке лексичне поняття як евфемізми. Евфемізм — не менш ефективний стилістичний засіб, він означає слово або словесний зворот, що пом'якшує форму вираження висловленої думки. Їх класифікують відповідно до сфери використання: релігійні, етичні та медичні [2, с. 252].

“I know that's truer now that Missy's gone, but it has never been easy for me.” [11, с. 147]. Для того, щоб пом'якшити ситуацію, замість слова *died* часто вживають лексему *gone*.

Вживання евфемізмів є характерним для релігійних людей. Так, у своєму романі Янг використовує такі приклади: *Creator, Christ, Lord, Master, Shepherd, Captain on the bridge, Almighty*. Всі ці слова є синонімами до слова *God*.

«Aren't you the Lord of Creation?» [11, с. 176].

Should he call him Father, or Almighty One, or perhaps Mr. God, and would it be best if he fell down and worshipped, not that he was really in the mood [11, с. 81].

Висновки. Отже, ефективним засобом передачі емоційних переживань у тексті є використання мовних засобів на всіх рівнях мовної системи: фонетичному, морфологічному, синтаксичному, лексичному та стилістичному. Кожний рівень має свою низку мовних засобів для репрезентації емоцій.

Література

1. Булаховський Л. А Стилiстичнi засоби мови / Л. А. Булаховський // Лекції з основ мовознавства. — Харків, 1931. — С. 67-89.
2. Васильєв Є. О. Теорія літератури: підруч. [за редакц. Галич О.] / Васильєв Є. О, Галич О. А., Назарець В. М. — Київ: Либідь, 2006. — 488 с.
3. Вежбицка А. Лексическая семантика в культурно сопоставительном аспекте / Анна Вежбицка // Семантические универсалии и описание языков. М., 1999. — С. 503 — 647.
4. Емоції як об'єкт лінгвістичних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_SWMN_2015/Philologia/3_187807.doc.htm
5. Єфімов Л. П. Стилiстика англiйської мови i дискурсивний аналіз. Учбово-методичний посiбник / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. — Вінниця: Нова Книга, 2004. — 240 с.
6. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлю-

- вання. / Алла Андріївна Калита. — К. : КДЛУ, 2001. — С. 24 — 37.
7. Мац І. І. Різновиди емоцій та способи їх вербалізації (на матеріалі англійської мови) / І. І. Мац [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/3511/1/03miiesv.pdf>
 8. Словник літературознавчих термінів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/sloynyk/index.php?let=6>
 9. Трубецкой Н. С. Основы фонологии / Пер. с нем. А. А. Холодовича; Под ред. С. Д. Кацнельсона; Послесл. А. А. Реформатского; Вступ. ст. Л. А. Касаткина. — Изд. 2-е. — М.: Аспект-Пресс, 2000. — 352 с.
 10. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка / Виктор Иванович Шаховский. — Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1987. — 190 с.
 11. W.P.Young / The Shack: Where Tragedy Confronts Eternity / Paperback, 248 pages /Published July 1st 2007 by Windblown Media

А.В. ЛЕПЕТЮХА,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри романської філології
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СЕМІОЛОГІЧНИЙ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ СИНТАКСИЧНОЇ СИНОНІМІЇ

При дослідженні формування та функціонування у ко(н)тексті синтаксичної синонімії (далі — СС) треба враховувати комплекс когнітивних складників континууму мова / мовлення — дискурс. Динаміка відношень дихотомії мова / мовлення реалізується у мовно-мовленнєвих актах, котрі породжуються у темпоральній площині, починаючи з виникнення комунікативної інтенції мовця і закінчуючи продукуванням висловлення. У цьому темпоральному просторі (оперативному часі) діє когнітивний механізм актуалізації мови у мовленні, що розчленовується на послідовні етапи, більш-менш віддалені від початкової точки формування уявлення про рух часу в лінгвістичній свідомості комуніканта. Актуалізація мови у мовленні відповідає розвитку думки, що сама відтворює своє власне функціонування на вісі оперативного часу каузації (породження) мовно-мовленнєвого акту [1, с. 27]. Ці два тимчасові відрізки реального часу збігаються, хоча перший (оперативний) мислиться як загальний темпоральний субстрат виникнення висловлення, другий — як час, що використовується мовцем для підготовки висловлення [2, с. 2].

Поступовий процесуальний рух думки супроводжується зупинками (перехватами), котрі забезпечуються психомеханізмами (розумовими поліопераціями), які використовує мислення для побудови мовної системи. Отже, у мові представлені елементи, що становлять позначення відрізків шляху думки, які у результаті формують мовно-мовленнєві знаки.

Французький вчений Г. Гійом схематично представив процес каузації мовно-мовленнєвих одиниць на просторі оперативного часу у вигляді триному [3, с. 27], до якого доцільно додати ще один ініціальний прекоструктивний етап: допорядкована ситуація → розумові операції → мова → мовлення.

Перший складник квадриному становить хаос, або "передпорядок", "ще не побудований порядок, не знайдену гармонію" [4, с. 210]. Елементи, котрі знаходяться у довпорядкованому стані у свідомості людини, упорядковуються завдяки психомеханізмам. Такі операції сприяють фрагментації безпорядку в окремі поняття, оптимізуючи їхнє вираження [5, с. 102], тобто виділенню думки з її когнітивного простору та забезпеченню породження простих (слів) і складних (синтагм та пропозицій) мовних знаків, або потенційних моделей, систематизовано представлених у мові, котрі реалізуються у мовленні у вигляді висловлення.

Таким чином, у процесі каузації дискурсу прості і складні мовні знаки, що розглядаються у мисленні людини (мовна система) та з погляду інтенції комуніканта (мовлення), актуалізуються у мовно-мовленнєві знаки з урахуванням їхньої граматичної та семантичної доречності у структурі висловлення [6, с. 35]. Три складники квадриному (розумові операції, мова, мовлення) являють собою реальні сутності: з одного боку, мова, що існує "усередині нас" у вигляді потенції, котра знаходиться за межами нашого сприйняття й апіорно осягається розумом, з іншого боку, мовно-мовленнєві акти, що сприймаються органами почуттів [7, с. 7]. Головні компоненти "апіорного пізнання" створюють феноменологію [8, с. 24]. Феноменологічний метод спрямовується на суще, "але так, щоб при цьому суще могло бути виділене і тематизоване [8, с. 26]. Доступ до сущого "у спрямуванні на буття і його структур" М. Хайдеггер визначає як редуктивну та деструктивну феноменологічну конструкцію [8, с. 27].

Оскільки породження мовно-мовленнєвого знаку відбувається у просторі оперативного часу, це дає можливість аналітично представити у динаміці когнітивних операцій взаємодію складників семантичної структури знаку: сигніфікативного (семасіологічного) і денотативного (сислового) значень та результат цієї взаємодії у синонімічних конструкціях. Семасіологічне і сислове значення загального змісту знаку вступають у відношення взаємної додаткової відповідності, що є фундаментальною якістю його організації [9, с. 17].

Відповідність містить у собі відношення симетрії / асиметрії плану змісту і плану вираження знаку. Зміст значення знаку у мові та мовленні неоднозначний: у мові — симетрія сигніфікативного і денотативного значень (позначувального і позначуваного), у мовленні — симетрія / асиметрія сигніфікативного і денотативного значень. Симетрія / асиметрія позначувального і позначуваного у мовленні обумовлюється об'ємами семасіологічного і сислового значень у змісті знака. При переході від мови до мовлення відбувається скорочення об'єму знаку (знак у системі мови має повний об'єм, котрий включає його можливі мовленнєві реалізації), що призводить до появи у мовленні одного позначуваного, якого потребує конкретна комунікативна ситуація.

При каузації СС у процесі феноменологічної деконструкції та реконструкції пізнання і категорій буття формуються первинні системні (мовні) синонімічні синтагми / пропозиції. Результатом процесу реконструкції є феноменологічно редуковані або розширені мовні синтаксичні синоніми другого рівня з іншим семасіологічним (сигніфікативним) значенням, але зі схожою семантикою (денотативним значенням), котрі актуалізуються у певному ко(н)тексті. Отже, при СС

між первинними складними знаками й їх системними варіантами виникає асиметрія семасіологічних значень, що реалізується у мовленні синонімічними синтагмою / висловленням з асиметрією сигніфікативного і денотативного значень.

Згідно з критерієм ізофункціональності та ярусного синтаксису "багатовимірною когнітивною ситуацією проходить крізь усі етапи синтаксичної обробки і реалізується у лінійній синтаксичній послідовності. Таким чином, синтаксичні зв'язки являють собою проєкцію семантико-синтаксичних відношень усередині вихідної когнітивної структури" [10, с. 37].

Отже, конструкції з СС становлять ізофункціональні модельні синонімічні структури-складні знаки (синтагми та пропозиції), та феноменологічно реконструйовані мовленнєві синтаксичні синоніми (складні мовно-мовленнєві знаки), реалізовані у конкретному ко(н)тексті, схожа семантика (денотативне значення) яких реалізується за законами синтаксичної комбінаторики відповідно до потреб комунікативної ситуації.

Література

1. Boone A. Dictionnaire terminologique de la systématique du langage // Paris, 1986. — 443 p.
2. Valin R. Perspectives psychomécaniques sur la syntaxe // Québec, 1981. — 96 p.
3. Guillaume G. Observation et explication dans la science du langage / G. Guillaume // Langage et science du langage // Paris, 1969. — P. 25–45.
4. Прохоров Ю.В. Действительность. Текст. Дискурс // Москва, 2004. — 222 с.
5. Минкин Л.М. Теория лингвистического ментализма Г. Гийома и вопросы нейролингвистики // Вісник Київського національного лінгвістичного університету // Київ, 2012. — Т. 1. — № 2. — С. 98–110.
6. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности // Москва, 2001. — 432 с.
7. Минкин Л.М. Феноменология, эпистемиология, психосистематика и психомеханика языка // Вісник Київського національного лінгвістичного університету // Київ, 2009. — Т. 12. — № 1. — С. 7–19.
8. Хайдеггер М. Основные проблемы феноменологии // Санкт-Петербург, 2001. — 446 с.
9. Минкин Л.М. Некоторые вопросы теории языка и речи // Вісник Київського лінгвістичного університету. — Київ, 2000. — Т. 3. — № 2. — С. 15–25.
10. Леденёв Ю.И. Явления изофункциональности на различных ярусах синтаксической системы языка: дисс. канд. филол. наук: спец. 10.02.01, 10.02.19 "Теория языка" // Ростов-на-Дону, 2006. — 346 с.

Н.А. ЛУКАЩУК,

студентка магістеріуму факультету романо-германських мов,
Національний університет «Острозька академія»

ГРАМАТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК НАСЛІДОК ШТУЧНОГО БІЛІНГВІЗМУ

Анотація. У статті проаналізовано прояви граматичної інтерференції у контексті оволодіння студентами англійською мовою. Зазначено особливості цього процесу, способи використання граматичних одиниць, притаманних рідній мові в системі англійської мови, проаналізовано зразки письмових висловлювань студентів.

Ключові слова: мова, іноземна мова, англійська мова, граматики, морфологія, інтерференція, висловлювання, порівняльний аналіз.

Annotation. The article analyzes the manifestations of grammatical interference in the context of mastering English language. Features of this process, ways of using in English language grammatical units inherent in the native language. In the research were specified and analyzed samples of written expression of students.

Keywords: language, foreign language, English, grammar, morphology, interference, expression, comparative analysis.

Постановка проблеми. У процесі мовленнєвої діяльності лінгвістична інтерференція може проявлятися на різних рівнях. Одним із важливих рівнів оформлення думки є граматичний. Здійснивши зіставний аналіз граматичного матеріалу, дійшли висновку, що граматики української та англійської мов має суттєві відмінності у різних аспектах. Саме відмінне у системах мов є причиною виникнення мовної інтерференції.

Матеріалом для нашого дослідження слугували есе, які були написані студентами після зрізу на рівень знань англійської мови у НаУ «ОА» наприкінці вересня 2014 року. Нами було проаналізовано письмові роботи студентів факультету романо-германських мов (спеціальність англійська мова та література). У загальному було зроблено аналіз 40 есе, що складає близько 10 200 мовних одиниць (слів). У процесі дослідження студентських есе було виявлено низку помилок, спричинених різними аспектами граматичної інтерференції, а саме — морфологічного та пунктуаційного аспектів [5].

Виклад основного матеріалу. З-поміж помилок морфологічного рівня інтерференції було виокремлено наступні закономірності у кожній з проаналізованих частин мов:

- Іменник — помилки в категорії числа та у використанні присвійного відмінку;
- Дієслово — особові закінчення;
- Прикметник — ступені порівняння;
- Артикль — помилкове використання, пропущення артиклів.

Першою було проаналізовано називну частину мови — іменник. Необхідно зазначити, що оскільки в українській мові множина іменника утворюється за до-

помогою додавання закінчення —и(і) до однини іменників, то досить незвичним для українського мовця є внутрішня флексія іменників, зміна кореневих голосних в утворенні множини,:

«*My father is a policemen*» замість правильного «*My father is a policeman*». Це також стосується споріднених слів, які мають у своєму словотворі частку «*man*» - *gentleman, woman, fireman, snowman, etc.*

Хоча закінчення множини в українській мові не на приголосну, у процесі вивчення англійської мови студенти засвоїли досить простий спосіб творення множини: додавання закінчення — (e)s і у контексті цього роблять помилки у творенні множини іменників слабкої форми: *child — childs* замість *child — children*.

Утворення множини іменника згідно сформульованого речення українською мовою: «Я намагаюсь відвідувати своїх дідуся і бабусю на усі свята» в українському варіанті речення правильно вжити множину слова «свято», але в англійській мові, вживаючи квантифікатор «every», «*I try to visit my grandparents every holidays*» — необхідно слово «свято (holiday)» залишити у формі однини.

Не можемо не зазначити ще один важливий аспект, який не є притаманним носіям української мови та порушує розуміння повідомлення реципієнтом — особливості присвійного відмінку в англійській мові. В англійській мові він має досить вузький спектр вживання і особливістю є те, що цей присвійний відмінок ставиться перед означуваним словом, що є відмінним від випадків вживання в українській мові та є причиною інтерференції студентів на цьому граматичному рівні. «*If to talk about my friend's, I don't have a lot of friends. I have two best friend's Arthur and Ivan.*» - «*If to talk about my friends, I don't have a lot of friends. I have two best friends Arthur and Ivan.*» У зазначеному прикладі бачимо, що Possessive Case є складною темою для тих, хто вивчає англійську мову як іноземну.

Дієслово як морфологічна категорія є також важливим аспектом дослідження морфологічної інтерференції, адже, порівнявши його з іншими частинами мови у сучасній англійській мові, ми помітили, що дієслово має досить велику систему словозміни. Оскільки вже було раніше доведено що англійська мова є прикладом аналітичної, то і в дієсловах цієї мови переважають аналітичні форми, а у дієсловах української — синтетичні.

Незвичним для українських мовців є необхідність додавання частки «to» до потрібної форми дієслова, через вплив рідної мови. До прикладу наведемо речення з проаналізованих есе:

«*I like read books, especially about philosophy*» — «Я люблю читати книги, особливо про філософію». «*I love spend my free time with my lovely family.*» — «Я люблю проводити вільний час з моєю улюбленою сім'єю.» «*I started go to school.*» — «Я почала ходити до школи.» «*like to do everything.*» — «Я все люблю робити.»

Важливою особливістю дієслова в англійській мові є те, що зміни в особових закінченнях дієслова відбуваються лише у третій особі однини, наприклад: *I love; you love; he/she/it loves; we love; they love; you love.*

На противагу граматичним правилам української мови, лише у третій особі однини в англійській мові додається закінчення - (e)s, в той час, коли в українській мові зміна закінчень відбувається у кожній особі: Я люблю; ти любиш; він/вона любить; ми любимо; вони люблять; ви любите.

У проаналізованих есе було також виявлено зразки граматичної інтерференції у вживанні особових форм дієслова. Студенти, накладаючи свої знання граматики рідної мови, ставлять закінчення - (e)s там, де у англійській мові його б не мало бути. До прикладу, наступні речення: «*They makes a nice couple*» — «Вони — гарна пара.» «*They helps me a lot both with learning and having a good time*» — «Вони дуже допомагають мені і з навчанням і з гарним проведенням часу.»

Для правильного граматичного оформлення вище зазначених речень, потрібно замінити особову форму дієслів: «*They make a nice couple*» та «*They help me a lot both with learning and having a good time.*»

Також, не притаманним для українського мовця є англійське «*I am*», яке є частиною Verb Phrase в граматиці англійської мови. Для того, щоб англійською мовою описати свій емоційний або фізичний стан, потрібно використовувати граматичну конструкцію «I+to be +adj». «*I am happy to see you*», «*I am exhausted after classes*», etc. Граматична конструкція реалізується не лише у теперішньому часі, а й у інших часових формах дієслова активного стану.

В українській мові достатньо просто сказати: «*Я радий тебе бачити*», «*Я виснажений після уроків*» і т.д. Тому не дивно, що студенти, які вивчають англійську мову як іноземну, допускають подібні помилки, проаналізувавши есе, ми помітили, що трапляються випадки, коли студент упускає дієслово «*to be*»: «*I have many friends. I very glad that have them.*», замість правильного: «*I have many friend. I am very glad that have them.*».

Прикметник в англійській мові не змінюється за родами числами і відмінками, що робить цю частину мови в англійській мові суттєво відмінною від прикметника в українській граматиці. Для англійської мови притаманна лише зміна форми прикметника за ступенями порівняння.

Не зважаючи на те, що в обох досліджуваних мовах творення ступенів порівняння відбувається і синтетично і аналітично, саме у цьому аспекті студенти допускають помилки, тому що є прикметники, ступені порівняння яких творяться суплетивно. Наприклад: «*It is good than was previously.*» — «Це краще, ніж було раніше.» прикметник «good - better - the best» вищий ступінь порівняння, який використовують для порівнянь, у продемонстрованому випадку потрібно було вжити форму «better». «*It is better than was previously.*»

Також важливим нюансом вживання найвищого ступеня порівняння у твердженнях англійською мовою є те, що він вживається з означеним артиклем «the»: «*He is best person in my life*» — «Він найкраща людина у моєму житті.» Оскільки в українській мові префікс *най-* вже є частиною найвищого ступеня порівняння, в англійському висловлюванні студенти пропускають артикль, який є невід'ємною ознакою найвищого ступеня порівняння (*the most, the best, the least, etc.*)

Окрім того, у процесі аналізу студентських робіт, було помічено, що інколи вони помилково вживають вищий ступінь порівняння прикметника: «*After my school degree I had not as higher level of my English as I want*» замість простого формулювання: «*...not as high as I want.*»

Артикль як категорія морфології потребує особливої уваги носіїв слов'янських мов, які вивчають англійську мову, тому що для граматично правильного висловлювання англійською, необхідним є вживання артиклів перед іменниками. Лише в окремих граматичних випадках вони можуть бути упущені або замінені присвійними чи неозначеними займенниками (some, any).

У контексті вище зазначеного, під час перевірки есе, написаних студентами різних курсів спеціальності англійська мова та література НаУ «ОА», було виявлено, що найбільша кількість помилок саме у вживанні артиклів, що пояснюється тим, що для рідної мови студентів не є притаманним використання артиклів.

Помилки у вживанні артиклів, ми поділили на дві групи:

- Відсутність артикля;
- Неправильне вживання.

Отож, наведемо приклади помилок зі студентських робіт до першої групи:

«*She is teacher*» — у цьому випадку, коли студент описував вид діяльності своєї мами, можна вжити і означений і неозначений артикль. Якщо далі мова не йде про уточнення, то можна просто вжити неозначений артикль: «*She is a teacher.*»

«*I have a/the friend, which I know since my childhood. Her name is Ilona.*» — у цьому реченні можна вжити і означений і неозначений, оскільки студентка вперше у своєму висловлюванні говорить про свою подругу, то можна вжити неозначений артикль, але оскільки вона говорить про конкретну подругу і називає її ім'я, то можна перед іменником поставити означений артикль. Так само і в наступних прикладах зі студентських робіт:

«*My father is a/the head of our family, he is strong and brave*»; «*I am a student of Ostroh academy.*»; «*In free time, I go to a/the picnic*»; «*It is not less important for me to know a\the language*».

Окрім того, що у студентських есе були виявлені випадки відсутності артиклів, також варто зазначити і випадки неправильного вживання артиклів перед іменниками.

В англійській мові є два неозначених артиклі a/an, які вживаються в залежності від іменника, перед яким він стоїть. «*As I had had a intention to enter the Ostroh Academy, and my dream came true.*» Бачимо, що перед іменником «intention» студент вжив неозначений артикль, але перед іменниками, що починаються на голосний (не букву, а звук), потрібно ставити артикль an: «*As I had had an intention to enter the Ostroh Academy, and my dream came true.*» Також, трапляються помилки із вживання неозначеного артикля з іменником множини: «*I like to draw or write a poems.*» [5].

Таким чином, можемо констатувати, що морфологічний аспект є досить важливим у контексті виникнення граматичної інтерференції у процесі вивчення

англійської мови як першої іноземної. Адже і усне і писемне мовлення містить у собі ключові граматичні одиниці — слова, правильне формування і використання яких є запорукою ефективного процесу комунікації.

Висновки. Отож, після аналізу робіт за двома аспектами граматичної інтерференції — морфологічним та пунктуаційним, можемо зробити висновки, що граматику української мови впливає на добір форм слів та пунктограм. У процесі вивчення англійської мови студентами, знання та граматичні навички рідної мови мають відображення у граматичному оформленні думок англійською мовою, що у свою чергу, спричиняє виникнення більшої кількості помилок у письмових повідомленнях іноземною мовою та може стати причиною непорозумінь між автором і реципієнтом.

Література

1. Жлуктенко Ю.О. Порівняльна граматики англійської та української / Ю.О. Жлуктенко — К. : Радянська школа, 1960. — 160 с.
2. Покорна Л. Інтерферуєчий вплив української мови під час навчання структурі англійського речення / Людмила Покорна // Науковий вісник Херсонського державного ун-ту. Сер. Лінгвістика. — 2014. — Вип. XXI. — С. 89 — 92.
3. Почтарьова Л. Я. Характеристика труднощів, які виникають під час вивчення іноземної мови та рекомендації щодо їх подолання / Л. Я. Почтарьова // Матер. Міжнар. наук. - практ. конф. «Дні науки-2012» (12-14 квітня 2012 року). — Прага, 2012. — С. 48—50.
4. ABBYY Lingvo: Online Dictionary — [Електронний ресурс]. — Режим доступу до словника: <http://www.lingvo.ua/uk>
5. LEXILAB // Лексикографічна лабораторія. Корпус англійської мови. НаУ «ОА».

О.В. МЕЛЬНИК,

асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У РЕКОНСТРУКЦІЙ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Сучасна лінгвістика як один з провідних принципів вивчення мови висуває антропоцентричний, теоретико-методологічною базою якого є людиноцентристський підхід до мови. Згідно з названою парадигмою будь-яке явище, будь-який факт навколишньої дійсності повинні вивчатися через призму сприйняття і відображення його людиною.

Загальновідомо, що антропоцентрична парадигма мовознавства ХХ століття розвивається [1, с. 226] за чотирма напрямками: 1) дослідження мови як „дзеркала” людини, базовим є поняття мовної картини світу, а основним завданням — вивчення „відображення” людиною себе в мові; 2) комунікативна лінгвістика, що фокусує увагу на людині у її віднесеності до процесу комунікації; 3) вивчення ролі мови у пізнавальних процесах та когнітивній організації людини з використанням даних інших наук; 4) виявлення того, яким чином мова „існує в самій людині” [1, с. 224].

Закономірно, що мова дає змогу людині пізнавати, освоювати і „привласнювати” світ (усвідомлену частину універсуму), результатом чого є „виникнення” картин — віддзеркалень у свідомості людини. Беручи до уваги провідні функції мови (номінативну, комунікативну, гносеологічну, когнітивну), маємо констатувати, що інструментом освоєння світу стає мова, тому варто говорити про такий ментальний конструкт, як мовна картина світу (МКС), як про один з найбільш актуальних і перспективних напрямів лінгвістичних студій.

Матеріалом даного дослідження слугує корпус ад’єктивних лексичних одиниць у текстах казок Е.Т.А. Гофмана (5445 слововживань). Роль прикметника для реконструкції МКС в контексті його категоріального значення, яке відображає у найбільш сконцентрованому вигляді основні моменти логіко-філософських понять якісної та якісно-оцінної ознаковості, було попередньо розглянуто у статті [2, с. 87-88]. У нашій роботі ми використали об’єднану індуктивно-дедуктивну мовно-психологічну класифікацією прикметників О. Д. Огуя [3, с. 39—42], що, на нашу думку, на даний момент максимально відповідає вимогам об’єктивності. Згідно зі згаданою класифікацією, мовний універсум (=МКС) поділяється на 3 основні підсистеми, що містять відповідні об’єднання лексико-семантичних полів: а) антропонімічні прикметники (II) на означення людини (біофункціональні, характерологічні та соціальні об’єднання полів); б) об’єктивні прикметники (I), які характеризують предмети та явища навколишнього світу через поля параметричності, сенсорності, консистенції тощо; в) детермінанти (III), що визначають відношення між цими підсистемами.

На основі концепції А. Н. Шрамма, кожен підклас прикметників ділиться на роди, яким у лінгвістичному відношенні відповідають об’єднання полів, види (окремі лексико-семантичні поля) та підвиди (ЛСГ в межах поля). Іноді підвиди поділяються на певні розряди (парадигми ЛСВ — лексико-семантичних варіантів) [4, с. 43].

Лексичні одиниці (іменники та дієслова), що супроводжують досліджувані прикметники, поділяються на лексико-семантичні класи за принципом тематичної віднесеності. Кожен лексико-семантичний клас отримує свою назву — узагальнене поняття, що об’єднує всі елементи групи й утворює відповідні денотативні групи (ДГ) — тематичний фон, на тлі якого функціонують у тексті ад’єктиви. У нашому дослідженні таких ДГ 26, сформованих на основі семантичної класифікації іменників В. В. Левицького [4, с. 52—53], причому було розширено окремі її підкласи та введено нові, відповідно до жанрової специфіки досліджуваних текстів (див. таблицю 1).

Мовлення є ймовірнісною системою, лінгвістичний розподіл якої можливо вивчити за допомогою квантитативного підходу [5]. Використання лексичних одиниць, які вживаються не тільки як випадковість, зумовлюється комунікативною функцією мови, мовними і позамовними чинниками.

Таблиця 1

Семантична класифікація ДГ

A — позначення чоловічої статі, ім'я	N — флора
B — позначення жіночої статі, ім'я	O — інші об'єкти та явища природи
C — родичі чоловічої статі	P — матеріали та речовини
D — родичі жіночої статі	Q — будівлі, приміщення
E — діти	R — продукти харчування, напої
F — люди, пов'язані взаємовідносинами	S — інші неживі предмети
G — люди за посадою, родом занять, титулом	T — простір, відстань, географічні назви
H — збірні позначення людей	U — відрізки часу, періоди, пори року
I — надприродні істоти	V — аудіальні явища
J — надприродні явища, процеси, артефакти	W — візуальні явища
K — одяг, взуття, прикраси	X — ментальні явища та процеси
L — тіло, частини тіла	Y — дії, процеси
M — фауна	Z — явища суспільного характеру

Всебічний аналіз об'єкта вимагає дослідження як якісних, так і кількісних характеристик. Для використання квантитативних методів у дослідженні тих чи тих об'єктів достатньо, щоб ці об'єкти демонстрували повторюваність, періодичність своїх якостей, мали закономірний розподіл своїх параметрів [3, с. 42–43]. Однак не варто брати до уваги тільки частоту вживання лексичних одиниць. Розмежування стандартних зв'язків від нестандартних може відбуватися тільки за допомогою статистичних методів дослідження. Для цього, після первинної класифікації, було складено альтернативні чотирипільні таблиці, на основі яких ми обрахували критерій χ^2 , за допомогою якого можна встановити наявність і відповідностей, і розбіжностей між розподілом певних величин, а також відхилення емпіричних даних від теоретичних (очікуваних). Крім того, ми обрахували коефіцієнт взаємної спряженості K (коефіцієнт О.О. Чупрова) для встановлення ступеню зв'язку між досліджуваними одиницями. Спираючись на отримані дані про статистично значущі зв'язки, ми можемо визначити інтенсивність зв'язку між ЛСГ прикметників та ДГ через коефіцієнт K . Оскільки сила зв'язку коливається від 0,021 до 0,512, то вважатимемо, що величини K вищі за 0,15 відповідають сильному зв'язку (15 сполучень), коефіцієнт K від 0,06 до 0,15 - зв'язку середньої сили (71 сполучення), а величини K , менші за 0,06, - слабкому (38 сполучень). Зважаючи на велику кількість виявлених статистично значущих зв'язків, розглянемо наразі тільки „сильні“.

До ЛСГ прикметників, що мають найбільш тісний зв'язок ($K > 0,15$) із ДГ та утворюють таким чином сталий контекст, належать наступні сполучення:

1) „характеристики напряму та локалізації“/ „простір, відстань, географічні об'єкти“ ($\chi^2=1424,77$; $K=0,512$): *das ferne Indien, die weite Welt*; 2) „час“/ „відрізки часу, доби, періоди, пори року“ ($\chi^2=998,12$; $K=0,429$): *lange Zeit, am frühen Morgen*; 3) „вікові ознаки“/ „надприродні істоти“ ($\chi^2=737,31$; $K=0,368$): *ein alter wunderlicher, merkwürdiger Mann*; 4) „сприйняття звуку“/ „явища аудіального характеру“ ($\chi^2=622$; $K=0,338$): *starker Gesang, sanfte Musik*; 5) „зовнішність“/ „позначення жіночої статі, ім'я“ ($\chi^2=484,38$; $K=0,298$): *die holde Serpentina, ein häßliches Weib*; 6) „матеріал виготовлення“/ „надприродні явища, процеси, артефакти, ключові об'єкти“ ($\chi^2=294,32$; $K=0,232$): *der smaragdene Spiegel, der goldene Topf*; 7) „сприйняття запаху“/ „флора“ ($\chi^2=263,5$; $K=0,220$): *duftende Blumen*; 8) „синестезійне сприйняття“/ „тіло, частини тіла“ ($\chi^2=211,32$; $K=0,197$): *struppiges Haar, spitze Zähne*; 9) „зорове сприйняття світла та кольору“/ „надприродні істоти“ ($\chi^2=184,95$; $K=0,184$): *der schwarze Drache, weiße Einhörner*; 10) „зорове сприйняття світла та кольору“/ „фауна“ ($\chi^2=159,81$; $K=0,171$): *glänzende Kolibri, ein weißgrauer Geier*; 11) „вік“/ „відрізки часу, доби, періоди, пори року“ ($\chi^2=151,35$; $K=0,167$): *in uralter Zeit*; 12) „сприйняття ваги“/ „процеси, діяльність“ ($\chi^2=150$; $K=0,166$): *hart packen, fest drücken*; 13) „дименціональні х-ки“/ „позначення чоловічої статі, ім'я“ ($\chi^2=143,32$; $K=0,162$): *der kleine Knirps, das winzige Männlein*; 14) „зорове сприйняття світла та кольору“/ „інші об'єкти та явища природи“ ($\chi^2=139,04$; $K=0,159$): *dicker Nebel, goldene Wolken*; 15) „матеріал виготовлення“/ „одяг, взуття, прикраси“ ($\chi^2=122,92$; $K=0,150$): *seidene Strümpfe, eine gläserne Perücke*. Розподіл виявлених зв'язків, на нашу думку, виражають взаємодію між елементами, притаманну даному авторському стилю.

Література

1. Кононенко В. І. Національно—мовна картина світу: зіставний аспект (на матеріалі української та російської мов) / В. І. Кононенко // Мовознавство. — 1996. — № 6. — С. 39—46.
2. Мельник О.В. Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичного дослідження / О.В. Мельник // Філологічні науки в системі гуманітарного знання ХХІ століття: Міжнародна науково—практична конференція, м. Одеса, 25—26 грудня 2015 року. — Одеса: Південноукраїнська організація „Центр філологічних досліджень“, 2015. — С. 85—89.
3. Огуй О.Д. Об'єднана індуктивно—дедуктивна мовно—психологічна класифікація прикметників у „мовній картині світу“ / Олександр Дмитрович Огуй // Науковий вісник Чернівецького ун—ту. — Чернівці: ЧДУ. — 1998. — Вип. 41 — С. 39 — 46.
4. Левицький В.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу: навчальний посібник / В.В. Левицький, О.Д. Огуй, С.В. Кійко, Ю.Є. Кійко. — Чернівці: Рута, 2000. — 136 с.
5. Тулдава Ю. Проблемы и методы квантитативно-системного исследования лексики / Юхан Тулдава. — Таллин: Валгус, 1987. — 203 с.

ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

В умовах динамізації взаємодії різних культур у сучасному світі виникає питання: яким буде шлях їх подальшого розвитку та взаємовпливу? У змістовно-термінологічному сенсі поняття "взаємодія" й "інтеракція" складають один ряд з такими близькоспорідненими за змістом поняттями, як "діалог", "комунікація", "спілкування", "взаємовідносини", людські стосунки", "взаємовплив" тощо.

В умовах неперервного зростання міжкультурного спілкування між представниками різних країн формування міжкультурної компетенції студентів стає актуальним завданням навчально-виховного процесу у ВНЗ. Молоде покоління, яке набуває вищу освіту, має бути підготовлено до адекватного сприйняття іншої культури на засадах діалогу.

Діалог — невід’ємна частина життя людини. Він є засобом реалізації комунікативних зв’язків між ними, чинником їхнього взаємного порозуміння. Взаємодія культур, діалог між ними — найбільш сприятлива умова для розвитку міжнаціональних та міжетнічних відносин. Ідея про діалог має досить давні корні. Давньогрецькі філософи епохи еллінізму створювали діалоговий простір на основі духовної культури, на визнанні плюралізму думок, рівноправ’я поглядів, визнання загальнолюдських принципів, свободи та цінності особистості та суспільства в цілому.

У період Середньовіччя діалог використовувався в моральних цілях. У своєму трактаті "Діалог між філософом, іудеєм та християнином" французький філософ-схоласт П’єр Абеляр ще на початку XII ст. передбачав не тільки діалог між різними конфесіями, а й діалог між культурами. При порівнянні вірувань, традицій та способу життя різних народів він розглядає сутність етичних питань добра та зла, благодіяння та великодушності, правдивості та помсти, звертаючись до "моральної філософії, яка є мірою всіх наук" [1, с. 312].

Для встановлення діалогу між різними культурами дуже важливим є те, яким чином цей діалог здійснюється. М. Каган виділяє три способи взаємовідносин між культурами:

- повноцінний рівноправний діалог, який засновано на взаємній повазі культур, що беруть участь в контакті, в якому мають місце рівнозначна репрезентативність культур з метою їх взаємного збагачення, взаємного розвитку та взаємного відновлення;

- утилітарне ставлення однієї культури до іншої, коли одна культура нав’язує свою систему цінностей, значень та норм іншій культурі. У такому разі не можливе повноцінне взаємне збагачення та взаємний розвиток;

- псевдодіалог або повне неприйняття однієї культури іншою. Це можливо тільки при свідомій, цілеспрямованій позиції ізоляціонізму, коли у суспільстві

виникають відособлені, сконцентровані на собі (культурні) групи, які не хочуть контактувати з іншими “неповноцінними”, “низькими” культурами [5, с. 78–80].

Безумовно, що тільки перший спосіб взаємовідносин можна вважати прогресивним, таким, що сприяє розвитку цивілізації. І тому комунікацію (або діалог) між різними культурами трактують як “адекватне взаєморозуміння двох учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур” [4, с. 26]. Тільки на засадах такого підходу мають будуватися відносини у сучасному полікультурному світі.

В умовах сьогодення культурне взаєморозуміння між народами та окремими людьми веде до взаємного духовного відкриття і взаємопроникнення культур, взаємозбагачення загальнолюдськими цінностями за умови збереження і розвитку національної самобутності. Таким чином, “сучасну виховну систему потрібно розглядати як школу діалогу культур” [8, с. 189].

У сучасному розумінні “діалог культур” має дуже широке значення, до якого входить не тільки спілкування між представниками культур, які територіально знаходяться дуже далеко один від одного, а й між представниками етнічних меншин та малих народів, які проживають на території однієї країни і створюють, таким чином, багатство національної культури. Культурний діалог надає можливість побачити повноту культурного розмаїття.

Взаємодія культури і субкультури також проходить в формі діалогу, що створює картину світу, яка є діалогом, суть якого полягає у визначенні творчої активності людини, її відношенні до зовнішнього предметного і внутрішнього світу, в з’ясуванні унікальності й універсальності людських можливостей [2, с. 43].

«Діалог культур» дає змогу особистості не тільки залучитися до вітчизняних і загальнолюдських цінностей, а й самовизначитися в світі культури, включитися в її створення і водночас удосконалювати себе як суб’єкта культури. Тобто діалог культур розуміється не просто як форма спілкування, а як тип відносин у мікро- і макросоціумі (між типами культур — історичними, етнічними тощо) [6, с. 11].

Діалогічний погляд на культуру передбачає і “естафету часів”, своєрідну перекличку культур різних поколінь, співвідношення досвіду об’єктів спілкування з відповідними естетичними традиціями, залучення до історичного, естетичного досвіду людства, зосередженого в пам’ятках духовної культури минулого і сучасного. Бути в культурі означає вступати в спілкування з минулим та майбутнім. Як відмічає Біблер, культура стає формою буття і спілкування людей різних культур, формою діалогу культур, створення “світу вперше” [3, с. 288].

Культура ХХІ століття представляє собою світовий інтеграційний процес, в якому відбувається змішення етносів і культур. При цьому кожна нація прагне зберегти свої національні цінності, такі як мова, мистецтво, звичаї та традиції, свою національну ментальність. Це веде до створення соціокультурної ситуації, коли людина стоїть на межі культур.

Взаємодія з різними культурами потребує від неї розуміння, поваги до національної ідентичності, тобто готовності до діалогу на основі сформованої планетарної свідомості та засвоєнні елементів загальнолюдської культури.

Література

1. Абеляр, Петр. Теологические трактаты: Пер. лат. / Вступ. ст., сост. Неретиной С. С. — М.: АОИГ, “Прогресс”, “Гнозис”, 1995. — 413 с.
2. Белих О. С. Світоглядна культура студентської молоді. — С. 37–56 // Формування духовної культури учнівської молоді засобами мистецтва: Монографія / Г. П. Шевченко, О. С. Белих, Є. А. Зеленов, Т. Л. Антоненко та інші. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. — 256 с.
3. Библер В. С. От наукоучения — к логике культуры: Два философских введения в XXI век. — М.: Политиздат, 1991. — 413 с.
4. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Методическое руководство. — М.: Русский язык. 1983. — 269 с.
5. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. — М.: Политиздат. 1988. — 315 с.
6. Масол Л. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України // Шкільний світ. — 2002. — № 9. — С.1-16.
7. Подоляк, Л. Г. Юрченко В. І. Психологія вищої школи; Підручник. 2-е вид. — К.: Каравела, 2000. — 352 с.

О.О. ШТАНЬ,

аспірантка Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка

ХАРКІВСЬКА ГУБЕРНІЯ ЗА ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1919 РР.

Українське суспільство пройшло складний шлях становлення державності, розвитку демократичних процесів в усіх сферах суспільного життя. Революційні 1917-1919 роки — це час боротьби за національну свободу, права громадян. На сьогоднішній день дослідження в галузі історії Слобідської України є актуальним. Слобідська Україна або Слобожанщина — історичний край, у східній частині України та прикордонних областях Російської федерації що охоплює нинішні Харківську, Сумську та частину Донецької і Луганської областей України, а також частину Воронежської, Курської та Белгородської областей Російської федерації. В історіографії Слобожанщини існує багато питань, що не отримали достатнього висвітлення. Продовжують виникати суперечні питання з приводу її територіального розміру, історичного минулого тощо.

У 1917-1919 роках на Харківщині та в Україні в цілому відбулася низка подій, пов'язаних з національно-визвольною боротьбою українського народу. Передумовами до цього слугувала лютнева буржуазно-демократична революція, що відбулась 23 лютого 1917 р. в Росії. Її причинами були політична, економічна, військова і національна криза. Перша світова війна стала каталізатором збільшення всіх проблем у країні. Найбільшого напруження набула ситуація у столиці імперії Петрограді, де політичні страйки переросли у повстання робітників, до яких приєдналися солдати місцевого гарнізону. 2 березня 1917 р. цар Микола II зрікся престолу. Російські ліберали створили 3 березня Тимчасовий уряд (очолював князь Г. Львов), який гарантував усім громадянам демократичні права і свободи. У березні 1917 р. по всій країні

виникають ради робітничих, солдатських депутатів. У Росії формується двовладдя між тимчасовим урядом і радами робітничих, солдатських депутатів. В Україні до цих двох влад добавилася ще третя національна влада. 4 березня 1917 р. у Києві представники ліберально-демократичних й соціалістичних сил проголосили створення Української Центральної Ради (УЦР), що мала виконувати функції координатора українського руху. 7 березня було обрано керівництво УЦР. Її головою став М. Грушевський.

Лютнева революція 1917 року викликала підйом національного руху на Харківщині. 29 квітня 1917 року в Харкові відбувся губернський український з'їзд. На з'їзді була створена Українська губернська рада (гол. - Рубас), яка однією з перших визнала Українську Центральну раду як законний представницький орган українського народу. Одночасно відбулися українські з'їзди в Острогозі, Валуйках та інших містах [3, с. 127].

Влітку 1917 року діячі УЦР почали переговори з Тимчасовим урядом про автономію. Визнаючи право народу на самовизначення, Тимчасовий уряд підкреслював, що переговори про українську автономію носять лише попередній характер - рішення про державний устрій знаходяться в компетенції не Тимчасового уряду, а легітимного органу - Установчих зборів. Ще на стадії попередніх переговорів Тимчасовий уряд виключив зі складу можливої автономної України Харківську, Катеринославську, Херсонську і частину Таврійської губерній. Проте, Центральна Рада, в своєму Третньому Універсалі назвала перераховані губернії, крім Криму, частиною України.

В ніч з 25 на 26 жовтня 1917 р. під керівництвом більшовицької партії відбулося збройне повстання, внаслідок якого було повалено владу Тимчасового уряду. Сформувався перший радянський уряд Росії — Рада Народних Комісарів (РНК), який очолив Володимир Ленін. Після перемоги Лютневої буржуазно-демократичної революції 1917 року в містах України відбувалися мітинги, маніфестації, сходи. У Харкові українська молодь створила організацію під назвою «Українська національна сотня». Культурно-просвітницьку роботу на слобідських землях вели осередки товариств «Рідна школа» та «Просвіта». Серед провідних діячів українського руху в Слобідській Україні в досліджуваній період були Д. Багалій, М. Сумцов, С. Тимошенко, М. Ничипоренко, Е. Сердюк, Д. І. Ткаченко, Г. Хоткевич та ін.

4-6 грудня 1917 р. тривала робота I Всеукраїнського з'їзду Рад у Києві, на якому було роблено чергову спробу більшовиків передати всю владу радам, перетворивши УЦР на Центральний Виконавчий комітет рад, але з'їзд висловив довіру УЦР. Делегати-більшовики залишили цей з'їзд та переїхали до Харкова, де проходив 25 грудня обласний з'їзд рад Донецько-Криворізького басейну. Тут більшовики проголосили встановлення в Україні радянської влади. Було обрано Центральний Виконавчий Комітет рад України на чолі з Ю. Медведєвим, якого у березні 1918 р. заступив В. Затонський, та уряд Народний Секретаріат на чолі з Артемом (Ф. Сергєєвим). 4 грудня 1917 р. більшовики (В. Ленін та Л. Троцький) видали «Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української Ради». В ньому йшлося: визнання УНР та її права на самовизначення аж до відокремлення від Росії; звинувачування УЦР у проведенні «двозначної буржуазної політики»; вимагали припинити роззброєння більшовицьких загонів, не пропускати війська на Дон та Урал, де роз-

горнулося антибільшовицьке повстання; у разі невиконання вимог, Рада Народних Комісарів (Раднарком) вважатиме УЦР у стані війни. 5 грудня Генеральний Секретаріат відхилив ультиматум і почав готуватися до війни з більшовицькою владою Росії.

Жовтнева революція прийшла на Харківщину в грудні 1917 року з більшовицькими військами під командуванням Антонова-Овсієнка які захопили всю Лівобережну Україну, а наприкінці місяця підступили під українську столицю. Бої між частинами Української Центральної Ради і Червоної гвардії Раднаркому відбувалися в Сумах, П'ятихатках, Куп'янську, Охтирці, Вовчанську. У Сумському повіті у грудні 1917 р. знаходилися запасний мортирний дивізіон (12 гармат) та 10-й драгунський полк — 350 шабель під командуванням Яненка. У Конотопі стояв полк ім. Дорошенка — 1 200 багнетів, під командуванням курінного Пелещука, у Ромнах - 58-й запасний полк — 1000 багнетів, та 174-й Роменський полк. 9-10 грудня українські війська в Харкові були розбиті, влада перейшла в руки більшовиків, а вже 26 січня 1918 р. більшовицькі війська увійшли до української столиці [7, с.17]. Почалася перша радянізація українських земель. Відомо, що у січні 1918 року була створена Донецько-Криворізька Радянська Республіка з центром у Харкові. Але просування Червоної Армії дало змогу збільшити території і утворити Українську Соціалістичну Радянську Республіку, де Харків (з 1919 по 1934 рр.) був її столицею. У ході бойових дій 29 квітня 1918 р. УЦР видала своє останнє рішення — прийняття Конституції УНР та обрання М. Грушевського Президентом. В той же день відбувся державний переворот, внаслідок якого було повалено владу Центральної Ради та проголошено Українську Державу на чолі з Павлом Скоропадським. Починаючи з літа 1918 р. опозиція режиму П. Скоропадського підсилалася. Проте УЦР не визнала нової влади у Києві і вирішила укласти угоду з країнами Четвертого союзу. Уже 9 лютого 1918 р. у Бресті був підписаний мирний договір. Згідно з ним, Німеччина обіцяла надати УНР військову допомогу у боротьбі проти радянської влади в Україні і відновлення влади УЦР. 18 лютого 1918 р. німецькі війська перейшли у наступ проти радянських військ, через 9 днів вони були вже біля Києва.

6 березня 1918 року було прийнято Закон Центральної Ради про адміністративно-територіальний поділ України. За новим устроєм територія нашого краю поділялася на такі землі:

Посем'я, центр — Конотоп (Шостка, Глухів, Кролевець, Середина - Буда);

Посулля, центр — Ромен (Глинськ, Гадяч, Лохвиця, Лубни);

Слобідщина, центр — Суми (Лебедин, Недригайлів, Білопіль, Охтирка, Богдунів) [2, с. 50]

Після поразки центральних держав у Першій світовій війні в кінці 1918 року РРФСР відновила бойові дії проти УНР. На початку 1919 року вся лівобережна Україна повторно переходить в руки більшовиків, які в Харкові проголошують вже Українську РСР. Влітку 1919 року Червона армія повторно її покидає через наступ добровольчої армії білогвардійців.

Остаточно Радянська влада встановлюється на Харківщині в грудні 1919 року, а м. Харків стає столицею УРСР.

Література

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України / Д.І. Багалій — Х.: Дельта, 1993. — 256 с.
2. Дмитрієнко М. Ф. Зміни в адміністративно-територіальному устрою України в 1919—1920 рр. // Український історичний журнал. — 2003. — №6. — С. 68—78; 2004. — №1. — С. 43—52.
3. Захарчук А. Державотворчі пошуки на Слобожанщині в контексті Української революції: Політико-правовий аспект. — Суми: «Козацький вал». — 2002. — 140 с.
4. История Слобожанщины: [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://planetguide.ru/academy/entry/664/>
5. Музыченко П.П. Пищевский А.Л. История государства и права Украины в 2 ч. — Ч.2. — Харьков: «Одиссей», 2002. — 386 с.
6. Слобідська Україна (Слобожанщина): [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://histua.com/istoriya-ukraini/istoriya-okremix-ukrainskix-zemel/slobozhanwina>
7. ДАСО. — Ф.Р.2674. — Оп.1. — Спр.1. — Арк.17

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

К.І. Абабій, Т.Л. Дорош, РОЛЬ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА ХОРЕОГРАФІЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ ДОШКІЛЬНЯТАМИ.....	3
Т.М. Богдан, ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДНЗ ДО РАННЬОЇ ПРОФОРІЄНТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
Н.Г. Бузіян, Т.Ю. Лебеденко, ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КУРСОВОМУ ПРОЕКТУВАННІ.....	13
В.Д. Демиденко, ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ.....	18
С.В. Єфремов, ВПЛИВ МУЗИКИ ТА ПІСЕНЬ НА ЗНАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	21
В.І. Зубко, НАУКОВО-МЕТОДИЧНА РОБОТА ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ОСВІТИ.....	23
І.О. Лиценко, МЕТОДИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З КОРИСТУВАЧАМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА ЗАСАДАХ ПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ.....	25
О.Л. Мурашова, ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ: ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ.....	28
Д.Д. Осадчук, ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ МОРСЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНОГО ФЛОТУ ДО РОБОТИ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ.....	30
О.О. Остапова, А.В. Остапов, О.В. Гордієнко, СТАН ТА ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	33
О.І. Охмуш-Ковалевська, ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВИКЛАДАЧА В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	37
К.С. Пікон, СУЧАСНА МЕДИЧНА СЕСТРА В УКРАЇНІ ТА США: ХТО ВОНА – ПАРТНЕР ЛІКАРЯ ЧИ «ТЕХНІЧНИЙ ПОМІЧНИК»?	39

О.Є. Примаченко, Н.М. Федорченко, РЕАЛІЗАЦІЯ ПАТРІОТИЧНИХ ІДЕЙ СОФІЇ РУСОВОЇ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ.....	42
Л.О. Рубан, МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З БІОЛОГІЇ У ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ 1-2 РІВНЯ АКРЕДИТАЦІЇ.....	48
М.В. Савчин, І.І. Гавриш, ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТІЙНО-КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ.....	52
О.П. Старченко, О.О. Харсун, ОСОБЛИВОСТІ І СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН В ТЕХНІЧНИХ ВУЗАХ (З ДОСВІДУ РОБОТИ).....	55
L.V. Torshieeva, THEORETICAL PRINCIPLES OF HOLDING THE INTERNATIONAL MONITORING OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND SKILLS PISA.....	57
В.Ю. Фишделюк, РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТУДЕНТІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ З РИСУНКА.....	60
С.О. Ястремська, ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ В СЕРЕДОВИЩІ MOODLE.....	63
О.В. Ящук, ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ФАХОВИХ ТЕКСТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ.....	66

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

І.М. Вінічук, А.О. Вінічук, ЗАСТОСУВАННЯ ГОЛОСОВИХ СИСТЕМ У СУЧАСНИХ МИСТЕЦЬКИХ ТЕХНОЛОГІЯХ.....	69
М.М. Волосюк, САКРАЛЬНІ ТЕКСТИ У ПЕРВИННИХ БОГОСЛУЖБОВИХ ТЕКСТАХ.....	72
В.Б. Габура, ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ В БІБЛІОТЕЦІ.....	75
Я.К. Санего, ТРАДИЦІЯ ХОРОВОДА В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ХОРЕОГРАФІЧНОМУ МИСТЕЦТВІ.....	83

Н.В. Стефіна, НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ВНЕСОК К. ОРФА У ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: НОВАТОРСТВО ТА ДОЦІЛЬНІСТЬ.....	89
--	----

О.В. Чуєва, ХРОНОТИПОВІ ЯКОСТІ ПАКУВАЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	93
---	----

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

О.Л. Гапеева, НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА З ПИТАНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СПІВДРУЖНОСТІ НЕЗАЛЕЖНИХ ДЕРЖАВ.....	97
--	----

І.М. Гриневич, ІСТОРИЧНА ДОСТОВІРНІСТЬ У ПОВІСТІ «ЯРОШЕНКО» О. МАКОВЕЯ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ ЕТНОЕСТЕТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ТВОРУ.....	99
--	----

Р.С. Дикань, ТРАНСВААЛЬСЬКА ВІЙНА 1881 РОКУ.....	107
--	-----

Н.О. Іванова, НЕЛІТЕРАТУРНІ ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ МАРКЕРИ У КІНОФІЛЬМІ «ІГРИ РОЗУМУ».....	112
--	-----

Н.Я. Капуш, ВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕМОЦІЙ У КНИЗІ У.П. ЯНГА «ХИЖА».....	115
---	-----

А.В. Лепетюха, СЕМІОЛОГІЧНИЙ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ СИНТАКСИЧНОЇ СИНОНІМІЇ.....	120
---	-----

Н.А. Лукащук, ГРАМАТИЧНА ІНТЕРФЕРЕНЦІЯ ЯК НАСЛІДОК ШТУЧНОГО БІЛІНГВІЗМУ.....	123
--	-----

О.В. Мельник, ЗАСТОСУВАННЯ СТАТИСТИЧНИХ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ У РЕКОНСТРУКЦІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ.....	127
--	-----

Д.В. Пустовойченко, ДІАЛОГ КУЛЬТУР ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ.....	131
---	-----

О.О. Штань, ХАРКІВСЬКА ГУБЕРНІЯ ЗА ЧАСІВ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1919 РР.	133
---	-----

Підписано до друку 30.12.2016. Формат 60x84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literatypaуa». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 8,14.
Зам. № 3012-17. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, моб. 38 (067) 259-11-89

Інститут інноваційної освіти. Науково-учбовий центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com.ua

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**